

Irodalmi Jelen

XIX. évfolyam, 210. szám
2019. ÁPRILIS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:
310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.
tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),
<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**
Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**
Főmunkatársak: **Szőcs Géza, Makkai Ádám** (Budapest)
Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Király Farkas** (próza,
műfordítás), **Laik Eszter** (helyszíni tudósítások), **dr. Hegyi Pál**
(tudomány, esszé), **Simon Adri** (kritika), **Szőcs Tekla** (fotó)
Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**
Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Méhes György**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **Arthur Segal** (1875–1944) festménye

Böszörményi Zoltán

Játék a tűzzel

*Szíve van a tűznek,
fénye megvilágít.
Boldog lehet ez a tűz,
a te szemedben játszik.*

*Tűz lobog szívemben,
lángnyelve átölel.
Boldog lehet ez a tűz,
bennem téged ünnepel.*

A sorsom olvasom

*Míg vallom,
tört része vagyok az időnek,
és szellemem szabadsága sekély,
rám rontanak ordas gondok,
szabadnak lenni oly nehéz.
Fenn,
a tündöklő napfényben,
lelki szememmel a sorsom olvasom.
Majd
mély bugyrokba bukom alá,
és a gyökerek fényét,
lázasan igyekezettel,
bizakodón ott is,
mindhiába kutatom.
De belső tükreimben megcsillan
a remény,
arcán mosolypír derül.
Tudhattam volna:
kém a szellem is.*

Nagy-Laczkó Balázs

Testvér

Hiába mondták Tamásnak, hogy a fényképeken az öccse van, ő csak virágokat látott. Pipacsmezőket a szinte fehér falakon, sárga pollent kavarogni a levegőben. Egyik se hasonlított az öccsére, akinek kék szeme, barna haja, nyolcvanöt kilója és száznolcvan centije volt, de pollenje és vörös szirmai biztosan nem. Azt is próbálták megértetni vele az egyenruhások, hogy ez az öccse műve, hogy ebben az egészben ő is benne van, mármint Tamás, a báty, aki épp a hétvégén indult az öccsért Röszkén át Boszniába – mint arról a határőröknek maga számolt be készséggel.

– Bumm! – csaptak előtte széttárt ujjakkal egy képre. Tamás megnézte, de ezen se látott mást, csak kis jégvirágokat, melyek tegnap még egy autó szélvédője vagy a cukrászda kirakatüvege lehettek. A kristályvirágokról több közeli kép is készült, az egyiken egy dobostorta tetejéből sarjadnak ki, a másikon egy Rákóczi-túrós habfedelét szelik szét.

Boszniában felhőtlen kék volt az ég, az utak mentén kenderföldek meg pipacsmezők henyéltek váltakozva, József pedig kiterítve feküdt egy bádogasztalon a boncteremben. Régi kis jugó ház volt, rácsos ablakokkal és folyton berregő légkondicionálókkal. A gépek az épület északi oldalára voltak szerelve, borostyánujjak indultak el feléjük, a vedlett vakolatot moha környékezte, távolabb, a fűben megkésve sárgállt a gólyahír. Tamás fáradt volt, botanikus – József pedig halott. A boszniai magyar nagykövetséget sem az Andrássy útról szalajtották: sima vasbetonkocka volt, derékig libafoszöldre csempézve, feljebb meg a szokásos panelszürkére vakolva. Az előtérben már várt rá a követségi megbízott, aki közölte vele, hogy az ilyen, megboldogultakkal kapcsolatos ügyeket normál esetben egy hétig is eltart elintézni.

– Biztosan nagyon elfáradt – jegyezte meg, és megkérdezte, hol foglalt szállást Szarajevóban. Tamás nem foglalt szállást, és most

teljesen tanácstalan volt, hogy tulajdonképpen mit is gondolt akkor, amikor a telefonban aznap reggel megkérdezték a nevét, hogy ő-e az a Tamás, és hogy akkor el tudna-e fáradni ide, Szarajevóba, és ő azt felelte, hogy igen, el, és már szállt is a kocsiba, és mostanra valóban elfáradt Szarajevóban, de szállást, azt bizony nem foglalt. A megbízott készségesen ajánlott neki egy apartmant, ahol mindig fenntartanak egy-két szobát a követség munkatársai számára. Mire alászállt az este, már egymással szemben ültek a szőlőlugas árnyában. Tamás előtt, a piros-fehér kockás abroszon egy csésze török kávé hűlt egy feles Unicum és egy kancsó fröccs társaságában, míg a követségi megbízott vízpipát szopogatott, és teázott. Tamás, amikor az őrsön majd felidézi ezt a képet, ugyanolyannak látja a megbízottat, mint bármelyik másikat a fajtájából. Az öltöny tökéletesen illeszkedik macskaforma alkatára, a vékony szemüveg precízen ül egyenes orrán, puha bőrcipője ugyanolyan színű, mint az öve, az aktatáskája és a karórája szíja. De Tamást megcsalja az emlékezet, mely mindig a valószínű meséjére cseréli a valóság képtelenségeit. A megbízott lábán ugyanis egyáltalán nem volt cipő, öv helyett nadrágtartót viselt, az öltönykabátját már a kocsiban levette. Tamás pontosan emlékezett arra, hogy a megbízott mentateát ivott nádcukorral kicsike pohárból, de váltig letagadná, hogy a megbízott nyakát egy piros selyemkendő díszítette, és ami a legmeglepőbb: vezetőkesztyűt viselt.

– Kár, hogy most kell látnia Szarajevót – mondta a diplomata tejfehér füstfelhőt eregetve a szájából, miközben kesztyűs kezével végigvezette Tamás tekintetét az ódon falakon. – Ez a taverna van vagy négyszáz éves, ha nem több – mondta Tamásnak –, régen itt préselték az olajat a görög szerzetesek, majd katonai bordélyház üzemelt benne – teregette tovább az információkat a füsttel együtt. Elmondott minden felesleges érdekességet, a város összes népeit, és közben észrevétlenül rákanyarodott a lényegre. Mert hát Szarajevó volt az egyik első multikulti város, görögökkel, szerbekkel, velencei és raguzai kalózivadékokkal, osztrák ferencesekkel, török dervisekkel, albán pásztorokkal, fehér kövekkel, bazári portékákkal, nagymellű cigánylányokkal és

szálfamagas crnagorácokkal. És miközben ezekről mesélt a sok gránátalma, datolya és kecskesajt között, elhangzott az is, hogy bízza csak rá, itt, a Balkánon mindent meg lehet oldani okosan, nyugodtan hazamehet a test nélkül. És mielőtt Tamás ezen egy pillanatra elgondolkozott volna, már ki is kért nekik három kis tál mártogatóst, hozzá meg lepényt. Az egyik szósz zöld volt, a másik piros, a harmadik meg egyszerű tejföl – és a megbízott elmesélte, hogy ez bizony a Monarchia emléke, ezzel a kis különlegességgel fejezték ki hálájukat a helyi bosnyákok az őket óvó magyar huszároknak. Minden csak gesztus – tette hozzá, amikor azt a gesztust kérte Tamástól, hogy bízza csak rá a holttest ügyét. A lényeg az, hogy egyelőre senkinek sem szabad szólnia a halálesetről. A halál ugyanis az egész bürokratikus problémának a veleje – hangsúlyozta –, mert itt van maga, Zolai Tamás, aki él, és mint ilyen szabadon utazhat az unióban mindenfele, és uniós polgárként minden további nélkül átlépheti a szerb határt – na de hogy lépi át a határt egy halott? Lehet-e uniós polgár az, aki már nem is él? Itt kezdődik a gond. József halott, és ilyenformán már nem lép, és nem is személy, így oda minden előjog, ami az élőket a holtakkal szemben megilleti. Ugyanakkor József nem is tárgy, nem viheti át csak úgy, poggyászként a határon, mint egy zsák hagymát. Amellett, hogy az ilyesmi szörnyen kegyeletsértő lenne, az EU szigorúan szabályozza, hogy mit hozhatunk be a területére és milyen formában.

A követségi megbízott késő éjszakáig fejtegetett még Tamásnak olyan dolgokat, hogy József csak életében volt az ország állampolgára, meg hogy furcsa jogfosztottság a halál, mert még egy halottnak is joga van hazatérni és otthon nyugodni. Meddig terjed az állam felelőssége egy nem létező állampolgárral szemben. Kihez tartozik az, aki nincs, illetve, hogy vajon ugyanazok a jogok illetik-e meg Tamást József személyével és/vagy holttestével szemben Boszniában, Szerbiában vagy a kis hazában. Mire a megbízott felkísérte Tamást a szobájába, már mindenről megállapodtak, a botanikus oda bízza a dolgot, ahova kell, holnap pedig szépen hazautazik üres kézzel, kocsival és némi másnapossággal.

Ez volt hétvégén, most meg az a sok kis pipacs a falakon állítólag az ő öccse, meg még néhány másik ember, és azt is mondják, hogy ebben az öngyilkos merényletben ő is benne volt, hogy az öccse negyvenkét rúd dinamittal a teste körül és ki tudja, hány kiló robbanószerrel a furgonban rontott be a cukrászdába a kirkatüvegen keresztül. A detonáció semmit nem hagyott a roncsokból és a testvére most ott hever minden egyes puncskockán, abroszfoszlányon és sarokházon – és Tamás már egyáltalán nem emlékszik arra, hogy mit mondott Röszkénél a határon, hogy miért is megy Szerbiába, sem a megbízott kendőjének a színére.¹

---

¹ **M. Kir. Belügyminiszter. Sz. 284.354—1942, XIV. Tárgy: A külföldre irányuló hullaszállításoknál követendő eljárás.**

Valamennyi Törvényhatóság Első Tisztviselőjének és a Közigazgatási Kirendeltségek Vezetőinek!

Az utóbbi években ismételten előfordult, hogy magyar közigazgatási hatóságok külföldre irányuló hullaszállítási ügyekben távirat vagy távbeszélő útján előterjesztett kérelmekkel fordultak közvetlenül a Külügyminiszter Úrhoz a hullaszállító levélnek az illető külföldi követségtől való haladéktalan beszerzése végett.

Olyan esetekről volt szó, amikor az elhalt hozzátartozója, vagy ennek megbízottja (rendszerint temetkezési vállalat) akadálytalanul közvetlenül fordulhatott volna annak a külföldi államnak Magyarországon székelő képviselői vagy konzuli hatóságához, amely államba a hulla szállítandó volt. Semmi különösebb ok nem merült fel arra, hogy diplomáciai eljárás vétessék igénybe.

Felhívom ennek folytán Alispán (Polgármester, Vezető) Urat, hogy a jövőben a hullaszállító levél beszerzése végett ne a Külügyminiszter Úrhoz forduljon, hanem utasítsa folyamodót, hogy evégből az említett külképviseleti hatóságoknál maga vagy megbízottja útján járjon el.

Ha pedig akár konkrét hullaszállítási ügyből, akár általánosabb jellegű sérelemből vagy panaszból kifolyóan a magyar kormány közbenjárása mutatkoznék szükségesnek, úgy minden ilyen alkalommal közvetlenül hozzám kell előterjesztést tenni.

Budapest, 1943. évi október hó 16-án.

A miniszter rendeletéből:
dr. Medgyaszay s. k.

miniszteri osztálytanácsos

Falusi Márton

Őrség

*milyen széles mennyibe kerül
utad mi lebeg mennybe merül
időzöjelét ki sem teszi
párában úszik pityerszeri
alvégek felvégek szájszéle
kékül a zivatar átér-e
erdőn mezőn lóhalálába
hegyoldalog a határtábla*

*kutya szegődik nyomunkba
aranyos dög szegényt
biztosan kidobták
Máriaújfalu
felé fogyasztunk aszfaltot
sört a szentgotthárdszéli bolt
tikkadt verandáján
harangláblógató eső
báméskodik az égaján
fényt úz belőlünk felhős
árnyrajza Goethére hajaz
megfejjük a nyomos kutat
mellbimbód kikerekedik
nedvszívó pólódban
darázs döngi körül
láthatárunk karimáját
ahogy a Teremtő
széles mozdulattal
egyszer földhöz vágta*

*időd nem egyéb mint amilyen
hosszan nem pályázik napirend
szerelmeidben elveszítve
lánglelkialkatrészeidre
hány hét telt el hogy föl se hívtad
itt van veled s te mégsem itt vagy
hány nőt facsartál önmagadba
lakatlanul túl jól lakatva*

*végre nyomunkat téveszti
az a kóbor állat
pap papírbolt papgyilkosság
nem kereklevelű mályva
minden hát szóval nem papsajt
kiverekedünk a lakott
területről biciklisek
előznek hajtanak
szemüvegszilánkkal sebzi
fedetlen vállunkat a nap
összehúzódva férünk el
bőrünkben mint az egyenes
és a sík hajlásszögében
canis lupus familiaris
a szürke farkas kipusztult
alfaja gyakran fúvódik
föl gyomorcsavarodástól
ami nem tesz semmit
kár ezen rágódnunk
étvágygerjesztően puffaszt
gyomorsavtúltengés
ha nem érzi közelségünk
szagot fog a halál*

*szóba állnak hozzád a dolgok
szó szót követ a karambolhoz
elég egy hirtelen fékezés
ha összetorlódik évre év
bekövetkezik a baleset
áldozatok vagy bűnrészesek
szóhoz sem jutnak a miértek
mérhetetlen kínból kimértek*

*követ az eb kilyuggatják
bordái a tisztos távolság
fürdeni tilos kiszáradt
a sár a víz tóról tóra
ugyanazt szajkózza
hatósági szalag
lengedez a meder körül
Hársas Vadása Borostyán
terelik utánunk a hír
éhetől ügető ebet
te kérted vegyesen
nem én csak mustárral
vádlinkat súrolja
a háncsszőrű iszony
kihajtogatható udvar
összecsukható dél
sörpad alá vackolódva
valahogy le kéne hagynunk
gyorsít ha gyorsítunk
tempónkhoz idomul
usgyi be a bozótosba*

*mi az mi két ember közé áll
kinek hátat fordít az égtáj
bölcsen szakít mert másikának
hibáira csak ráhibázhat
bírvágytól szenved vagy rögeszme
nyomasztja hogy függetlenedne
házasságában hajol hétrét
nem több egy kósza együttléltnél*

*ideje fölkerekednünk
csontig csípnek a szócei
tőzegmohás láprét
fullánkjai befűjkáljuk
kilátszó testrészeinket
nyakunk és vádlink földagad
csapkodunk elhessegetünk
véres szűnyoginváziót
mintha kicseleztük volna
pedig csak elkiabáltuk
látótávolságán belül
jártunk végig az idilltől
nem hallottuk csattogását
ahogy nyáladzó pofája
zizegteti a csalitost
idáig senki sem jutott
idáig sosem jutunk el
ezt hisszük mint mindenki más
Nyugatra csempészték
honfitársainkat
ezen a meredek
erdei kaptatón
ne hagyd hogy hozzád dörgölje
veszett bolhás tetves
bundáját hamis dög
fölkéredzkedhetnénk*

*egy kocsira hogy lerázzuk
itt nem közlekednek
csak gyalogtúrázók
ránk se bagóznak legyenek
átkozottak valahányan
Hármashatár dombtetetjén
felsőszölnöki tanösvény
méteres füve rejt
lélegezz egyenletesen
simítsd ki vonásaidat
mielőtt nekiiramodsz
nyakadba szeded lábadat
nem várhatunk tovább
nincs többé a bűvőhelyen
vesztegetnivaló időnk
fölszaladt rajta a
pillanat harisnyaszeme*

Csikós Attila

Panelhavaj

Egy barna Barkas dohogott a Klinikák metrólejárata előtt, körülötte pár fiatal, bőr oldaltáskával, hangosan vitatkoztak valamin. Talán orvosok, a fül-orr-gégéről vagy a neurológiáról. Elment a furgon mellett, és befordult a Szigony utcába. A sarokról utána szólt egy cigány asszony, hogy rózsát nem akar-e. Nem akart. Szeretett volna már túl lenni rajta. Odaérni a buliba. Erősen meresztette a szemét a szeptemberi szürkületben a Szigony kocsmá felé. A budaiak tartózkodásával közeledett. Nem is annyira félelmet érzett, a szorongásnál erősebb volt a gyanú, hogy valami biztosan történni fog. Atlétatrikós cigány férfi ült a bejáratban, egyik kezében sör, másikban zsebrádió. Fél szemmel figyelte, ahogy elé kanyarodott. A férfi sötét tekintettel meredt maga elé. Híreket hallgatott. A kocsmá belseje sötét volt, ott már éjjel tíz óra van. Meglepő csend volt, el is tűnődött ezen, s hogy vajon mi történhetett. De hát miért is kéne mindenképpen balhénak lennie a nyolcban,¹ gondolta azután. Kihúzta magát, ahogy a férfi mellett elgyalogolt. Tempót váltott, kicsit lassított, nem feltűnően, mintha akarna valamit, csak annyira, hogy magabiztosabbnak tűnjön. Olyannak, aki nem siet. Befordult az Apáthyba, és nyugodt ritmussal haladt tovább a Tömő utca felé.

Az jutott eszébe, hogy ha elvállalja a melót a Honvédelmi Minisztérium sajtóosztályán, nem lesz több szerdai éjszaka. Se hétfői, se keddi, se csütörtöki. Nincs több buli. Nincs több lazázás, a péntek marad az egyetlen nap, amikor be lehet rúgni, jobbra akkor is a kollégáival, katonákkal és friss diplomás, szőke médiamenedzserekkel, akik nem értik egymás nyelvét, de piár vonalon megpróbálják összeegyeztetni a korszerű életmódot, az ország védelmét és a haditechnikát.

A neurológiával szemközti páremeletes téglaház földszinti, kitárt ablakából egy tizenéves szőke lány könyökölt ki az utcára. Rágózott, buborékot fújta belőle, aztán szétharapta. Helló, csávókám, kiáltott oda neki. Helló, válaszolta, és elmosolyodott. Ezt sem kihívóan, éppen csak udvariasan. Bulizni mérsz, kérdezte

a lány. Ja, várnak a haverok, felelte. Az jó, mondta a lány, nálam is buli lesz. A szobában egy Rednex sláger szólt. A *Wish you were here*. Na csumi, kiáltotta utána a lány, aztán rágyújtott. Csumi, felelte, és ment tovább. Halkan dúdolt magában.

*Wish you were here
Don't you know the stove is getting colder
And I miss you like hell
And I'm feeling blue...*

Megállíthatatlanul áradó melodráma, mondta volna a dalról Ottó. Végighömpölygött az Apáthy utcán, elárasztotta a Tömőt, a harmadik emeletig csaptak a hullámai, magával sodort mindent, eláztatta, aztán széttépve, összetörve partra vetette valahol a panelek között, egy pirosra festett, rozsdásodó libikóka előtt. A lélek legmélyéről tört föl ez a vontatott, sűrű harmónia. Nem is egy lélekből, hanem valamennyi emberi lélek közös és legtitkosabb regiszteréből, mint ha egy hatalmas kórus énekelné. Egy pillanatra meg is állt a Tömő sarkán. Muszáj volt térben is elhelyeznie a dalt. Az utca néptelen volt, mozdulatlan, az ABC is bezárt, kivilágított üressége messzire látszott, a modern klinikaépület előtt egy nyitott ajtajú mentő várakozott, csak a játszótéri hinta lengett magában, titokzatosan. Talán a szél, gondolta. Orvosi fertőtlenítő szagát érezte. Felnézett a klinika kivilágított ablakaira. Senkit sem látott. Csak a neonkék izzást. A vakolat faltjait. És az üres, néma udvaron egymás mellé rakott alumíniumkukák szigorú sorát.

A Tömőben az első kapualjba ment. Hatodik emelet. Csengett. A berregés után belökte a kaput. A lépcsőházban a Híradó szignálja hallatszott. Az egész házban a Híradót nézték. A szeptemberi, utolsó lecsó illatával párolgott az éterben a bemondő hangja. Bokros Lajos elkerülhetetlennek tartja a további megszorításokat. A Fidesz szerint Horn Gyula mély, leküzdhetetlen válság felé vezeti az országot és a polgárokat. Leért a lift. Beszállt, és benyomta a hatodik emelet gombját.

Közben arra jutott, hogy semmi keresnivalója nincs a Minisztériumban. Anyagi biztonságot jelentene, az igaz, és némi presz-

tízszertékkal is bírna, lehetne például névjegye sajtóreferens felirattal. Negyvenéves koráig talán észre sem venné, hogy merre megy a szekér. De tudta, hogy ő is lesz negyven. Déri Jancsi már megmondta neki. A Fekete-tenger partján ültek, ő még talán tizenhárom se volt, a szüleivel nyaraltak a Nemzetközi Újságíró-üdülőben, és egy este, borozgatás közben az egész társaság dalra fakadt a tengerre néző bódé teraszán. Nem voltak részegek, talán csak eszükbe jutott Magyarország, és nótázni kezdtek. Azt is énekelték, hogy akinek nótája nincsen, annak szíve sincs. Ő meg valami atavisztikusan benne élő arisztokratizmussal bámulta őket. Méltatlan viselkedésnek tartotta. Csak a parasztok kurjongatnak. Akkor hajolt hozzá Déri, és azt mondta, hagyj csak, hadd érezzük végre jól magunk. Egyszer te is elmúlsz majd negyven, és megérted, miért hasad meg időnként az ember szíve. Megsimogatta a fejét, aztán visszakapcsolódott a *Van vörös-hagymába*. Ott tartottak, hogy keserű magába.

Értette is, meg nem is, amit Jancsi mondott. Nézte inkább a tengert. Tarajos, nagy hullámok szántották a végtelen vizet, robajukat összemosta a magyar nótával a szél.

Olyan volt, mint most a *Wish you were here*, gondolta, amikor megállt a lift. Egy pillanatnyi édesbús feltámadás. Kiszállt, és megkereste a 66-os lakást.

Már a bejáratban Cerruti 1881 átható illata terjengett. Beljebb társult hozzá a Best of Chevignon és némi Hugo Green. A friss és fás-fűszeres a citrusos-aromással.

Jani nyitott ajtót. Anyámék nemrég mentek el, mondta, de már mind itt vagyunk. Az egész banda. Piázgatunk kicsit, aztán dzsalunk. Jani pincér volt a Pepében, és baromi büszke arra, hogy cigány. Mit iszol, testvérem, kérdezte, és kinyitotta a nappali ajtaját. Hosszú, hegyes galléros, keleti mintás selyeminget viselt, bőrjakót, fekete szövetnadrágot és kivaxolt cipőt. Fekete haját vastagon hátrazselézte, egészen úgy nézett ki, mint egy szicíliai. A nappaliban három cigány lány ült a koloniál rekamién, vodka-narancsot ittak, és a sminkjüket igazították egy, az ölükben tartott falitükör előtt. Helló, mondta az egyik, és rámosolygott. Széles, válltöméses blézerben, farmerben volt, a többiek kiskosz-

tümben, körömcipőben. A rúzszt adták éppen körbe. Helló, válaszolta, és visszamosolygott. A nappaliban az R-GO-t hallgatták. Kórusban suttogták a dal közjátékát.

*Nézd, a világitótorony most üres.
Gyerünk, gyerünk, gyerünk, felmegyünk mi öten!*

És aztán együtt visították a zárlatot:

*Én majd mutatom az utat,
R-GO: létezem.*

A szekrény sorba épített bárpult ajtaja ki volt nyitva, tükör előtt fénylettek a vodkás, camparis üvegek. Egy csapat az erkélyen dohányszott, páran összezsúfolódtak az ebédlőasztal körül. Sok jó ember panelben is elfér, mondta Jani.

Jani szobájából 2Pac *Me Against The World* című dala szólt. Az ágyon bakelitek heverték szerteszét, fóliában, zsír újan, némelyik kibontatlanul. Oda vonultak be a Club whiskyvel. A tieid, kérdezte Janitól a lemezekre mutatva. Dehogy, felelte Jani. Baró is volna. Lacikáé mind. A Fortunában vette valakitől.

Rágyújtottak egy piros Malbira. Közben csatlakoztak még páran, de őket nem ismerte. Egy-két rózsadombi gyereket látott már valahol. A Fortunában, a Galaxisban. Zsut például ismerte is a Kölcseyből. Együtt érettségiztek, de még sohasem beszélgettek. Zsu most oda ment hozzá, és adott egy pusztit. Klassz a pulcsid, mondta. Benetton?

A kocsiban már csókolóztak. Hat szakadt autóval robogtak át a városon a Randevú felé. BMW, Golf, Merci is volt közöttük. Az elnöki konvoj, röhögött Jani. Öten egy szakadt kocka Ladában maradtak, ők zárták a kocsisort.

A Randevuban persze érezte, hogy nincs a helyén. Nem is szerette. A múmárvány meg a tükrök, a pálmák és a kis, színes neonok rezervátuma meglehetősen házgyári maradt. Panelprocc. Műhawaii. Festett kulissza. High society menza. Üzemi diszkó, párt KB kivitelben. Átjárta a késő szocializmus szervilizmussal kevert kivagyisága. A rossz ízlést csak hangsúlyosabbá tette a nő-

vekvő osztalék, a jól menő vállalkozás törzstőke-gyarapodása. A kapitalizmus itt tért öntudatára, még csak nem is a pártirodában. A vagyon alapszervei, bizottságai és titkárságai itt, ebben a forradalmi nihilben alakultak. Persze a gazdagok is még tanulgatták, hogy hogyan is élnek a gazdagok. Odáig jutottak el, hogy a tehetősek nyilván megtehetik, hogy bármit megtehetnek. Ezt látták a hetvenes évek olasz és francia gengszterfilmjeiben. Édes romantikát és édes gondtalanságot. Ez volt a minta. A Borsalino² világa adta az ideológiai alapot. Olyanok építgették a „Nyugatot”, akik sosem jártak Bécsnél nyugatabbra. A Mariahilfernél³ ott se jutottak tovább. A régi káderek fiai meg még csak kamilláztak.

Igyekezett hüvös maradni, nem akart hülyét csinálni magából. Itt nem lehet csajozni. Még kurvázni se. Az abádszalóki szőke tini úgy huppan bele a csepeli szitanyomó húszéves Mercijébe, mint Diana Ross a Club 54 előtt. Neki már most mindenki *mésalliance*. És ez a *class* nem bírja elviselni, ha leleplezik. Ha gyűttmentnek nézik. Ha valaki nem megy bele a játékba, hogy ők most cannes-i filmfesztivált játszanak rózsaszínre világított papír pálmákkal.

Zsu táncolni ment, őt is hívta, de nem volt kedve, hiába Jutasi tolt a zenét. A Honvédelmi Minisztériumra gondolt, és mondta is Zsunak, hogy nem tud dönteni, és ez a tépelődés elrontotta a hangulatát. Zsu meg csak nézte, aztán értetlenül megrázta a fejét. Tényleg bele akarsz kerülni ebbe a mókuskerékbe, kérdezte. Se jó emlékeid nem lesznek, se jó lelkiismereted, ha belevágsz. Hétfőtől tologatod az aktát, hajbókolsz, egyre mélyebbre nyalsz egyre magasabban? Erre fogsz emlékezni hatvanévesen? Zsunak igaza volt. Kért egy vodka–martinit, és megfogta a lány kezét. Mért, köztetek jobb, kérdezte mégis, kicsit előrebillentve a fejét, hogy komolyabb benyomást keltsen a lány előtt. Most őszintén, kérdezte, erre jobb lesz visszagondolni negyvenévesen? Kicsit fensőbbségesen elnevette magát, és ezzel akaratlanul is megbántotta a lányt. Akkor csinálj, amit akarsz, mondta Zsu. Filózz, amennyit csak bírsz, tette hozzá, és elindult a tánctér felé.

Szerencsére Jani se akart maradni. Lacika tudott egy bulit a Pasaréti térnél. Ittak még egy vodkát, aztán kocsiba szálltak, és elindultak a Budapest szálló felé. Az ajtóban még látta Növényit. Kicsit irigyelte,

hogy ő nem olyan megjátszósan laza, hanem csak és nagyon is magától értetődően vagány. De hát mégiscsak olimpikon, bassza meg.

Öten mentek a Ladával. Csak a kocsiban vette észre, hogy Zsu nincs velük. Valahol a Délinél. Ráfordultak a fasorra, és száz-hússzal repesztettek végig a Pasarétiig.

Végül is igazam van, gondolta. Most se történik semmi emlékezetes. Úton vagyunk. Különböző helyeken kivárjuk, amíg el-unjuk magunk. Aztán útra kelünk. Várjuk, hogy legyen már végre valami. Ezek a nem történés éjszakái. Sőt! Napjai, évei. Talán mégis jó lenne a katonák közé állni. Vagy friss diplomás, szöke nőnek lenni. És péntek esténként összeülni. Megvitatni, hogy hol tartunk marketingileg? Merre hazám, merre bizniszem? Mint a normális emberek.

A buli egy családi házban volt. Három szint tök normális jólét. Azért még nem Amerika. De már a kiképzett káderek, diplomaták és külkeresek megállapodott ízlése szerint. A középpolgári szerénységet leszámítva is maximum Párizs. A banlieue-ben. Haha, gondolta. Csak a konyha nagyobb, mint Janika szüleinek lakása. Olasz csempe, német szaniter, kérlek, ez itt az Európai Unió. A nappali bőrgarnitúráját is csöndes beszélgetésekhez vették, nem százhusz bulihiénának. Aztán obligát könyvtárszoba. Albumok főleg, meg a Nagy Révai, meg a klasszikusok. Innen nyílt a biliárdszoba. Várta volna a lapidáriumot. De nem. Washigton poolasztal, palakőzet játéklappal, mahagóni kivitelben. Ha már eleget olvastunk, gondolta, ideje megjutalmazni magunk. A sarokban egy bárpult állt, bárszékekkel, és a pult mögötti polcon az alsó is felső sornak volt számítható. Janika már a borhűtő körül szorgoskodott. A zöld posztóra kiszórt egy csomó szívószálat, aztán elővett egy bőléstálat, és szép sorban maga elé pakolta a pultra a Chivast, a Stolichnayát, a Camparit, egy üveg francia bort, az Unicumot, a Curaçaót, a Gordon's gint és egy üveg Henkel pezsgőt. Aztán az összes italt egybeöntötte. Jeget is szórt bele, aztán a tálat a poolasztalra emelte. Szívjatok vagy merítsetek, mondta. Csumidelem a szájakokat! Így mulatnak a telepiek.

Egy söröskorsónyit ivott. Meg se szédült. Csak Janika tartotta vele a tempót. A többiek kidőltek. Próbáltak biliárdozni, de a dá-

kót se tudták megtartani. Akkor döntötte el, hogy nem vállalja a minisztériumi melót. Persze, volt ebben a végső elhatározásban a korsónyi piának is némi szerepe. Sokkal könnyebbnek tűnt választani jó és nem jó között. A sors utcájának egyik oldalára állni. És kimondani, hogy a másikra soha többet át nem megyek. Mámorosan könnyebb a hőst játszani. És Janika is adta alá a lovat. Hogy a telepiek így, a panel meg úgy. Hogy az igazság azért mégiscsak velük marad. Valami ilyesmiről dumáltak, felindultan, mondhatni erős szociális meghatottsággal, lázas cigányromantikában. Össze is ölelkeztek párszor. És amikor megszólalt a *Létezem* a nappaliban, együtt üvöltöttek, hogy a világítótorony most üres.

Busszal ment haza. Hűvös, szeptemberi szél fújt. Pest, odalenn, a ködös pirkadatban öntudatlanul forgolódott. A bolt még zárva, a kupi már. Valahol inni akart még valamit. Bebaszva maradni. Megint előjött emlékeiből a Rednex.

*I've got feelings for you babe
Do you still feel the same
From the first time I laid my eyes on you
I felt joy of livin'
I saw heaven in your eyes
In your eyes*

Megadóan dúdolta. A megállótól végtelenül hosszúnak tűnt az út hazafelé. Mint az a húsz vagy huszonvalahány év, amíg negyvenéves lesz, és nótázni nem támad kedve egy július végi éjszakan a barátai gyerekei előtt, akik nem értik majd, hogy hova az a kurva nagy jókedv, meg egyáltalán, minek csodásítani magunk. De akkor már mindegy. Akkor már jó lesz az is.

---

¹ Budapest VIII. kerület, Józsefváros, a Nyócker

² Jacques Deray francia rendező 1970-es gengszterfilmje

³ Mariahilfer Strasse: Bécs legismertebb bevásárlóútja

Vörös István

bővített villanella

*Hogy megszületik-e
az öröm és a szépség,
jövők ígérete,*

*hogy kérdje, félték-e,
s lesz-e benne segítség?
Hogy megszületik-e*

*idén is a rossz végzete,
abban nincs semmi kétség.
Jövők ígérete*

*(ne kételkedj te se!):
a drága égi lépték.
Hogy megszületik-e*

*nyomán az új ige –
nem festi le a festék.
Jövők ígérete*

*kitágul és lebeg.
Maga a véglegesség.
Hogy megszületik a
jövők ígérete,*

nem matematika.

Sárfi N. Adrienn

Búzagyerek

Tátott szájjal, kiszáradt torokkal guggol mellette, erősen nézi, hátha moccan, hátha elcsípheti a növekedés pillanatát. De mozdulatlan. Mutatóujját a kalaphoz érinti, megkopogtatja egészen zsiros tapintású, kemény felszínét. Végighúzza rajta az ujját, aztán kezét ölébe ejtve nagy akarattal hunyorgat rá. Rá, akire azt mondta az óvó néni múltkor: se nem növény, se nem állat. A gomba – az gomba.

Esett az este, a papa azt mondta, ilyenkor a gombák megemberelik magukat, és egyik pillanatról a másikra kinőnek a felzótott földből. Az egyik pillanat most van, a másik meg rögtön utána, egy nap alatt rengeteg ilyen pillanat van, gondolta, és mereven bámulta a mozdulatlan vargányát, amelynek őzbarna, húsos kalapja van, és alatta a fekete földből kinyúló érdes tönkje.

Egyébként órá is mindig mondják, milyen sokat nőtt, de ő ezt sosem látta. Kérdezte a papát, látta-e már a növést, de azt válaszolta, hogy azt nem lehet látni, csak a mérce mutatja meg; és az is, hogy ha a bungiban lábujjhegyre áll, akkor már meg tudja érinteni a szögre akasztott gumicsizmának a talpát, amit tavaly még nem tudott megcsinálni. A mama meg azt mondja, ahogy megy az idő, nemcsak láthatóan egyre magasabb lesz, de egyre többet is fog tudni a dolgokról, mert ez a dolgok rendje.

Jó, hogy van ez a „dolgok rendje”. Olyan sok minden van benne. Meg izgalmas is.

Ez a gomba nem akar nőni egyik pillanatról a másikra. Vagy például az is lehet, hogy ez már egy teljesen felnőtt valaki, aki nem tud tovább nőni, és pár pillanat múlva megöregszik, összeráncosodik és meghal.

Nézi a gombát, amely se nem növény, se nem állat, hogy ha már egyszer nem nő, akkor haljon meg itt és most, a szeme előtt. Vakargatja a térdét, gondterhelten sóhajtozik, a gombán nincs

változás. Nyúl a kalapért, hogy akkor letöri a tönkről, de a ház felől a mama kiáltása hallatszik: – Ebéd, Istike, gyere be!

Feláll, nem veszi le a szemét a kalapról, *gyerünk, gyerünk!* noszogatja, mint a kedvenc versenyzőjét a cél előtt, de semmi. Lendíti szandálos lábát, most pontot tehet az öreg gomba utolsó pillanataira, de végül mellérúg, megkegyelmez, hátha mégis fiatal még, és nőni fog, csak most pont pihen vagy alszik. Jó volna megkérdezni tőle, miért nem nő, vagy mi a baja. Lehet, hogy túlitta magát esővel.

A felnőttek közül a legokosabbak tudnak beszélgetni a fákkal, és értik, mit mondanak az állatok. A papa ilyen. Okos ember. Olyan, hogy ha felnéz az égre, int a szélnek meg a felhőknek, akkor azok rögtön tudják, mi a dolguk. Nem húznak ujjat a papával, azt teszik, amit parancsol nekik. A tehén meg kitér az útjából, ha jön vele szemben, mert a papával nem mer kockázni. Packázni. Egyszer egy juharnak súgott valamit, mire a juhar megrázta a leveleit. De a papa nem árulta el, mit súgott a fának. A papa titokember.

A mama nagyon finomakat főz; tisztességes, jó asszony, ezt mondják róla a faluban. Valaki azt is mondja, hogy nagyon sokat kell lenyelni neki. Ezt nem tudom, hogy látják, már sokat figyeltem evés közben, szerintem nem nyel többet, mint bárki más. Szokott olyan lenni, hogy a papa elkezd kiabálni a mamával: *Nem úgy van az, asszony, azt én mondom meg!!!* A mama olyankor elfordul, és zsebkendővel törölgeti a szemét. És aztán minden úgy lesz, ahogy a papa akarja. Mert ő az erősebb. Ez is a dolgok rendje.

A papa szokta mondani, a legfontosabb, hogy az ember a félelmeit felszedje és felhasogassa magában, ahogy a rothadt parkettát a nyers betonról. Mert a félelem amolyan női dolog. Nagyon vicces, amikor a papa utánozza a nők ijedős sikongatását.

A kocsmában a papa egyszer felemelte az ujját, és azt kiabálta:
– A szűnyog, bár mi tagadás, vért iszik, mégsem vért pisál!

Mindenki nevetett, a kocsmáros Zsuzska is, pedig ő valami miatt sokszor haragszik a papára, nagyokat csap a kezére.

Olyanokat is kurjantott már a kocsmában a papa, hogy *Ha egy madár ráül az ember vállára, emberszagú lesz a madárnak lába, sej, kis angyalom, csókolom a combod tövét, retyetye*, és akkor is mindenki nevetett, a Zsuzska furcsán elbiggyesztette a száját, mindenki ivott, én is, málnaszörpöt. Megkérdeztem a papát, mi van akkor, ha nem a madár ül az ember vállára, hanem az ember ül a madár vállára. Erre ő nagyot kurjantott, és azt énekelte, *Ha ember ül a madár vállára, sej, a madárnak giliszta nő a segge likába, sej, retyetye*, és még jobban nevetett mindenki, én is, a papa meg elkapta a Zsuzskát, szorította, markolászta az ölében, a Zsuzska meg kapaszkodott a papa erős karjába, és sikoltozott.

A papa a legerősebb a kocsmában, de az egész faluban is. A nénik olyan pironkodva néznek rá, a papa megpaskolgatja őket, ettől meg még inkább elpironkodnak.

A papa csinálta meg úgy a kerítést, hogy ne lehessen belátni rajta. Fekete lapokat rakott belül a kerítés léceire, úgy, hogy kihúzott felül egy madzagot, és ruhacsipeszekkel rácsíptette a lapokat. Így nem lehet belátni az udvarra. Kérdeztem, miért nem jó, ha belátnak. Rákoppintott a fejemre.

A szomszéd gyerekekkel az utcán szoktam találkozni. Feri a legidősebb, azt mondta anyura, hogy a környék legnagyobb kurtisánja. Kérdeztem tőle, mi az. Nevetett. Amúgy tudom, mi az, mert benne van a szóban: kurta szán, ami nem ő, csak van neki, rosszul mondta a Feri. Kurta, mert egy kicsi nőnek nem kell nagy szán télre. Hülye ez a Feri. A kisebbek meg azt szokták kiabálni, hogy apukám megitta az eszét, azért akadt fenn a fán, és himbálózott napokig. A felnőttek meg azt mondják, a máját itta meg, nem az eszét. A himbálózás a fán meg nem is úgy volt, azt mondta a mama. A felnőttek tudják az igazat, a gyerekek még buták. Olyat is mondanak, hogy zabgyerek vagyok. Jó, nem zavar. Kinevetem őket, azt kiabálom, hogy búzagyerek vagyok, búzagyerek! Így már együtt nevetünk.

Tudom, hol van apu sírja, de csak néha megyek oda a mamával. Olyankor viszünk kapát és öntözőkannát, gondozzuk a sír

földjét, a benne növe virágokat, amiket még a mama ültetett apunak. Apu a mama fia.

Anyu régóta kórházban van, mert olyan baja van, hogy nem jöhet ki onnan. Nem engedik, hogy meglátogassam. Lehet, azért, mert elkapnám a baját tőle. Nem is emlékszem anyura, túl kicsi voltam, amikor a kórházba vitték. Csak mintha a hajára emlékeznék, ami barna volt és hullámos, de az is lehet, hogy el akarják titkolni azt, hogy nincs is a kórházban, és hogy egyáltalán nincs is anyu, és igazából az én anyukám a mama. Nem lenne baj, ha így volna, nem tudom, miért titkolják. Meg hogy akkor hol van a kurta szánja, amiről a Feri beszélt?

Apu nem tavaly halt meg, hanem egygel előbb. Akkor két éve. Én négyéves voltam akkor. Négy és fél. Egyszer, amikor kijöttünk a boltból, mert magával vitt, kézen fogva mentünk a főtérre, ott kibontotta a jéghideg üveget, sör volt benne. A téren van egy göcsörtös tölgyfa, apu nekitámaszkodott, az üveget nekikoccantotta a fa törzsének, akkor szervusz, mondta neki az elszibbadt nyelvével, aztán ivott az üvegből, sok sör mellé ment, végigszaladt az állán, lecsöpögött a fűre. Sokáig vártam, hogy válaszoljon a fa valamit apunak, valahogyan, de meg sem moccant. Csendesen állt, nem fogadta el apu köszönését. Vagy lehet, nem hallotta jól. De inkább az, hogy szóra se méltódtatta apu köszönését. Haragudtam a tölgyfára. Szerintem azért halt meg apu olyan hamar, mert nem volt olyan okos, mint a papa, aki meg már hatvanévesnél is több, és ugyanazt iszik, mint apu, és még mindig él. Nem issza meg a máját. És tud beszélgetni a növényekkel meg az állatokkal is. És tud parancsolni a felhőknek és a szélnek. Meg a mamának is. Ez a dolgok rendje.

Pici csigák rágicsálják a bokrok leveleit, csak lassan esznek és keveset, de a mama haragszik rájuk, mert sokan vannak, és egyre többen, és így együtt nagy károkat csinálnak. Kettőt elrejtettem a tenyeremben, amíg a mama agyontaposta a többieket, aztán visszaraktam a kettőt a bokorra, jó nézni, ahogy rágicsálnak. Egy meg egy az kettő, ez biztos, és a többi számokat is tudom, egész tízig.

Egy cincér, amikor közel tartottam az arcához az ujjamat, cincogva megugatott. A mama nem hiszi el, hogy a cincérek tudnak ugatni, pedig tudnak. És a papa is tudja, hogy tudnak. A katicák szeretnek csipkelődni, mielőtt rákakilnak az ember bőrére.

Egyszer, amikor még apu itt volt, a kinti asztalon maradt egy sörcsepp. Odament hozzá egy hangya, beledugta a csápját, aztán a fejét, egy ideig lefetyelte a sört, de akkor észrevette, hogy ez sör, nem víz, ki akarta belőle húzni a fejét, de nem bírta. Rászorult a fejére a sörcsepp. Egy hangya túl kicsi még felnőtt korában is ahhoz, hogy sokáig éljen. Az él soká, aki nagy és okos.

Ha majd nagy leszek, én is sokáig fogok élni, de addig még rengeteget kell iskolába járni. Csak sört nem szabad inni, mert az megeszi a májat, és nem szabad túlzottan megöregedni sem, mert akkor belefonnyad a földbe az ember, vagy jön valaki, aki lerúgja a kalapját, és eltöri a tönkjét.

Majd megkérdezem a mamát, hogy végül is akkor ő-e az anyukám. Megmondom neki, hogy nyugodtan megmondhatja, mert én nem haragszom érte. Ez is olyan, hogy a „dolgok rendje”.

Csornyij Dávid versei

A jelzőlámpák diktatúrája

*Tudtam, kettő az illendő,
de hármunknak égett a gyertya.
Ilyen a jelzőlámpák diktatúrája,
ahol egyszer zöld,
aztán piros volt,
de sárga sohase.
És akadt néhány kocsi,
amelybe nem szerelték be a féket.*

*Jelzőlámpa az Isten,
két éjszakája nem villog,
nem kapcsolták be,
lopott időt kapok tőle,
jutalom az esti imáért.*

Április FM

*Zöreje vagyok
két frekvencia között
rémálmaidnak.*

Előtte

*Hiánya voltál
minden időfonálnak,
késsel vágtam el.*

Vidéki Bianka

Szintemelés

Egyre vonzóbb és vonzóbb vagyok! Ismételjük a mondatot a tükör előtt állva, naponta legalább tíz percen keresztül! Heti négy személyi edzéssel és a Zóna-diéta szigorú betartásával néhány hónap alatt meglepően jó eredményeket lehet elérni. Most még úgylát tél van, a vatelinnel bélelt kabát ápol és eltakar. Türelmetlenebbeknek: egy karalábé és két narancs. Nem, nem tízóráira, hanem összesen. Egész nap. Szintet akarunk emelni, vagy nem?

A korkérdésre a Drakula-terápia a megoldás, bár akadnak, akik a szálbehúzásra esküsznek. A hajszín semmiképp nem maradhat. Megfontolandó a névváltoztatás is, ma már senkit sem hívnak Valériának.

Vali végül Geraldine néven regisztrál az ismerkedős oldalon. Ha az érdeklődési kör rovatba mindenáron magányos foglalatosságokat írunk, legalább olyasmi legyen, mint műgyűjtés, személyiségfejlesztés!

Sejtelmes képeket tölt fel magáról, fekete csipke mögül pillant a kamerába, azonosíthatatlan és ettől fölöttébb izgalmas domborulatokat világít meg a vaku. Ha oldalt fordul az ember, és fejét kissé fölveti, az önmagában tíz kiló mínusz, mégpedig a legkényesebb helyekről.

Elfelejtí a barnát és az egérszürkét, a püspökíla az ő színe, meg az óarany. Magára valamít adó társaságbeli hölgy Louis Vuitton hord, esetleg Chanelt.

Valinak legjobban József profilja tetszik, egy Geraldine azonban nem foglalkozhat Józsíkkal. Leó ellenben kellően arisztokratikus.

Képei trópusi partokon készültek, Leó hobbija a veteránautók mellett a mélytengeri merülés. És a pirográfia. Hogyhogy az micsoda, tessék utánanézní az interneten!

Az egzotikus tájakat Vali is kedveli. A Hévízi Tófürdő előcsar-

nokában bal felől álló pálma elfogadható állapotú. Ha kintről, a tó mellől készül a felvétel, akkor sem a dézsa, sem az üvegfal nem látszik. Csak néhány percet kell kibírni fürdőruhában a decemberi napsütésben. Visszatartott lélegzettel. A Victoria's Secret legújabb egyrészes modellje tökéletes választás, az átlósan futó világos fodorrátét centiket farag le a derékrészből. Drága, drága – de megéri!

Geraldine a humort, a megbízhatóságot keresi egy férfin. Leó mindenekelőtt a lelki finomságot és az anyagiasság hiányát értékeli. Az őszinteség mindkettejüknek fontos. Az erőszakosságot, a durvaságot egybehangzóan visszataszítóknak találják.

Leó hosszabb időt töltött külföldön, ezért írásban gyenge a magyarja. Apróbb érdekességeket megoszthatunk egymással, de a túlzott részletességtől a kapcsolat kezdetén tartózkodjunk. Az apám is politikai volt, vall szint Geraldine, csak a véletlen múlt, hogy '67-ben nem maradt kinn Bécsben, és a gyerekei nem törtek az anyanyelvüket.

A személyes találkozóval három hetet érdemes várni, a kevesebb a kétségbeesett mohóság, a több az érdeklődés hiányának jele.

Geraldine egy tengeri halakat készítő látványkonyhát javasol Budaörsön. Kiváló ötlet: nem hivalkodóan elegáns, ugyanakkor kellően drága ahhoz, hogy csak jobb emberek látogassák.

Leó kékesfekete füstfelhőbe burkolódzó, rozsdamarta Daciával érkezik. Geraldine úgy hitte, a veteránautók mind szarvasbőrrel fényesített kabriók, most megtudja: azokban semmi kihívás nincs.

Internetes adatlapja szerint Leó sportos termet. A képeken nem látszott, de ez tulajdonképpen zokéalkatot jelent. Ha rajta a kalap, a férfi nagyjából Geraldine orráig ér. Kettejük között a vertikális különbségnél csak a szélességbeli szembeötlőbb.

Csalódásunkat semmiképp se mutassuk, ne az első benyomáson múljon az esély a közös boldogságra!

Mielőtt nekilátna a fokhagymás-fehérboros kagylónak, Leó feltűri az ingét. Jobb alkarján szürkés-kék felirat kanyarog: Pöcsköszörű. Geraldine hunyorogva bogarássza az ákombákom betű-

ket, Leó zavartan köhint: Nagyváradon varrta rá egy pszichopata zárkatársa. Gazdasági ügyek, egyébként pedig őszintén megírta, hogy külföldön élt néhány évig.

Mutassunk érdeklődést partnerünk iránt, keressük a közös téma lehetőségét! Geraldine a bűvárokodásról kérdez, ám a férfi ezt idő hiányában már nem gyakorolja.

Leó csengőhangja a Kombiné, kombiné, a csipkés kombiné, Vali lába önkéntelenül lendül ritmusra az asztal alatt. Misi, a szádba lépek!, feszült hang ordít a telefonba, nem lehet megállapítani, nőé vagy férfié. Téves hívás, mondja Leó merev arccal, és kikapcsolja a készüléket.

Desszertet egyikük sem kér.

Leó otthon felejtette a tárcáját, Geraldine fizet. Akkor ennyi?, érdeklődik Leó, aki szívesen meginna még valahol egy sört.

A modern nő határozott, öntudatos, igényes. Minden körülmények között megőrzi méltóságát. Ennyi, feleli Geraldine, és felszegett állal vonul a megállóba.

A következő busz húsz perc múlva érkezik. Geraldine gyomorra hangosan korog, ki gondolta, hogy grillezett szardínia néven aszott sneciket szolgálnak fel?

A Dacia felől szaggatott géphörgés. Leó a felnyitott motorház-tető alatt hajlong hosszasan, majd nagyot rúg a hátsó kerékbe, és megindul a buszmegálló felé.

Ékszíjszakadás, jelenti ki a tüntetően a menetrendet tanulmányozó Geraldine hátának.

Állnak a hiányzó tetejű buszváróban, a 19:45-ös járat késik. Nyilván kimaradt, mormolja maga elé a férfi. A nőnek máson jár az esze: másnap karácsony, és ő megint szilveszterig eheti a két személyre rendelt gesztenyés pulykát. És mégis kinek adja oda az 50 legszebb hely bűvároknak dízcsoomagolású kiadását?

A Sárkány Centerben vásárolt Calvin Klein csizmába befolyik a hólé, a szürkésbarna nedvesség lassan kúszik felfelé a krémszínű bőrön.

B...a meg, mondja Geraldine, aztán elszántan a férfi felé nyújtja a kezét: Vali vagyok.

Király Farkas versei

szeptember 1.

*eső van k.
végtelen eső
nem cseppekben hull
elfogyhatatlan masszaként zuhan*

*a súlyos légben
szorít a szív
szorít a gyomor
sűrűsödik a vér
és hígul a bélsár
a halántékon átszivárog
valami folyékony lüktetés
molyok és szenderek és pillangók
költöznek fejünkbe
szárazon tartani szárnyaikat
s kitúrják legszebb emlékeinket
melyek odakint belemosódnak
csermelyekbe patakokba tavakba
majd elpárolognak felemelkednek
s új felhőkké állnak össze
melyek zaggyá kevert
felismerhetetlen
nosztalgiát hullatnak ránk
talán már holnap talán holnapután*

eső van k.

*sűrűbb a vér
szorít a mellkas*

most és mindörökké –

szeptember 2.

*kissé este volt már
és egészen sötét
a General Juan Pequeño úton*

*két hideg sörért ugrottam le
Beatriz közeli boltjába
meg egy pakk Marlboroéért
vagy amit épp kapni lehet*

*kissé este volt már
és szinte észrevétlenül
gördült a folyó felé
egy friss temetés
lúdbőröztető illata
a dombon álló kápolna felől
az örökzöldek levelei
elsárgultak-vörösödtek
és mind lehulltak az ágakról
kissé este volt már
és mindannyian
egy évet öregedtünk aznap
Beatriz boltjában
arról beszéltek a népek
hogy tizenhárom gyilkos bálna
feneklett meg aznap a parton*

*látod k., már a cetek is tudják
hogy hol kell keresni a pusztulást*

október 8.

*kihozzuk a tengert a mezőkre.
elkapjuk a dagályt, és nem engedjük vissza.
ezeket mondta legutóbb.
azóta skorpiókat eszik.*

*itt van még, de csak úgy, mint
a nap az örök felhők mögött –
felkel és lenyugszik,
hőt bocsát ki, takarásban.*

*a mezőt végül feltöltük az égre,
és néztük hosszasan, mint távolodik.
üstökös lesz majd, időnként visszatér.
csóvája füvekből lesz. meg skorpiókból.*

Veress Emőd

Farkaskvint

Zsuzsa

1988 kora tavasza volt. Bulizni készültek. Tíz-tizenöten gyűltek össze az állomáson. Vonatozás, majd hosszabb gyaloglás után, késő délután érkeztek meg a hegyek közé, a nyaralóhoz. Három műanyag rekeszt cipeltek, de már csak kettőben voltak teli sörösüvegek. A hátizsákokban persze lapult mindenféle más ital.

Előző novemberben tüntetés volt Brassóban. Nem a megszokott, Nicolae Ceaușescu elvtársat, a Román Kommunista Párt főtitkárát, Románia Szocialista Köztársaság elnökét és a pártot vörös zászlókkal éltető tömeg vonult fel, hanem valami elképzelhetetlenre: rendszerellenes tiltakozásra került sor. Vízagyúkkal és könnyfakasztó gránátokkal oszlatták fel a tüntetést, és utána agyba-főbe verték a letartóztatott hangadókat. Azután tél volt, és csak csend, most pedig kora tavasz, és továbbra is csend.

Zsuzsa már előző nap megérkezett, és egyedül aludt ott: előkészítette a terepet, ugyanis az övék volt a nyaraló. Az apja magas állami és párttiszségeket viselt, de előző év decemberében meghalt tüdőrákban. Rengeteget cigarettázott, azért halt meg, mondták. Eltették láb alól, mert kisebbségi jogokat kért, suttogták. Híresztelték azt is, hogy Zsuzsa apja Ceaușescu fiának, Nicunak volt jó ismerőse, és maga Nicu is többször megfordult már ebben a nyaralóban, nem is egyedül, hanem néhány barát, sok könnyűvérű csaj és még több alkohol társaságában. De a kegyek csak korlátozott ideig tartottak. Egy hatékony diktátornak időnként a leghűbb embereit is cserélnie kell, mert elhasználnak.

Zsuzsa jól emlékezett, hogy decemberben, amikor utoljára látta az apját, ragyogóan sütött a nap. A hó, ahol nem taposták szét – vagy nem volt túl sáros – csillogott a fényben. Mint

mindig, a virágárusok a rákkórház mellett álldogáltak, a hidegben orcájuk piros, szájrémjük enyhén lilás színű volt. Kesztyűt viseltek, időnként nagyot fújtak, leheletük, mint kéményből kiszálló füst, látszott a levegőben. Keveset beszéltek. December elején nem mindig volt ilyen hideg, de ez a fagy sem rendkívüli. Zsuzsa zsebében ott lapult, külön előkészítve, egy virágcsokor ára. Pontos pénz, ne kelljen az apróval kínlódnia a virágárusnak. Kesztyűbe burkolt kézzel nehéz aprópénzt számolni.

A rákkórház főbejáratával szemben hirdetés, a szomszédos házak egyikének kerítésére rögzítve: parókakészítő. Célirányosan elhelyezett reklám.

Zsuzsa feldobta a hétvégi házukat a bulihoz. Nagy, furcsa kék szemekkel nézte a félrészeg nyüzsgést. Szerelme, Laci szintén decemberben, a szüleivel együtt Magyarországra szökött. Nem lehetett sejteni sem, hogy pontosan mi történt, állítólag Zsuzsa is utólag tudta meg, hogy nem jönnek haza. Akkor még élt az apja. Laci valójában még Zsuzsának is félt elárulni a tervet, nehogy kiszivárognon az elhatározásuk.

Nem volt igazán rossz idő, a gonosz, összefüggő felhőzet, amelyből napokig megállás nélkül képes esni a tavaszi eső, nem mutatkozott. Néha gyengén kisütött a nap, enyhe szél fúj, minden alkalmasnak tűnt egy jó bulihoz. Az udvaron páran két sátrat próbáltak felhúzni – a nyaralóban nem volt elég hely mindenkinek – vodkásüveggel a kezükben. Nem sok sikerrel, a sátorlapok petyhüdtek maradtak. Ha eső jön, beáznak. Akik a házban akartak aludni, behordták hátizsákjaikat, mások a tornácon szendvicset ettek.

István vicceket követelt mindenkitől. Mert senki sem mondott egyet sem, ő kezdte el, de nem igazán hallgatták. A szobából üvöltözés hallatszott. Egy magnót akartak rákötni az akkumulátorra, de az nem működött. Árpádot, aki egy-két évvel idősebb volt a társaság érettségi előtt álló többségénél, a katonaságtól engedték el pár napra. Katonazubbonyban, bakancsban jött el szabadságra, nem öltött – nem ölthetett – civil ruhát. Árpád jó nagyot csapott a zenegépre.

Kint énekeltek:

– Oly szomorú vagyok, mindjárt meg is halok... – és röhögés. Hoztak egy kutyát is valahonnan, túlélte a hegyvidéki telet, nagyon girhes volt. A kerítéshez kötötték. A lányok simogatták, ételmaradékokkal kínálták. Az hálásan csóválta a farkát. Egész télen erre várhatott: hogy újra meginduljon a kirándulók áradata, és megnyíljon az élelmek bőségszaruja. Néhányan elindultak az erdőre fáért, legyen miből tábortüzet rakni. Időközben sikerült a magnót elindítani: túlélte az Árpi által adott pofont. A kábelekkkel volt valami gond, nem a készülékkel. Megszólalt a zene.

A lányok közül ketten felmásztak a tetőtérbe. István a földszinten, a padlón, pontosan a létra alatt feküdt egy felfújható gumimatracon, és alulról bámulta a csajokat.

– Tetszik ez a szemszög! – mondta vigyorogva, és arra gondolt, hogy nyáron szoknyában lennének a lányok...

– Mi a francért mentek föl? – kérdezte valaki.

– Női dolgok – kacagtak. István felugrott, és megindult utánuk. Részegen majdnem felborult a létrával. A megcsúszott létra a falról tenyérrnyi helyen levette a vakolatot. Fent félhomály, pár ágy, csomagok mindenütt. A lányok fordultak is vissza. István szerette volna a létrát megrázni, hátha gyümölcsként hullnának alá ölébe a lányok, de annyira nem volt részeg, hogy ne érezze rosszul magát az előbb levert vakolat miatt. Ezért hagyta a lányokat békében lejönni.

Zsuzsa valahova eltűnt, mintha nem törődött volna az őrült nyüzsgéssel.

István feltápáskodott a földről, és a faskályhához lépett. Valami teaszerű lötyt főtt a kályhalapon. Ügyetlenül tett a tűzre, a padlóra kiesett pár parázsdarab. Nyugodtan szedte össze, csupasz kézzel, és villámgyorsan visszadobta a kályhába. Varázslat? Részeg ember szerencséje? Leült az asztalhoz. Rajta kívül ketten maradtak a szobában: a mosolygós Melinda és a nyomulós Barni. A többiek az udvaron a tábortüzet készítették elő.

– Meg akarlak ölni – mondta Barni Melindának, és hosszút kortyolt a sörösüvegéből.

– Jó – válaszolta a cigarettától rekedt hangon a lány. A fiú lenyomta a szőnyegre, Melinda engedelmesen ott maradt. Barni egy konyhakés fenetlen oldalát végighúzta a lány nyakán.

– Megöllek, jó?

– Oké, kurva jó! – Melinda széttette a lábait, keze a lába közé csúszott. Csak egy vékony pólót viselt – a szobában nagyon meleg volt –, melltartó sem volt rajta.

– Nem jó a kés – szólt Barni. – Inkább megkereszteltek. Az lesz a neved, amit mond, aki először bejön az ajtón.

– Oké, kurva jó!

Mindketten az ajtóra figyeltek. István közönyösen, lelecsukódó szemmel ült, de próbálta követni az eseményeket. Pár perc is eltelt a csendben, nem lépett be senki. Valaki kívülről belerúgott az ajtóba, majd megint csend lett. Kintről beszélgetés hangja szűrődött be. Majd benyitott Árpád.

– Mi a fasz van itt? – üvöltötte. Barni és István fuldokolni kezdett a nevetéstől.

– Miafasznak hívnak! – kiáltott fel röhögve Barni, és jól szembeleötyintette Melindát sörrel. – Keresztvíz! Keresztsör! – Melinda dühösen nevetve mázolta szét a ragacosos lét a fején.

– Mi a fasz vagy te... – dünnyögte. Barni közben próbálta elmagyarázni Árpinak, miről van szó. István a száját harapdálta a nevetéstől. Jólesett elképzelnie, fogai nyomán hogyan fehéredett el pár pillanatra az ajka. Hirtelen eszébe jutott Laci barátja. Hiányzott. Az egész csapat pillanat alatt nagyon idegenné vált.

Este lett. A kora tavaszi esték nem csendesen, fokozatosan érkeznek meg – a hegyvidéken vadul zuhannak le, egy pillanat alatt lesz sötét, és elhozzák a tél emlékét.

– Menjünk világgá! – szólt a felhívás. Jó félórás készülődés után vagy hatan el akartak indulni egy esti sétára. István szólt, hogy várják meg őt is. Indulás előtt a ház mögé ment vizelni, elemlámpával.

– Ellépek az isten háta mögé! – vigyorgott. Hátul volt pár nagy kő. Mohás, hatalmas tömbök, egyszerű, szürke kövek, ember nem tudja megmozdítani. Itt minden ebből a kőből van, a kavicstól a

hegyoldalig. István az elemlámpa fényénél nézte, amint a követ feketére festi a vizelet, és furcsa szörnyalak formálódik a foltból.

Utána elemlámpák fényénél sétáltak a földúton, nem volt rendes közvilágítás. Tócsák viszont voltak, időnként cuppanás és káromkodás hallatszott, ha valaki figyelmetlenül belelépett a sárba. Az elszórt hétvégi házakban ilyenkor senki sem tartózkodott, a nyári nyüzsgés hiánya tapintható volt, hiányzott a zsvaj, szétterült a vastag üresség. Nyáron minden más szokott lenni, a lezárt országban ilyen hétvégi házakban lehetett nyaralni. Olyankor sok tábortűz lobog, énekszó hallatszik. Most csak Árpi mondta a mesét, hogy az előbb, a kútnál, valami iszapos gödörbe lépett, nem egyszerű tócsába. Feléje villant a zseblámpa, és tényleg, a haver nadrágjának az egyik szára fekete volt.

– Büdös.

Gyorsított lépésekkel menekültek a pórul járttól.

– Csúnya hideg lett. Hülyére fázom – István összedörzsölte a kezeit.

– Fagy van – hangzott a válasz.

– Visszajött a tél – morgolódtak.

Még nagyon közeli a korai téli esték emléke, amikor a városban is elveszik az áramot (ide, a nyaralóba nincs is bevezetve), és a családok a tömbházlakások konyhájában gyertyafény mellett kuporognak. Jó esetben luxus: a petróleumlámpa.

Részeg dühében egyikük egy nyaraló üveglakát kővel bedobta. A széttörő üveg éles reccsenése messze hallatszott.

– Hülye, ne csinálj ilyet! – szóltak rá a tettesre. István levegőt fújt ki, sűrű párát lehelt. Az elemlámpa sárga pislogásában úgy nézett ki, mint valami kémény vagy gőzgép. Csak a tűz hiányzott, hogy ő legyen a sárkány. A tűzokádó érzést a vodka okozta. Visszafordultak a sétából.

Néhányan az udvaron maradtak, melegedni a tábortűz maradványainál. A társaság nagyobb része bevonult a nyaralóba, táncolni. Egy lány sárga arccal kirohant. Hányt. Majd visszajött, és gyomornyugtatónak megint piát kért. Vodka adtak neki. Árpi egy óriási pókot talált a szekrény mellett. Megfogta, Barnival

együtt gyufával megperzselték, utána pedig újabb áldozatokat kerestek. Sikertelenül.

Istvánnal hintázott a szoba. Erőt gyűjteni a mocskos szőnyegre feküdt, mert a létra alatt a gumimatrac már foglalt volt. A szőnyegen sárdarabok és kenyérmorzsa. Az akkumulátorra kötött kis villanykörte és az égő gyertyák fényénél minden piszkot élesen látott. Az arcát is szúrta valami éles, talán kavics lehetett. Nem tette arrább a fejét, jólesett ez a kis fájdalom. Talán egy óra is eltelt, mire felállt. Gondosan megtervezve, lassan mozdította elnehezült lábait. Az egyik lány, Erika a szekrénynek dőlve ült a földön, rámosolygott. István mellé ült, és szájon csókolta.

Istvánnak fáj a torka. *Megfáztam séta közben*, gondolta. Gyomra nem akart újabb adag alkoholt, mégis gyözködte magát: torokfájásra legjobb gyógyszer a pálinka. Amikor kezébe került az üveg, mégsem kívánta lenyelni a folyadékot, ezért csak úgy tett, mintha ivott volna. Árpi bemászott az ágy alá, a porba. Talán még mindig valami bogarat vagy pókot keresett. István köhögött. A hangulat lassan fonnyadni kezdett, szólt az akkumulátorra kötött magnó, pörögtek a szalagtekercecsek, de a szesz álmosító hatása felülkerekedett. Már senki sem táncolt. Néhányan elaludtak, Erika is. Árpi az ágy alatt elkezdte hangosan énekelni a himnuszt: *Trei culori cunosc pe lume...** A katonaságnál ezt jól belenevelhették. Röhögés nélkül, komolyan énekelt.

István felmászott a tetőtérbe, hogy megnézzze, van-e ott valami nyugodtabb hely. Ha igen, akkor felkölti Erikát, és felhívja oda. Most stabilabb volt a létra, de a vakolaton okozott korábbi seb nem gyógyult be. Belépett a tetőszobába, felvillantotta az elemlámpát, hogy szétnézzon, szabad-e a tetőtér. Az elemlámpa bevilágította a teret.

Ekkor látta meg a tetőgerendán lógó Zsuzsát. Felakasztotta magát.

Azzal a kötéllel tette, amellyel a nyaraló körül lekaszált füvet szokták átkötni a szénásszekéren. A lába és a padló közt nem volt nagy távolság. A magnóban továbbra is recsegett a zene, letről hangfoszlányok hallatszottak, de a beszédet elnyomta, ahogy az ágy alatt Árpi továbbra is a román himnuszt kornyikálta.

Laci

1987 folyamán a román statisztikák szerint összesen 1262-en telepedtek át Magyarországra, míg a magyar statisztikák szerint 10 445-en érkeztek Romániából. A különbözetet bizonytalansággal az illegálisan (a „zöld határon át”) érkezett személyek és azok adják, akik érvényes útlevelekkel érkeztek az országba, de megtagadták a visszatérést Romániába.

(Vincze Gábor: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1944–1989)

Minimális csomagot vittünk magunkkal. Nehezen szereztünk kiutazási lehetőséget, és mindenki, még a legközelebbi ismerősök és rokonok is úgy tudták (kivéve otthon maradó nagymamámat), hogy csak kirándulni megyünk. Valójában az örök télből menekültünk, reményeink szerint az örök nyárba, az évszakoktól független boldogságba. Ez volt a Romániából „kiszökés” legbékésebb, legegyszerűbb, legkevésbé kockázatos módja – a másik, a zöldhatáron bujkálva menekülés, a Duna éjszakai átúszása azonnali agyonlövést kockáztatott. Tizennyolc éves voltam, egyetlen csomagom volt, benne a legfontosabb ruhadarabok és két könyv. Talán nevetséges, de a csomag részét képezte Bubu nevű játékkutyám is. Miért is akart egy tizennyolc éves fiatal egy fekete bársonykabátba és piros bársonynadrágba öltöztetett, Bubu nevű játékkutyát magával vinni?

Mert az, ahogyan elindultunk, végleges volt, csupán a hatalom által visszafordítható. Hosszasan töprengtem azon, hogy a gyermekkorom, addigi teljes életem hermetikusan lezárva Romániában marad. Láthatatlanul és felidézhetetlenül, hiszen a visszatérésre nem volt semmi remény. Bubu kutya volt a kimenthető, kézzelfogható darab ebből a szétfeszülő, megsemmisülő, akkor még egyetlen számomra létező időszakból. Így került az utazótáskába a játékkutya. Hogy legyen mit elővennem, ha hetvenévesen fel akarom idézni az otthoni illatokat, hangulatot, a szobámat, az anyagok textúráját, az ablakon éjjel beszűrődő fény furcsa, öröknek hitt mintázatát a plafonon, a terasz alatt tavasszal virágzó vargacseresznyét, a konyhában

a nagymamám által készített sütemények ínycsiklandó illatát, elhunyt nagyapám már eladott autójának mások által elfoglalt parkolóhelyét: a világoszöld autó hűlt helyét.

Mindezt gyilkos és hűséges vérebként megőrizni, átmenteni Bubú játékkutya feladata lett. Persze volt, amiről tudtam, hogy Bubú kutya sem fogja tudni megőrizni. Például Zsuzsa. Miatta apám gyilkos tekintettel fenyegetett: ha megtudja, mi a terv, nem ő fog engem kinyírni, hanem a titkosrendőrségen verik szét az ő és az anyám fejét, nekem meg a belemet fogják kitaposni, ezért fogjam be a pofámat, és még a nyaralásról se beszéljek neki, hanem sokkal jobban teszem, ha másnapra is találkozót beszélek meg vele, és ott várjon, járkáljon le és fel türelmetlenül, s csak csodálkozzon, hogy miért nem érkezem meg.

Zsuzsa édesapja fontos állami és pártfunkciók birtokosa volt, nagy és félelmetes ember. Velem mindig kedvesen viselkedett, többször is találkoztam vele. Kérdeztem apámtól, hogy nem volna-e jobb, ha Zsuzsa mégis tudna a nyaralásról, mert akkor később derül ki, hogy nem is jövünk haza, a legálisan és igazoltan külföldön eltöltött tíz nap leteltével. Édesapám nem tartotta jó ötletnek – semmit se tudjanak, az a legjobb. Hallgatásom legfőbb oka mégsem édesapám utasítása volt. Még egy valamitől féltem. Hogy mit tenne Zsuzsa a hír hallatán. Némán és szomorúan nézne rám? Vagy zokogna? Vagy utolsó rohadéknak nevezne, mert így otthagynom? Apám biztató és vigasztaló megállapítása, miszerint a szabadabb világban is vannak jó nők, egyáltalán nem segített. Valójában azért döntöttem úgy, hogy nem mondok Zsuzsának semmit, mert biztosan sírna, és azt nem bírnám elviselni. Ha előttem zokogna, a könnyei miatt olyan nyomorultul érezném magam, hogy inkább úgy döntenék, apám és anyám menjen csak, hiszen megérdemlik a várt menekülést és boldogságot, de én maradok Romániában.

Zsuzsát elhagyni az én galádságom volt. De ugyanilyen galád ügy a teljes család részéről az, hogy nagymamám egyedül maradt. Ugyan kirobbant az életerőtől, és a betegségek úgy peregtek le róla, mint az ernyőről az eső – mégis embertelen húzás volt. Ha valaki azt hiszi, hogy egy ilyen döntés nem járt idegroncsoló önmarcangolással, téved. Szóval menni is akartam, meg maradni

is. Lelkifurdalásom Zsuzsa és a nagymamám miatt a maradás mellett szólt. Ahogy az előre megéreztem, súlyos hiány, Zsuzsa mosolyának, nevetésének, simogatásának, csókjának hiánya is. És az, hogy mindketten úgy fogják érezni: cserbenhagytam őket. Ami végső soron igaz, még akkor is, ha nagymamám maga biztatott, hogy menjünk. Apámnak ez a második házassága volt, az elsőből nekem soha el nem mondott okokból lépett ki, onnan származó, nálam három évvel idősebb lányával nem is tartotta a kapcsolatot. Úgy gondoltam, hogy apám ért az elhagyásokhoz, ha már egyszer otthagytott egy feleséget meg egy gyereket. Most meg ott akar hagyni mindent: a nagymamánkkal közös tömbházlakást, és ami benne lelhető. Mert az elnyomó állam nem lehet haza.

Egyik vitánkban súlyosan megbántottam apámat, mikor ezt a fejéhez is vágtam: te csak tudod, értesz az elhagyásokhoz, kiszökésekhez. Elsápadt, azt hittem, kitör belőle a harag, de csak szomorú lett. Ma már úgy látom, azért lett bánatos – sem addig, sem azután nem próbált mesélni, magyarázkodni –, mert nem tudta magát igazolni előttem, pedig szerette volna.

A menekvés mellett szólt apám és anyám éveken át érlelt, remélt és megszenvedett elhatározása, meg a vágyam, hogy kilépjek abból a körből, ahol vagy pártaktivista lettem volna, vagy börtönbe kerülök, mert nem volt középút. Tudtam, hogy ha maradok, mindkét sorsot megvalósítom, szépen sorban: először pártaktivista leszek, hogy haladjak, hogy pragmatikus módon karriert építsek, de majd, talán évek múlva, amikor minden mirigyem megtelt a méreggel, amely a rendszer összes pórusából sugárzik, és nem tudom tovább elfojtani az undort, akkor kibuggyan belőlem minden, amire gondolnom sem lenne szabad, elküldöm a bús nyavalyába az egész rendszert, és pártbeli dicső múltam ellenére bekasztliznak, s végül megrohadhatok a börtönben, mint sokan mások.

Tudom, hogy apám és anyám is megszenvedte a döntést. Úgy érveltek, hogy még viszonylag fiatalok, munkaképesek, és ez az utolsó esélyünk a rendes életre. A legnagyobb gát a személyes kapcsolatok felszámolása volt (ma már tudom, apámnak mennyire fájt, hogy itt kellett hagynia két vagy három

igazi jóbarátot), és a családi hagyományé, amely szerint nekünk Erdélyben kell élnünk és meghalnunk, bármi történjen is. Kiszökni a legnagyobb gyávaság. Főbenjáró bűn. Árulás.

Megszenvedtem. Egy hónapom volt rágódni, ugyanis engem csak akkor avattak be a konkrét tervbe, amikor megvolt a kiutazási engedély, a kedvező csillagállás, ami egy életben talán egyszer fordul elő, amikor valamelyik hivatalnok egy titkos terv vagy a sors véletlen játéka folytán úgy dönt, hogy ezt vagy azt az útlevélkérést minden ellenérzése ellenére jóváhagyja a lottójátékra emlékeztető folyamatban. Mert e hivatalnok számára csak az okoz örömet, ha a kéréseket perverz mosollyal visszautasítja, vagy a még elutasító válasza sem érdemes kérések roppant halmazába tolja. Katonai egyenruhában képzeltem el ezt a hivatalnokot, kövérnek, rosszindulatúnak, akinek pár zsíros hajtincse kilóg a tányérsapka alól, apró, barna szemei mélyen ülnek hájas arcában, enyhén borostás, bőre lilás árnyalatú, csillogó arcán verejtékcseppek, fogai sárgák a sok dohányzástól, roppant íróasztal mögött trónol. Feje fölött baloldalt az állam címere, középen, nyilván nagyobb méretben a pártfőtitkár szigorú, mindent figyelő és meglátó (természetesen fiatalkori) portréja, jobboldalt, szintén kisebb keretben pedig a párt vörös alapon sárga sarlós és kalapácsos címere.

Valójában az első perctől tudtam, hogy menni akarok. Ennek ellenére a döntés minden nehézségét vállaltam, végigkínlódtam, rágódtam az érveken és ellenérveken. Mint a bíró, aki előre meghozta döntését, de az érveket napokon át rendszerezi.

Nem volt könnyű feladat. Zsuzsa nagyon fájt. Meg az egész helyzet is. Ezen Bubu kutya elcsomagolása sem tudott segíteni, annak ellenére, hogy az egyetlen mozzanat volt ebben az időben, amin őszintén tudtam nevetni: hogy elviszem magammal a haszontalan játékkutyát.

Szívesen elvittem volna az egyik mézárszék kirakatába rajzolt tehén-, disznó- és bárányfejet. A hentesüzlet tulajdonképpen ezen három festészeti remekműnek a galériája volt, mert húst csak elvéve árultak, ebben az időszakban az alapélelmiszereket már csak jegyre adták – vagy még úgy sem. Akkoriban az én feladatom volt a napi kenyérfejadag kiváltása, a nagymamámé a

havi liszt-, olaj- és cukoradagoké – máig emlékszem, milyen volt, amikor két nehéz vászonszatyort cipelve, arcán mégis őszinte örömmel hazaért a boltokból. A mosoly azt jelezte, hogy legalább a havi fejadag megvan. Egyelőre megvan, a következő havit talán tovább csökkentik, vagy ki sem adják, legalábbis késnek vele, de az aktuális adagot sikerült megszereznie.

Amíg apámnak fájt a baráta elvesztése, addig nekem nem voltak efféle gondjaim. István, a legjobb barátom nem tudott a tervről. De biztos voltam benne, hogy – utólag – megért. Lázadó fajta volt, előttem nyíltan kritizálta az államot és a pártot. Így, amikor eljött az ideje, szerintem megértette, ahogy azt is, miért nem avattam be a tervbe.

A tömbháznak, amelyben laktunk, pincerésze is volt. Használhattuk a saját lakrészünkhez tartozó rekeszt, és az egyik idős szomszédasszony, Anna néni tárolóját is. Arra neki nem volt szüksége, így raktárnak, lomtárnak felajánlotta nekünk. Nagymamám ezért ebédet vitt neki időnként, vagy a híres krémes süteményét. Az indulás előtti napokban ide pakoltunk be ezt-azt, mint valami időkapszulába, hogyha esetleg valamikor mégis hazajövünk, e dolgok még meglegyenek. Néhány csomag ruhát, újságpapírbá, majd zacskóba pakolt használati tárgyakat kellett lecsempészni úgy, hogy a szomszédok ne lássanak semmilyen szokatlan mozgást, minden pont olyan legyen, mint máskor, és ha esetleg észrevesznek valamit, el lehessen intézni azzal, hogy egy kicsit rendezkedünk, lomtalanítunk. Valójában csak kacatokat csempésztünk a pincébe, mert otthon maradó nagymamám részére a mindennapi használati eszközök továbbra is rendelkezésre kellett álljanak.

Egyik alkalommal megijedtünk. Idős, majdnem kilencvenéves nagynéném rájött arra, hogy miben sántikálunk. Nagynéném, miután belépett a konyhába, megengedte a konyhában a vízcsapot (amelynek zúgása a telefonkészülékbe szerelt lehallgató berendezést volt hivatott zavarni), és ünnepélyes arccal, halkán kérdezte apámtól:
– Ti kiszöktök?

Látva apám tiltakozó, sőt rémülten tagadó fejrázását, még halkabbra fogva a szavait, de ellentmondást nem tűrő módon kijelentette:

– Szökjetek ki! Még egy ilyen lehetőség nem lesz!

Fiatalkorában Párizs szerelmese volt, többször és huzamosabb ideig élt is ott, jól beszélte a francia nyelvet, és erre a vonzódásra utalt a kis, kétszobás házában gondosan őrzött pár francia nyelvű könyv, két-három kifogyott, de vitrinben tartott francia parfümösuvegcsé és az Eiffel-torony valamilyen fémből készült, arasznyi mása. Szerintem mindenét odaadta volna, hogy még egyszer kijuthasson Párizsba. Az elsóhajtott párizsi utcanevek vagy a kerületek elnevezései számára mindig bűvös szavak voltak, varázslatosan elevenítették meg az ifjúságát – ki tudja, milyen szerelmeket, zsvajokat, hangulatokat és illatokat idéztek fel. Elmesélte, hogy Párizs volt a létező, de már elérhetetlen öröm. Amíg mások csak álmodhatnak az ilyen bizonytalan körvonalú boldogságról, ő, ha régen is, de megélhette azt. Mikor a tavaszi szellő végigsimított a bőrén, Párizs jutott eszébe. Ez a nosztalgikus visszaemlékezés tartotta életben, a francia főváros emlékképe. Diktatúrában mindenki kialakít valamiféle egyéni túlélési stratégiát. A párizsiak nem szeretik úgy Párizst, ahogy nagynéném rajongott érte.

– Még egy ilyen lehetőség nem lesz! – ismételte meg, és mély levegőt vett, pár másodpercre lehunyva a szemét: magában csakis a párizsi kávéházak illatát idézhette fel. Sajnos nem jutott el többé oda; egy évvel a rendszerváltás előtt halt meg a szomszédos tömbház harmadik emeletén, betegen. Ugyanabban az évben, amikor nélkülünk gyorsan, alig egy év alatt elsorvadó, addig makkegészséges nagyanyám...

Apám nagynénémnek nyilván tagadott, azonban nem tudta átverni. Nénikém a tagadásból is megértette, hogy menni akarunk, és jóváhagyólag bólintott. Tulajdonképpen boldog volt: úgy érezte, legalább rajtunk keresztül még egyszer elérheti Párizst.

Zsuzsával kapcsolatban úgy döntöttem, hogy majd írok neki egy hosszú, magyarázó és bocsánatkérő levelet. Remélhetőleg el tudom hozzá juttatni, titokban, hogy az egyenruhás hivatalnokok valamelyike ne olvashassa el, és ne okozzak bajt... Talán valamikor neki is lesz lehetősége kijönni, mormoltam magamban az akkor minden valós alapot nélkülöző önmegnyugtatót. Amikor a

lelkiismeret-furdalás felülkerekedett, álmatlanul forogtam az ágyban, és arra gondoltam, hogy mindörökre összetöröm a szívét, megbolondul a bánattól, és tébolyultan fog bolyongani az utcán. A gyerekek kövel dobálják, csúfolják, és ő lesz a város akkori bolondjának, Berta néninek az utódja – mindez miattam. De menni kellett. Amit tud, azt megőrzi Bubu kutya, a többi a sorsra van bízva, gondoltam akkor. Ezerszer megbánt és ezerszer visszaigazolt döntés volt.

Hazatérés

1990 tavaszán először jártam otthon a Ceaușescu-rendszer bukása után, egyetemistaként, egyedül. Istvánéknál aludtam, a nagyszobában kihúzott kanapén. István a szüleivel lakott, ő is egyetemista volt. Az első estén, hosszú vonatozás után, az idegen ágyban, a kényelmetlen fekvőhelyen súlyos, bonyolult álmod láttam, egy olyan helyről, ahol már jártam valamikor. Vasútállomásról, vendéglőről, néhány üzletről, egy széles sétányról...

A vendéglő teraszán ültem, kora tavasszal, még nem rügyeztek a fák. Hűvös volt, valahol a közelben hegyek. Vonatra vártam, az út másik oldalán állt a vasútállomás, drótkerítéssel körbevéve, szépen kialakított peronokkal. Sem álomban, sem ébredés után nem tudtam azonosítani, hogy hol van ez a hely. Pedig a részletek hátborzongatóan élesek voltak. A vendéglő abroszának nagyon világos sárga, majdnem fehér színe, az aprócska kávéfolt az egyébként tiszta abroszon, valamelyik korábbi vendég nyoma. A székek: fémből készült, fehérre festett kerti székek. Az üzletek kirakata: a barna fakeret, a boltíves ablakok, a sárga vakolat, a napfényben csillogott az üveg. Ruhaboltok. Az időnként elhajtó autók – a rendszámuk értelmezhetetlen. Az állomás bal oldalán levő épületek. A pincér kezén az óra, sötétbarna bőrszíjjal.

De végérvényesen hiányoznak az azonosításhoz szükséges alapvető információk. Az embereknek, például a pincérnek vagy a vonatállomáson várakozóknak nincs arcuk. Hiába próbáltam

felidézni, arra gondolva, hogy az arcok ismétlődő jellegzetességei segítenek rájönni, hol vagyok. A szomszéd asztalnál vidám társaság, hátizsákokkal, vonatra várnak ők is, fiatalok, kirándulni készülnek a hegyekbe. Mintha István is ott lenne közöttük? Nem az arcát láttam, hanem inkább a gesztusait ismertem fel, ahogy magyaráz valamit.

Sört ittam, pohárból, a sörösüveg is az asztalon, még nem üres, de a címke olvashatatlan, csak színfoltokat láttam. Az állomáson sem találtam segítségre. A peronok meg voltak számozva, állomban a számok tökéletesen látszottak, ébredés után is emlékeztem rájuk. A táblák fehérek voltak, a számok és a betűk kékek. De a betűk olvashatatlanok, foltokká folytak össze.

A beszéd! A nyelv! Talán az segíthet! Milyen nyelven beszéltek? Több a román szó, mint a magyar, vagy fordítva? Nem tudtam felidézni. Az állomáson a beszélgetők hangjára nem, csak a szélre emlékeztem, a fiatal csapat nevetésére, a mozdonyok hangjára, egy-egy kiáltásra, a nagyobb csomagot cipelők kínlódó sóhajára, a cuppanó hangra, ahogy a pincér kinyitja a sörösüveget, és a halk morajlásra, amint kitölti a sört a poharamba.

Valahonnan ide érkeztem, valahová tovább akartam menni, de ébren is megmaradt a bizonytalanság, amely már az álmod végigkísérte: késő. Oda, ahova menni akartam, aznap már nincs vonat. A vidám kirándulócsapat elment, az őket szállító vonat lehetett az utolsó a helyes irányba. A legnagyobb valószínűséggel az volt az én vonatom is, csak lekéstem. Ez történhetett. Hol fogok aludni, van-e pénzem szállásra? Nem tudtam. Tényleg valós-e ez a hely, vagy csak az alvás közben is működő, őrlő agy komponálta össze? Valahogy meggyőződésemm volt, hogy a hely létezik, jártam ott, és a valóságban is lekéstem egy fontos vonatot.

A rémálom vége is lidércnyomásszerű volt: borzasztó táncstalanságban néztem szét, valamit nagyon meg kellett volna tennem, kétségbeesetten próbáltam rájönni, hogy hol vagyok, mert ez volt mindennek a kulcsa. Ha ezt megfejttem, akkor percek alatt megtudom azt is, hova és miért kell eljutnom, és ha nincs vonat, akkor mit is kell tennem, hogy célba érjek. A kétségbeesésem mindenesetre a cél életbevágó fontosságát

jelezte. Talán mert valaki vár, vagy valaki elvár valamit, és ha tévedek, annak rettenetes következményei lesznek.

Mire reggel felébredtem, a cél elérhetetlenné és megismerhetetlenné foszlott, és nem maradt más, mint az álom végén jelentkező óriási, gyomorszorító hiányérzet, a megoldhatatlan kérdés, a rejtély. Ébredés után az járt a fejemben, hogy hol van ez a hely, és mi lett volna ott a dolgom. Feladatom? Vágyam? Vagy mit kerestem ott valamikor, korábban, amikor ténylegesen ott voltam, és egy vonat nélkülüm ment el? Amikor a levegőben érződött a hegyek illata.

István csak akkor, reggel mondta meg, hogy Zsuzsa meghalt.

– Nem tudtad? Öngyilkos lett. Még akkor, amikor elmentetek.

Virágok

Hallgattam. Lehet, hogy csak egy másodperc töredéke volt, de ez idő alatt az önuralmam teljességgel megszűnt, és ezer dolog fordult meg a fejemben. Elsősorban az, hogy István azt sugallta: Zsuzsa miattam lett öngyilkos.

A nagymamámat magára hagytuk, és ő ebbe belehalt. Most meg kiderül, hogy én kergettem öngyilkosságba Zsuzsát. Minden, amitől félttem, a legrosszabb forgatókönyv szerint alakult. „Még akkor.” Amikor a kiszökés előtt, az előkészületi fázisban Zsuzsa esetleges szélsőséges reakcióit mérlegettem, ez nem fordult meg a fejemben.

– Az új temetőben van, tudod, csak ott lehetett eltemetni – mondta István, arra célozva, hogy az egyház nem akárhol engedte meg az öngyilkosok temetését. Ilyen esetben nincs gyászszertartás, sem harangszó, és nekik a temető különálló, erre kijelölt része jut, haláluk után is megbélyegezve őket.

De ez nem öngyilkosság, hanem gyilkosság. Megöltem egy embert. Apámék valószínűleg tudják, jöttem rá, nem szóltak, ezért hallgattak... Furcsa csend volt a válasz, amikor azt mondtam, Zsuzsát is megkeresem. Azért hallgattak, hogy ne bántsanak, hogy ne hibáztassam magam? Valószínű. Hagyták,

hogy ezzel hirtelen szembesüljek? Nem tisztességes eljárás, kurvára nem tisztességes. Talán mégsem tudták? Lehet.

– Biztos nem tudod, de ahogy elmentetek, meghalt az apja – tette hozzá István.

Az apja? Pont akkor halt meg? Furcsa villanás futott át rajtam. Hátha azt gondolják az emberek, hogy az apja halála miatt lett öngyilkos? Hátha nem is engem tartanak a gyilkosnak?

Szédültem az utazástól, a rosszul átaludt, lidérces éjszakától, Zsuzsa halálhírétől, megbolygatott tudatlanságomtól, és undort éreztem magam iránt, aki önző módon, visszafordíthatatlan folyamatokat indítva léptem meg.

Kétvirágcsokorral a kezemben lépkedtem fel a temetődombra. Egyet a régi temetőben hagytam, nagymamám sírján, egyet az új temetőben, Zsuzsáén. Ott tényleg megengedték, hogy az öngyilkosokat is eltemessék, ráadásul nem is külön, a temető valamelyik elszigetelt, távoli sarkába, ahogy Erdélyben sok helyen szokás. Sz. Zsuzsa 1970–1988, állt fekete betűkkel az egyszerű, fehér kövön.

És közben arra gondoltam, hogy mégsem én lehetek a gyilkos. Zsuzsa nagyon szerette az apját. Ez lehetett a fő ok? Valójában az én eltűnésem és az apja halála együtt lehetett az indok. Az is eszembe jutott, hogy Zsuzsa anyja él, és ő biztos tudja, hogy miattam van az egész, gyilkosnak tart. Nem merek a szemébe nézni. Ha itt maradok, Zsuzsa mellett, akkor megvigasztalom az apja halálakor, megmentem, és újra az arcára csalom azt a varázslatos mosolyt.

A temetőben megpróbáltam felidézni Zsuzsa apjának az arcát. Zsuzsa minden vonása éles az emlékezetemben. De ha az apjára gondoltam vagy gondolok, csak egy rémisztő párthivatalnoknak, az íróasztal mögött gubbasztó rettenetes szörnynek a képe jelent meg előttem, amilyennek az útlevelek sorsáról döntő elvtársat elképzeltem. A szörny-hivatalnoknak is nagyon erőteljes az emlékképe, mintha ő is valós lenne. Zsuzsa apjának valódi arcát sehogy sem tudtam felidézni. Pedig nem is egyszer találkoztunk, tudott a kapcsolatunkról, Zsuzsának nevetve mondta, hogy ilyen ez: diákszerelem.

Menekülni szerettem volna, rögtön továbbutazni, el innen, de valójában csak vánszorogtam a temetődombról. Mint valami örült örvény, magába szippantott, pörgetett és elnyelt a város, az egyre erősödő szél, a készülődő tavaszi vihar. Menjek? Elrohanjak? Maradjak még? Arcomon sós veríték.

Hernyótánc

Laci megállt egy ház eresze alatt, hogy ne ázzon át. Az erős tavaszi eső nehéz cseppjeinek erős ütéseitől a levelekbe kapaszkodó tavaszi hernyók sokasága a járdára hullott. Szőnyegként borították be a járdát, lehetetlen volt kikerülni őket, halk pukkanással roppantak szét a cipőtálpak alatt. A csókák meg a varjak lakomát csaptak. Érdekes módon a madarak a még élő, esetlen mozdulatokkal odébb araszolni próbáló, és nem a széttaposott hernyókat zabálták.

Magas sarkú cipőben botorkáló nők a munkahelyük fele sietve megpróbálták úgy tipegni, hogy ne lépjenek a hernyókra, lábujjhegyen egyensúlyoztak, furcsa lépésrend szerint, mint valami különleges táncban, nyilván sikertelenül. Hernyótánc. A már korábban kilapított hernyók nedve ragacsos, zöldes vagy inkább sárgásbarna masszává vált, szinte összefüggő felületté. Ahol véget ért a fasor, és elkezdődött a tér, ahol már egyetlen fa sem állt, csak a rideg, sötétszürke épületek, ott a járda hernyóbevonatának is vége szakadt. Nem hirtelen, hanem néhány méteres fokozatos átmenet után halványult és tűnt el a járdáról a hernyófesték.

Az eső után erőtlenül feltűnt a nap, de ettől nem lett vidámabb a város. Laci elképzelte, ahogy felbukkan Zsuzsa. Arca és kék szeme villanása egyszerűen csodás. Tapossa a hernyókat, cipőtálpának peremén sárgás foltok, és kezét széttárva jelzi, hogy nincs mit tenni, ha már az eső így kitolt a szerencsétlenekkel.

Vajon lehet a hernyómassza foltjaiból jövődőt mondani, úgy, mint a kávéscsésze alján maradt zacc rajzolataiból? Krúdy

Álmoskönyvében a meztelen fiatalasszony kárt jelent, asszonyt csókolni pedig nyereséget, az idegen asszonnyal való foglalkozás halált. Mit értett Krúdy, pontosabban a Krúdy által hivatkozott Kerner Jusztinus az idegen asszonnyal való foglalkozás alatt? És mit az idegen asszony alatt? Zsuzsa nem volt idegen. Laci pontosan fel tudta idézni: ötször szeretkeztek. Mindegyik szeretkezésre részleteiben is emlékezett: hol, hogyan, mi történt előtte és utána. Mindkettőjüknek a másik volt az első. Az álmoskönyv szerint a szőke asszony vidám szerelmet, a barna féltékenységet, a fekete állandó szerelmet jelent. Van állandó szerelem? Olyan, amelyik holnap és holnapután is tart? Igen, Zsuzsával vidám volt a szerelem.

Az álmoskönyv nem segítene még akkor sem, ha Laci hinne az álomfejtésben. A hernyófoltokból olvasni egész közel kellene hajolnia a járdához, és oly sok a rajzolat, hogy nem tudná kitalálni, melyik is szól neki... A széttaposott hernyók rajzolatainak megfejtésére pedig nem alkalmas az álmoskönyv. Laci arra gondolt, hogy az álomfejtés és a hernyójóslás egymástól eltérő áltudományok.

– Furcsa ez a sok hernyó – szólalt meg Zsuzsa, aki akkor lépett elő a fák alól, kezében összecsukott ernyő, hangjában pedig sajnálat, hogy milyen csúfos vég vár szegény hernyókra... Laci Zsuzsa szépségével eltelve nézett vissza rá, közben pedig helyeslően bólogatott.

– Az eső – felelte, és Zsuzsára mosolygott.

Farkaskvint (a címben) – a történelmi hangolásokban keletkezett, nagyon hamisan szóló, ezért csak különös hatások elérésére alkalmas kvint.

* Három színt ismerek a világon... – Románia Szocialista Köztársaság himnuszának első sora

Lactantius

A főnixmadár

Fordította: Domokos Gyöngyi

*Van távol tőlünk egy boldog hely, hol a nap kel,
ott, hol a végtelen ég tárja a nagy kapuját.
Nem fenyeget soha télen a fagy, soha nyáron a hőség,
Ám kikeletkor a Nap ott halad el szekerén.
Egy szép nagy fennsík a magasban messze kiterjed,
nem sarjad hegyhát, s völgy sem ereszkedik ott.
És ez a hely kétszer hat öllel messze feléri
fenségesnek vélt nagy hegyeink tetejét.
Itt van a Nap-berek és a liget fákkal tele sűrűn,
Lombos örökzöldek zöldje virítja be azt.
S bár egykor még tűzbe borult Phaetontól az égbolt,
attól a sok lángtól megmenekült ez a hely;
S bár egykor még vízözön árasztotta a földet,
Deucalion özöne mégse csapott ide fel.
Nem jut idáig a sápadt kór, sem a gyöngye öregség,
És a halál szele vagy félelem érzete sem.
Egyetlen szörnyű bűn sem vagy a tébollyal teli pénzvággy,
vérszomj vad tüze sem, sem dühös indulatok.
Távol a bús gyász is, meg a szükség, rongyokat öltő,
Nincs álmatlan gond, és a gyomor sem üres.
Nem tombolnak sem viharok, sem a vad szelű orkán,
zúzvara sem fedí be dérral a föld tetejét.
Egy bárányfelhő sem nyújtja a gypjait arra,
és a magasból sem hull viharos zivatar.
Forrás tör fel a sík közepén, melynek neve: élet,
édes vízben dús, tiszta, szelíd e patak.
Minden hónapban vize egyszer túltör a medrén,
kétszer hatszorosan öntözi így ligetét,*

*és a sudár íves törzsű lett itt a honos fa,
rajta marad a gyümölcs, mégha megérik is az.
Csak egy lény lakik ott, neve főnix: él a vidéken
egymaga, ámde neki végzete életet ad.
Phoebusnak szolgál, erről híres, neki hódol,
anyja, a természet adta, hogy így tegyen ő.
Épp amikor bíborvörösén már pirkad a Hajnal,
s rózsás fényével űzi a csillagokat,
háromszor s négyszer meríti be patakba a testét,
háromszor s négyszer ízleli meg a vizét.
Felröppen, s a magas fának letelepszik a csúcsán,
ott ha lenéz, látja mind az egész ligetet.
S Phoebusnak lesi ott, fordítva fejét, hol a nap kel,
új születő fényét, s felderülő sugarát.
Ám amikor fénylő kapuján küszöbét veri Phoebus,
s első napragyogás könnyű fénye dereng,
csőrén annak a szent éneknek dallama csendül,
s oly csodaszép hanggal szólongatja a fényt,
melynek sem csalogány dala, sem kürrhéi ütemben
széphangú fuvola még a nyomába sem ér.
Még a halálán lévő hattyú sem tud ilyesmit,
küllénéi lyrán sem dalol így fel a húr.
S már amikor Phoebus lovait az olümposzi térről
hajtja le, és gömbjét telve legörgeti már,
akkor háromszor verdes szárnyával a főnix,
háromszor tisztel Tűzviselőt, s lecsitul.
Érdeme még, hogy az énekkel különülnek az órák,
éjszaka és nappal sok mesés szép dala száll.
Ő a ligetben az őr, s ama berkek nagybecsű papja,
hisz csakis ő tudja, Phoebus, a titkaidat.
Majd, miután már végül elérte az ezredik évét,
és ez a hosszú kor elnehezíti szegényt,
hogy újítsa az elmúlt kort így léte határán,
berke szokott édes fészke magára marad.
Hisz mikor újra születne megint, elhagyja a szent helyt,
akkor e földre leszáll, erre az úr a halál.*

*Száll fürgén a sokéves, a szírekhez veszi útját,
ősi nevét tőle kapja a Fönícia.
Rejtett berket fürkészs, s szerte kietlen a tájék,
és hol a bérc bujtat félreeső ligetet,
égbeszökő csúccsal pompás pálmát szemel ott ki,
mely görögül phoenix: tőle ered neve is.
Egy ádázs lény sem képes feljutni e fára,
sem gyors kígyó, sem húst akaró madarak.
Aeolus akkor a vad szeleit barlangba lezárja,
hogy bíbor légsben kárt ne tegyen süvítés,
vagy Nótustól gyűlt felhő ne riassza a tiszta
égsen a napsugarat, és akadály ne legyen.
Fészket hord a fiókának, vagy a holt tetemének a máglyát,
hisz' meghal, s azzal újrateremti magát.
Úgy, hogy a bőkezű erdőből nedűt, illatokat gyűjt,
azt, mit az asszír szed, s mit az arab tehetős;
azt, mit a Pygmaeus nép tép le, vagy India éppen,
vagy mit a sábai föld hordoz a lány kebelén.
Messzire érződő amomumnak az illatanyagját
gyűjti, s rá a fahéjt, balzsamot és levelet.
Nincs híján neki cassia, szagló medveköröm se,
sem tömjén könnye, s cseppje ha teltre kövül.
Pelyhes nárdus zsenge kalászsát adja ezekhez,
s mürrhával, panacés, egybekötött erejed.
Kész fészkére lerakja, hogy átalakuljon, a testét,
életadó ágyra elnehezült tagokat.
Csőrével nedvet hint testén, körbe, reá is,
így leli őt a halál önmaga sírritusán.
Majd ezután a sok illat közt kilehelte a lelkét,
ekkora zálogba vetve bizalma szilárd.
Közben a nemző végtől már elenyészve a teste
izzik, a forróság egymaga lángot emel.
s szítja magában, a tűz, bár távol az aetheri fénytől,
ég, és a hamvaira hullik elégsve a test.
Elhal, s egybevegyűlnek a hamvai mintegy
masszává, készen végül magszerű lesz.*

*Azt mondják, végtag nélkül lény kel ki a magból,
így tartják, s mondják: tejszíni lesz a kukac.
És nő, majd megadott ideig még szunnyad a léte,
eggyé olvad a test öltve tojás alakot.
Mint amiképp hernyó, a fonál ha a szirtre tapasztja,
lepkévé a mezőn átalakulni szokott,
úgy lesz más ezután az alak, mint volt azelőtte
kis fönix kel ki, burka ha körberoped.
Tiltva van itt, a mi földünkön számára az étünk,
s nem táplálja szegényt senki sem így, csupaszon.
Mennyei nektárt és ambrózia-harmatot ízlel,
csillagos égboltról hull e finom csemege.
Ezt szedi, ebből él a sok illat közt ez a szárnyas,
míg fejlett példány képe nem ölt alakot.
És amikor koraifjúság bimbója kinyílik,
elszáll, hogy térjen ősi honába megint.
Bármi maradt önnön testéből, mégis előtte,
csontját vagy hamvát és a kinőtt hüvelyét,
oldott tömjénnel, mürrhával, s balzsamolajjal
elfedi, és jámbor csőre legömbölyíti.
Ezt viszi lábaiban, hisz Napnak a városa célja,
oltárára leszáll szent imaháznak e lény.
Ámulatot kelt megjelenése, és áhítatot szül,
ily nagy a szépsége, s ily nagy a tisztelete.
Színe a kezdetben, mint nyármeleg éjjel a gránát-
almának héja, bíbor alatta a mag.
Ily színű levelet hord még a pipacs a mezőkön,
Flóra mikor leplét tárja, ha pirkad a nap.
Ily szép tolltakaró-éktől fénylik begye, válla,
ez beragyogja fejét, hátközepét, s a nyakát.
Sárgaarannyal tarkított farktolla kinyúlik,
bíbor pírba vegyül rajta a sok pacafolt.
Szárnyán tollzatát fentről Írisz teszi széppé,
mint amiképp fentről festi a fellegetek.
Zöld ékkő pöttytől tarkállik a teste fehéren,
s drágaköves csúccsal tűnik a bóbíta fel.*

Úgy hinnéd, hogy két szeme mint egy pár csoda jácint,
melyeknek közepén fénylik a láng ragyogón.
Tündöklő szép fénykoszorú veszi körbe fejét, mint
nimbusza Phoebusnak, égbe törő korona.
Sárgaarannyal tarkított pikkely fedí lábát,
ám karmán rózsás árnyalatot vet a szín.
Ő külalakja szerint csodaszép kis pávamadarca
és díszes fácán érdekes ötvözete.
Termete nagyságát alig érik fel az arab föld
szárnyas monstrumai, bármelyikük legyen is.
Mégsem olyan lassú, mint sok terebélyes szárnyas
(Nagy súlyuk folytán testük elég tunya lett.)
Ám hanem inkább gyors, kecsesen elegáns repülése,
ily szép kép tárul róla az ember elé.
S itt az egyiptomi nép, hogy lásson ilyen csuda dolgot,
ujjongók tömegét látja a ritka madár.
Nyomban a szent márványba bevésik e szárnyas alakját,
új névvel jelölik ezt a napot, s eseményt.
Mindenféle madár egy rajjá összesereglik,
félelem érzete vagy rossz akarat nyoma sincs.
Így vele tart ez a szárnyashad, s úgy száll a magasba,
büszkén őt követi háta mögött a tömeg,
ám miután már szárnya elérte az isteni étert
nyomban visszarepül, s régi honába kerül.
Mennyire boldog sors és végzet várja e szárnyast!
Isten ajándéka újra születni megint.
Férfi legyen, vagy akár nő, vagy tán nemtelen éppen,
boldog mind, akinek vénuszihoz köze sincs.
Mert a szerelme a Vég, abban leli csak gyönyörét meg,
várja az elmúlást, s újraszületne megint.
Ő a saját fia és egyszersmind atyja, utóda,
ő maga dajkája, és a saját kicsinye.
Egy s ugyanaz, s mégsem azonos lényével a főnix,
hisz az örök létet végzete adja neki.

Alfonsina Storni

„A fiatalok bolond szíve Tell Vilmos almájává változik...”

Izsó Zita fordításai

Szupertelefon
Ultrateléfono

*– Horacio, te vagy az? – Tudom, hogy galambok
fészkeltek a hasadba,
kristálmotoroddal pedig
hangtalanul szeled az eget.*

*– Apa? – Azt álmodtam, hogy borosflaskád
kitört, mint a Tupungato vulkán,
benne volt összes dühöd s a verseim.
Igyál egy cseppet. Köszönöm. Már jól vagyok.*

*Hamarosan meglátogatlak, azzal a
varanggyal köszönts, amit a San Juan-i birtokon
öltem meg – ó, szegény! –, kővel dobáltam.*

*Majd bámultam, mint egy ökör, végül a két
unokatesóm kinyírta; serpenyővel földeltük el,
és rózsákat is dobtunk utána.*

Változatok madárdalra

Sugestiones de un canto de un pájaro

*Még nem született meg a halál, a rózsaszín
tengerparton alszik. Nézd csak a Görögöt:
hazugság, a bürökpohár nem ölhetted meg:
ma is él, fentről világítja meg az Akropoliszt.*

*Ki mondta, hogy az irigység ujsza
festette sárgára a ruhámat?
Csak egy pillangó volt, ami a felesleges
virágport épp felettem szórta szét.*

*Hallottad? A patkányok az irodában
nem harapdálják az igazgatók talpát,
csak a földre hulló, elszáradt*

*ibolyaszirmok esőjét hallani,
és a fiatalok bolond szíve
Tell Vilmos almájává változik.*

Ceruza

Un lápiz

*Tíz centavóért vettem a sarkon,
egy ügyetlen kis angyal adta el nekem,
hegyezni-faragni kezdte nyomban,
és máris láttam, milyen erős fegyver.*

*Előtűnt a hegye, ötleteim gyújtózsínórja,
aztán a szomorú angyal kicsit letompította.
Magammal vittem, csakhogy egy bronzarc
miatt hamar megfélekedtem róla. Zavartan*

*bedobtam a táskámba a zsebkendők, levelek,
szárított virágok, hajfestékes tubusok,
buszjegyek, blokkok és cukorkák közé.*

*Aztán elindultam valamerre, valamilyen
villamosra vagy buszra szálltam, és jött velem
a táskám, és a mélyén ott lüktetett a bomba.*

Alfonsina Storni (1892–1938) a XX. századi dél-amerikai költészet egyik legjelentősebb alkotója. Svájcban született, szülei söriparosok voltak, de a vállalkozás hamar csődbe ment, így visszaköltöztek Argentínába, ahol kocsmát nyitottak. 1907-ben csatlakozott egy vándorszínész társulathoz, majd folytatta tanulmányait, és tanítói diplomát szerzett. 1911-ben Buenos Airesbe költözött, ahol házasságon kívül, egy újságíróval folytatott kapcsolatából született meg a fia, Alejandro. 1916-ban anyagi nehézségei ellenére megjelenhetett első kötete, a „La inquietud del rosal”. Több neves íróval, költővel is összebarátkozott, többek között Manuel Ugartéval, Juana de Ibarbourouval, európai útja során pedig Federico García Lorccával. Az 1920-ban kiadott „Languidez” című kötetével több díjat is elnyert. Később irodalmat tanított egy egyetemen, a stílusa európai utazásai hatására pedig sokkal realistább lett, mint korábban, témái között feltűnt a feminista vonal. Barátja, Horacio Quiroga 1938-ban történt öngyilkossága után elküldte utolsó versét egy újságnak, és a tengerbe ölte magát.

A HÓNAP ALKOTÓJA

DEMETER ZSUZSA

Demeter Zsuzsa irodalomtörténész két jelentős kötettel is hozzájárult a köztudatból némiképp kiszorult erdélyi szerzők életművének megismertetéséhez. Sigmond István- és Kinde Annamária-kötetén túl beszélgettünk még nemzedékiségről, kolozsváriságról, vagy épp a páratlanul gazdag, mégis szétszóródott hagyatékokról.

Laik Eszter beszélgetése
Demeter Zsuzsával

Életműbőség és kutatóhiány

– *Meghatározó volt-e bármilyen szempontból az irodalom felé fordulásodban a szülővárosod, Székelyudvarhely?*

– Inkább emberek, mint városok befolyásoltak, azt hiszem. Meghatározó a családi környezet, a szenvedélyesen és rendszeresen olvasó édesanyám, aki három gyerek mellett is hagyta a mosott ruhát, s olvasott, s a szintén megszállottan olvasó bátyáim, akik később is meghatározták irodalmi és zenei ízlésem. Mellettük nem is igazán volt más választási lehetőségem, tévénk nem volt, meg amúgy sem lett volna, amit nézni a nyolcvanas években; így maradtak a könyvek, a Kritérion Könyvkiadónak köszönhetően a hetvenes-nyolcvanas években kiváló könyvekkel gyarapo-

dott a családi téka. És nyilván hatással voltak rám tanáraink, az olvasás mellett az írás szeretetét és csínját-bínját Balló Erzsikétől tanultam még Szentegyházán (akkor még Szentkeresztbányának hívták), hiszen szentegyházi vagyok, ott éltek és élnek a szüleim. Udvarhelyre a Tamási Áron Gimnázium diákjaként kerültem, az erősen reál beállítottságú középiskolában Szakács István Péter írónak, magyartanáromnak köszönhetem, hogy nem lettem fizikus. Vele már vitázni is lehetett a kötelező tananyagról, Vörösmartyról például, de ő adta a kezembe Cortázart, Borgest, Stephen Leacockot, nem tért ki a hitéből, ha a faliújságra Örkeny-egypercest függesztettünk, mint ahogy azon sem akadt fenn, hogy Határ Győzöt vagy Joseph Hellert olvastunk az iskola névadójának szövegei helyett. Neki mindenképp nagy szerepe van abban, hogy középiskola után bölcsészpályára léptem, a mai napig tartjuk a kapcsolatot.

– *Akkor máris helyesbítenem kell a tévedésem szülővárosodat illetően – az életrajzi adataid között Székelyudvarhelyt láttam. Ahogy azt is, hogy finn szakra is jártál. Ez a választásod nyelvészeti érdeklődésből fakadt?*

– Valóban Székelyudvarhely szerepel mindenütt, kórház hiányában Udvarhelyen vagy Csíkszeredában születtek a hetvenes évek közepétől a környező települések gyerekei. A finn szakra térve – nyelvészeti érdeklődésről erős túlzás lenne esetemben beszélni, az ok sokkal prózaibb. Az első évet a kolozsvári BBTE-n még magyar–néprajz szakon kezdtem, de elég hamar rá kellett jönnöm, a néprajz szakmával együtt járó terepmunka stb. nem nekem való, alkatilag képtelen vagyok ezt a munkát jól végezni. Így harmadmagammal első év végén szakot váltottunk – akkor még nem volt egyszakos képzés –, s mérsékelt érdeklődéssel, de elvégeztem a finn szakot.

– *Azok a bizonyos szerzők, akiket középiskolásként fedeztél fel, egyfajta kiindulást jelentettek a későbbi orientációdhoz?*

– Valamilyen szinten biztosan meghatározzák az embert az olvasmányélményei, messzemenő következtetést a későbbi kutatási területeimre nézve azonban nem vonnék le belőlük (Határ Győzötől azért hosszú az út Gyöngyösi Istvánig). Egy részüket

azonban mai napig szívesen újraolvasom. De egyértelműen kitágult a világ, a kilencvenes évek elején Magyarországról már rengeteg könyv érkezett a könyvüzletekbe, így mindent elolvastunk, ami a kezünk ügyébe került. Szerintem jó részüket nem is értettük, de megküzdöttünk a szöveggel, s becsülettel végigolvastuk, ha tetszett, ha nem. A bentlakó (kollégista) diákok zárt rendszerének törvényszerűségei az olvasmányainkban és olvasási szokásainkban is érződtek, azt hiszem.

– *Mesélj erről még, ha lehet – a kollégium, a bentlakás irodalmi toposzként is megkerülhetetlen (ne is menjünk messze Erdélytől, lásd Jókaitól a Nagyenyedi két fűzfát), de a megélt élmények általában egy életre meghatározóak. Neked milyen élményeid voltak, illetve hogyan határozták meg ezek, ahogy említetted, az olvasási szokásaid?*

– Ha szépíró lennék, bizonyára kitűnő alapanyagnak bizonyulna annak a négy évnek a története, valóban meghatározóak voltak az ott töltött évek. Nekünk akkor nem jutott eszünkbe *A nagyenyedi két fűzfa*, pedig, azt hiszem, valamikor tananyag is volt. Inkább Musil *Törless iskolaéveiben*, *A város és a kutyákban* és az *Iskola a határonban* véltük felfedezni a – ma már belátom – nem létező párhuzamot. De tizennégy évesen elkerülni otthonról, kiszabadulni a szülői felügyelet alól minden kamasz álma, még ha szigorú szabályoknak kellett (volna) is megfelelni. De a tetteinkért vállaltuk a felelősséget, alkalmazkodtunk egymás szeszélyeihez (több mint húszan voltunk egy szobában) – jó kis lecke volt, s hihetetlen szabadságélményt is nyújtott, és mai napig tartó barátságokat jelentett. Az a fajta hierarchia, ami ilyen közösségekben rendszerint kialakul – azaz a felsőbb évfolyamon lévők szabják meg a szabályokat – nyilván befolyásolta azt is, mit és hogyan olvasunk, például a világért be nem vallottuk volna, ha valamelyik általuk ajánlott könyvből egy mukkot sem értünk (ebből a megfelelési kényszerből később jó sokat kellett lefaragni). De egymástól szereztünk tudomást a kamaszkori lelkületnek tetsző könyvekről, Salinger *Zabhegyezőjéről*, Peter Marshall *Tombol a hold* című regényéről vagy a *Madárkáról*, Kerouac *Útonjáról*, nagy kincs volt, ha egyiket-másikat sikerült megsze-

rezni, elcserélni. Jó nagyokat lehetett szenvedni tőlük, de legalább volt, akinek a vállára boruljunk.

– *Azzal kezdted, „ha szépíró lennék”. Ez sosem fordult meg a fejedben, nem voltak „próbálkozásaid”, kezdettől az irodalomtudomány vonzott?*

– Nem, még kósza próbálkozásaim sem voltak, bár Márton Evelin szokott biztatni, még noteszt és tollat is kaptam tőle, s a gyerekeim is javasolták, a „fejből mondott” esti meséket írjuk meg könyvbe. De ez végképp távol áll tőlem.

– *Ellenben a tudomány megfogott. Eddig három fontos irodalomtörténeti köteted jelent meg, két kortárs szerzőről, Kinde Annamáriáról és Sigmond Istvánról, illetve a Gyöngyösi István életművét feldolgozó kötet. Nem úgy tűnik ez alapján, hogy szakbarbárosodtál volna, egyaránt foglalkoztat a múlt és a jelen – jól gondolom?*

– Nem olyan rossz dolog a szakbarbárosodás. Még doktori tanulmányaim közben keresett meg Szilágyi István, nem vállalnám-e a *Helikon* kritikarovatának szerkesztését. Így Gyöngyösi mellé napi rendszerességgel társult a kortárs irodalommal való foglalatосkodás. Lényegét tekintve azonban a különböző korok szövegeinek kutatása nem különbözik olyan nagyon egymástól, a Gyöngyösi-szövegvilágot a 18. század végén feldolgozó marosvásárhelyi Kovásznai Sándor több száz oldalas kommentárjának értelmezése, sajtó alá rendezése és egy kortárs írói hagyaték feldolgozása számomra ugyanazt az örömet és kihívást jelenti. Nyilván sokat számít a motivációban egy-egy kor/téma kutatásánál az intézményi háttér megléte vagy hiánya, az *Utunk*-utód *Helikon*nál arra is rá kellett jönnöm, az erdélyi magyar irodalom elmúlt ötven évének szerzőiről, a Forrás-nemzedékek tagjairól alig születtek monografikus igényű munkák. Pedig hatalmas életművek születtek, az 1960–1980-as évek közötti időszak az erdélyi magyar irodalom leggazdagabb időszaka, amelyhez persze a már említett Kriterion Könyvkiadó is jelentősen hozzájárult. A *Helikon*nál egyébként megvan a teljes *Utunk*-archívum, nagyon tanulságos, ha megnézzük, mit tudunk egykori illusztris szerkesztőiről/munkatársairól, mit tudunk a hagyatékaikról, hova tűntek az elmúlt húsz évben az írói könyvtárak. Szóval fel-

dolgozatlan írói életművekben nem szenvedünk hiányt, kutatókban annál inkább.

– *Tényleg, hova tűntek ezek a könyvtárak, hagyatékok? Szét-szóródtak?*

– Nem tudom, készült-e pontos felmérés, melyik hagyaték hol van. Az a néhány, amelyikről tudok (a Sigmondé és a Kinde Annamárié mellett a Bálint Tiboré, a Lászlóffy Aladáré, a Mózes Attiláé), a családnál van. Szerencsés és ritka eset, ha a család gondolja is a hagyatékot, rendszerezi a kéziratokat, mint például Lászlóffy Aladár vagy Bálint Tibor esetében. A kutatók számára az üdvös nyilván az lenne, ha lenne egy irodalmi múzeum, ahol ezeket a hagyatékokat kutatni lehetne, egyelőre azonban kifejezetten ilyen profilú, nagy tárhellyel rendelkező intézmény Erdélyben nincs.

– *Hogyan esett a választásod Sigmond István életművére, amikor nekiláttál feldolgozni? Esetleg épp az elfeledettsége motivált?*

– Valamikor 2008 táján írtam egy nagyobb tanulmányt Sigmond regényeiről – Sigmond soha olyan népszerű nem volt, mint akkor, hiszen az Irodalmi Jelen 2006-os regénypályázatának fődíja meghozta számára azt a sikert és elismerést, amelyre mindig is vágyott. Harminchét éve van ekkor már a pályán, tizenöt könyvvel a háta mögött, a kritikák nagy része mégis úgy tekintett a *Varjúszerenádra*, mint előzmény nélkülire. Holott az *Egy panaszczyűjtő panaszai*, a *Szerelemeső*, a *Félrevert harangok* – hogy csak a korábbi regényeit említsem – már jelzik a sigmondi szövegvilág főbb motívumait, világának kegyetlenségét és abszurditását. Persze, születtek értő, a korábbi regényeit, novellásköteteit számba vevő kritikák is, hiszen korábban is foglalkozott már a magyarországi kritika Sigmond könyveivel (például Ács Margit, Széles Klára, Bertha Zoltán), de többségükre mégsem ez volt a jellemző. Az is érdekes, ahogyan a kritika a *Varjúszerenádn* után megjelenő köteteit kezeli, alig jelent meg róluk recenzió. Meglehetősen zavart ez a fajta „előzmény nélküli” szemlélet, így neki-velkedtem először egy, a regényeiről szóló tanulmánynak, aztán a novellásköteteknek, s szép lassan könyvvé kerekedett.

– *A Varjúszerenádn, ami az Irodalmi Jelen negyvenezer dolláros regénypályázatán első helyezést nyert, egy egészen különleges mi-*

nőségi „kiugrás” Sigmond életében és életművében – véleményed szerint mivel magyarázható ez? Ekkorra érett be az alkotói magabiztosság, vagy egy viszonylag kedvező élethelyzet eredménye, netán a korábbi kritikák hozadéka?

– Én óvakodnék a nagyon fejlődéselvű szemlélettől, s még azt sem gondolom, hogy a *Varjúszerenád* lényeges minőségi újítás lenne a korábbi Sigmond-szövegekhez képest. Inkább korábbi szövegeinek szintéziseként olvasható a regény. Persze, sűrűbb, tömörebb a nyelvezete, a felfokozott pusztulástörténet talán épp a nyelvi tömörség és a túlfeszítettség miatt nélkülözi a korábbi szövegekben gyakran kifogásolt redundáns elemeket, de a novellisztikájából nagyjából már kiolvashatók azok a biztos fogódzók, amelyekből a *Varjúszerenád*ban is építkezik. A novellista Sigmondra még kevesebb figyelem irányult, pedig tizenkilenc könyvből mindössze csak négy a regény. Lehet, maga Sigmond sem tudott mit kezdeni a nagyobb formával (a *Varjúszerenád* előtt 1987-ben jelent meg regénye, a *Félrevert harangok*, ha nem számítjuk ennek cenzúrázatlan változatát 1990-ből), de az is lehet, a magyar olvasóközönség túlságosan regénycentrikus.

– *Igen, ez is benne lehet. Meg talán Sigmond abszurd, groteszk, „nyomasztó” világa, amely még a második Forrás-nemzedéken belül is sötét tónusnak számított. Mutatkoznak az életművében világosabb színek is?*

– Lászlóffy Aladár azt írta, Sigmond prózája „ostrompróza” – folyamatosan olyan kérdésekkel, témákkal zaklatja az olvasót, amelyek kényelmetlenek számára. Néhány kritikus (így például a már említett Széles Klára vagy Ács Margit) Sigmond prózájának visszhangtalanságát részben innen vezeti le. De nincsenek világosabb színek, a *Mi a sötétben is látjuk egymást* könyvének fülszövege épp arról szól, miért nem képes „napfényes novellát” írni. Ezt egyébként már Sigmondtól is megkérdezték egy interjúban, azt válaszolta, hogy „aki ebben a világban és ilyen kilátások mellett képes napfényes novellát, regényt, drámát írni, az vagy nem normális, vagy csak mélységes tiszteletet érdemel mindannyiunk részéről”. Ezt valamikor a kilencvenes évek vége felé mondja, de Sigmond hagyatékának, levelezésének ismeretében

egyértelmű, a világ sokkal hamarabb elviselhetetlenné vált számára. És ne felejtsük, munkássága jelentős része olyan világban születik, amikor valóban nincs oka napfényes novellákat írni, s ahogy említetted, a második Forrás-nemzedék prózájára különösen jellemző az abszurd-groteszk látásmód.

– *Monográfiádban említéd, hogy rengeteg kéziratban maradt dráma, humoreszk, rádiójáték került elő a hagyatékból, és bemutattod Sigmond kevésbé ismert oldalát: a színházzal élénk kapcsolatot ápoló drámaíróét is. Mit gondolsz, hozhatnak ezek a felkutatott anyagok egy kis „Sigmond-reneszánszt”, újrafelfedezést, akár a színházban, akár az irodalomban?*

– Ahhoz egyszer fel kellene dolgozni a hagyatékban maradt kéziratokat, illetve ki kellene adni őket. De erre nem sok esélyt látok, színházban semmiképp, az irodalomban meg annak is örülhetünk, ha a kiadott szövegeit sikerül fellelni – jelentős részük a Kriterionnál vagy a Dacia Könyvkiadónál jelent meg, ma már csak antikváriumokban kaphatók, a '90 után megjelent könyvei is lekerültek már a nagyobb könyvüzletek polcairól. Online bármit meg lehet vásárolni, még a – Sigmond állítása szerint – a cenzúra által bezúzott *Valaki csenget* című elbeszéléskötetet is. Egy írói hagyaték feldolgozásának, egy monográfia megírásának nem is az újrafelfedezés a célja, meg amúgy sem hiszem, hogy ilyen egyszerűen lehetne „írói reneszánszokat” kialakítani.

– *Másik monográfiád – bár magad nem nevezed annak – az egészen más attitűdű, egy generációval fiatalabb Kinde Annamáriát mutatja be. Hogyan, miért fogott meg ez a Magyarországon alig ismert és fájdalmasan hamar vége szakadt költői életmű?*

– Egyik sem doktori dolgozatnak készült, s bár kétségtelen, a Kinde-könyv jóval szubjektívebb, olvasónaplószerűbb, de igyekeztem a Sigmond-könyvet is úgy megírni, hogy a kevésbé szakavatott olvasó is végig tudja olvasni. De alapvetően mindkét könyvvel ugyanaz volt a célom: egy már lezárt életmű körüljárása, értelmezése, az olvasó „képbe helyezése”, s nem utolsósorban az író jelenvalóvá tétele. Naivitás lenne azt hinni, hogy egy monográfiától újra tömegek fogják olvasni Kinde vagy Sigmond

műveit, de elindulhat valami. Kinde Annamária esetében legalábbis elindult, remélem, nem gond, ha elárulom, egykori váradai kollégái háromrészes Kinde-kötet kiadására vállalkoztak, az első kötetet, Kinde Annamária kötetben megjelent összes verseinek kéziratát a napokban adtam le. Kinde esetében nyilván motivált az is, hogy egy tragikus hirtelenséggel lezárult életműről van szó, amelynek végképp nem volt meg a tere és ideje, hogy kanonizálódjék, s ilyenkor nagy a tétje a kritikának vagy tanulmánykötetnek, monográfiának. De az is lehet, a jó vers akkor is megtalálja az útját az olvasóhoz, ha nincs a szerzőjével egyetemben folyamatosan mediatizálva.

– *Az Irodalmi Jelenben is többször láttak napvilágot Kinde-versek, sőt, a publikációkat olvasók tanúi lehettek 2012 novemberében annak a bizonyos „Másik K” megjelenésének, amely Annamária alteregójává vált. Ez rendkívül tudatos művészi koncepcióra utal, és bármilyen megpróbáltatások közepette született is meg alakmása, egyfajta játékoság, költői-nyelvi játék bújlik meg a gesztusban – jól érzem, hogy Annamária megőrizte ezt a vonását?*

– A *Másik K* versei az utolsó kötetnek, a *Húzódhatsz közelebbnek* az utolsó ciklusa. Versbe szublimált betegségtörténetként is olvasható – nem véletlen, hogy Kinde épp ekkor szakít korábbi alteregóival (Szandra May, Rózsavér, Tom Vanguard), s egy másik nevet választ. Ez szerintem már nem alteregó, a *Másik K* versei már nem az addigi hangon szólalnak meg, hiányzik belőlük a korábbi kötetek játékosága, az alteregó általi eltávolítás gesztusa, a formával való játék. Soha ennyire szerepjátásoktól mentesen, lecsupaszítva nem nézett szembe önmagával, mulandóságával, a halál tényével Kinde.

– *Mennyire értékeli át a művét derékba törő halála magát az életművet? Nyilván megfejthetetlen, merre kanyarodott volna ez a líra, de beszélhetünk-e hasonlóról, mint például Radnóti esetében, akinek tragikus sorsa rejtette a legnagyobb költeményeket?*

– Kétségtelen, az utolsó kötet hangeme, témái Kinde eddig kevésbé ismert arcát mutatják, s másképp is olvassuk ezeket a verseket. „Kinde Annamária verseibe költözött”, írja róla Egyed Emese, s azt hiszem, ebben a versbe költözésben lehet leginkább

a kötet tragikumát megragadni. És elindulni, ne merüljön feledésbe költői életműve.

– Akár Sigmond Istvánt, akár Kinde Annamária életművét tekintjük, mindketten a kritikai figyelem mellőzöttjeként, némiképp a perifériára szorulva kapaszkodtak meg az irodalomban. Mennyire lehet ezt a kiszorulást az „erdélyi irodalom” közösségének, illetve az erdélyi irodalomtudománynak felróni? Arra gondolok, amire Kinde-könyvedben is kitérsz, hogy Annamária némiképp számkivetettnek érezte magát, ezt még versben is megírta.

– Máshonnan közelítek, jó? Érdekes kérdés Kinde „számkivetettsége”. Az Erdélyi Magyar Írók Ligájának indulásakor belép a szervezetbe, majd amikor az nem váltja be a Kinde által remélt elveket, kilép. A Várad–Kolozsvár-„ellentét” miatt is érezhette úgy, hogy nem figyelnek rá kellőképpen. Kinde nemcsak verseiben rejtőzködik, nehezen vette rá magát az utazásra, író-olvasó találkozókra, nem törekedett folyamatos jelenlétre, noha az erdélyi folyóiratok mindig közölték a verseit. Ez az, amit íróasztal mögül meg lehet állapítani. Az igazán nagy meglepetés azonban akkor ért, amikor elkezdődtek a Kinde-könyv bemutatói (és itt muszáj megemlítenem, a Lector Kiadó igazgatója, Gálfalvi Ágnes nagyon sokat dolgozott azért, hogy a könyv híre mindenhova eljusson, bejártuk vele Székelyföldet, bemutattuk Váradon is, ha jól tudom, a könyvből alig maradt), szóval az egyes bemutatók után kiderült, mindig van egy-két olyan érdeklődő is a közönség soraiban, aki a 70–80-as években ismerte Kindét, baráti viszonyban voltak, vagy ha nem is költőként, de a Garabonciás együttes dalszerzőjeként ismerték, neve, szövegei összefonódtak az ifjúságukkal. Rengeteg történet került elő – néha kézirat is –, amely épp ennek a rejtőzködő költőnek a másik, személyesebb, közvetlenebb oldalát mutatta meg, illetve azt, hogy közel sem annyira ismeretlen az átlagolvasók körében, mint azt hinni lehetne. Mindemellett a mai kritika bajban van, függetlenül a kindei recepciótól, de ez már egy másik kérdés.

– Az erdélyi és magyarországi irodalom viszonyában, így az írók ismertsége tekintetében is mintha lenne egy virágzó korszak, például az általad is említett Kriterion tevékenységének köszön-

hetően, amikor Magyarországon is kapható volt a romániai magyar (hogy ne szűkítsük Erdélyre) szerzők színe-java. Erre emlékszem gyerekkoromból, ott voltak minden polcon ezek a kötetek. Aztán nagyjából a rendszerváltás környékén mintha támadt volna egy nagy űr, Magyarországon elvesztettük a kapcsolatot a határ túloldalán folyó irodalmi élettel, s most az utóbbi időben ez a határ mintha kezdene teljesen eltűnni...

– Örvendetes, ha így látod, én kevésbé vagyok optimista, se Kinde, se Sigmond pályája nem ezt igazolja. Persze, lehet kifogást keresni, Sigmond nem tartozott az irodalmi élvonalba, Kinde magyarországi recepciójának hiányára már nehezebb magyarázatot találni. Illetve hát van magyarázat, hogyan lehetne, könyvterjesztés, szerzői jelenlét, különböző irodalmi folyóiratok fogadókészsége jöhetne szóba, s még sorolhatnám. De még mindig méltatlanul kevés erdélyi szerző híre/könyve jut el Magyarországra.

– *Én inkább a legfrissebb vagy fiatal középgenerációra gondoltam – hogy ne menjek messze az Irodalmi Jelen háza tájától, André Ferenc, Dimény H. Árpád, vagy említhetném Fekete Vincét, Muszka Sándort, Nagy Koppány Zsoltot (tényleg csak néhány nevet kiragadva) –, ők Magyarországon is éppolyan népszerűek. Azt gondolom, ebben óriási szerepet játszik a közösségi média, a hagyományos publikációs struktúrák fellazulása, és úgy általában az irodalom sokszínűsödése...*

– Kétségtelen, a különböző közösségi médiák átírják a hagyományos irodalomterjesztésről, irodalomról alkotott fogalmainkat, még ha nekem személy szerint sok problémám is van ezekkel a közösségi médiákkal. De hát ez már az én magánügyem (kb. fél éve le is szálltam a Facebookról, annyira idegesített, azóta információszegényebben, de jóval több idővel és nyugodtabban éledegélek), ki-ki eldönti, az érvényesülésnek milyen útját választja. S bár nincs értelme neveket sorolgatni, az általad felsoroltak nagy része vagy magyarországi kiadónál jelentette meg a könyvét, vagy Budapestre költözött. Általánosságban továbbra is úgy látom, a határon túli szerzőkre, folyóiratokra, az itt kiadott könyvekre, amennyiben szerzőjük itt is él, továbbra is kevésbé figyelnek, de ez sem új keletű probléma.

– *Ha már a fiatalokról beszéltünk, úgy is, mint irodalomtudós, úgy is, mint a Helikon szerkesztője, látsz-e valami nemzedéki vonást az ifjú író-költő korosztálynál, vagy a csoportidentitás korszaka voltaképp lezárult a Forrás harmadik nemzedékével?*

– Valamiféle csoportidentitás az 1990–2000-es években is volt, az *Erdélyi Híradó* biztosított – s biztosít a mai napig is – fórumot a pályakezdő fiataloknak, a mai 30–40-es generáció nagy része e köré a műhely köré csoportosult. A mai fiatal szerzők részéről nem látom ezt a koncentrált, egy műhely köré szerveződő szándékot, olyannyira nem, hogy az elmúlt években kötetten debütáló szerzők többnyire magyarországi kiadókhöz vitték könyveiket – ennek bizonyára számos oka van, részben az, amit te mondtál, részben irodalompolitikai, részben nemzedéki.

– *Hogy egy kicsit személyesebb témával zárjuk a beszélgetést, és ha már korábban Kinde Annamária kapcsán szóba jött Kolozsvár: te hogyan viszonyulsz a városhoz, az ottani élethez? A határ magyarországi oldaláról úgy tűnik, a kincses város szintén nagyon „kinyílt” az utóbbi időben, remek élménybeszámolókat hallani (itt az IJ-n például Varga Melinda tudósításai által) a kulturális-irodalmi életéről.*

– Erről többször írtam már, hol is vagyok én otthon, mit jelent nekem Kolozsvár, bár sokáig nem foglalkoztatott a kérdés. Biztos öregszem. Most már több mint húsz éve élek itt, igaz, jó néhány éve pályaszélről, egy Kolozsvár melletti faluból, naponta bejárva tudom csak elviselni/megengedni magamnak (?) Kolozsvárt. Igazán kolozsvári soha nem leszek, hiszen nem ideköt a gyerekkorom, de a városhoz köthető a felnőtté válásom, a gyermekeim már kolozsváriak. És kétségtelen, kulturális és egyéb téren is nyitott a város, sajátos jellegét épp sokszínűsége adja. Szoktam is mondogatni magyarországi barátaimnak, költözzenek ide, sokkal jobb itt, mint Budapesten.

Laik Eszter

Életmű a méltó helyén

Demeter Zsuzsa Sigmond István-monográfiája

Sigmond István (1936–2014), a „láthatatlan író” munkásságáról Demeter Zsuzsa készített hiánypótló tanulmánykötetet a Magyar Művészeti Akadémia kismonográfia-sorozatában. Az idézőjeles kifejezést a szerzőtől kölcsönöztük, mely nemcsak Sigmond alkotói pályájára illő metafora, de valamennyire magát a sorozat címszereplőit is jellemzi: a monográfiák célja, hogy olyan alkotók eddig feltáratlan életművei is napvilágra kerüljenek, akik a nagyközönség számára jórészt ismeretlenek maradtak. A kötetek – szerencsésen – nem képviselnek egységes irodalomtudományi irányzatot, darabjai között éppúgy megtalálhatók a pozitivista gyökerű élet/műrajzok, mint az alkotásokra koncentráló vagy a befogadáslelektant sem nélkülöző munkák. Demeter Zsuzsa jó érzékkel talált rá élet és mű feldolgozásának arányára – párhuzamosan rajzolódik ki a szemünk előtt egy alkotói személyiség és annak kézjegye.

Sigmond későn kibontakozó, nehezen besorolható, különleges figurája a 20. század második felének és századfordulónak; groteszk, abszurd látásmódú regényei és elbeszélései egy drámai eseményekkel terhelt élet tükrei. A második Forrás-nemzedékhez tartozó, vagy legalábbis oda sorolt író a hatvanas évekre eső pályakezdéstől kíséri figyelemmel a monográfia szerzője. Elemzése a korai novelláskötetek világától a későbbi regényeken át a jócskán megérdemelt, bár igen későn megkapott elismerésekig, díjakig ívelnek, bemutatva közben Sigmond irodalmi küzdelmeit, a gyakran megalázó kritikai visszhangtalanságot. A pályakép középpontjában az ember áll – az ember, aki Sigmond krédója szerint „legyőzhetetlen”, mint Demeter Zsuzsa idézi az író egy leveléből –, környezetét, magánéletét csak néhány vonással rajzolja fel a szerző.

A valójában talán állandó olvasóközönséggel sem vagy alig rendelkező alkotó (akit azonban szerzőtársai közül számosan nagyra becsültek) tizenkilenc kötetet eredményező munkássága az erdélyi és az egyetemes magyar irodalom jelentős fejezete is lehetne, s hogy miért nem vált azzá, Demeter Zsuzsa több szempontú elemzése segít megérteni: könyve társadalomrajz is, a nagyjából az ötvenes évektől a közel napjainkig ívelő, elsősorban erdélyi, ellentétektől szabdaltnál irodalmi és kritikai közélet panorámája, no meg a román szocialista kulturális élet szereplőinek rajza. A szerző kutatását nehezítő tényezők közé tartozik, hogy Sigmondnak nem volt napi, közvetlen kapcsolata az irodalmi szerkesztőségekkel, írói csoportosulásokkal. Számára az alkotómunka csak „másodállás” lehetett egyéb, kenyérkereső foglalkozásai mellett. Mint azt a kötet bevezetőjében olvashatjuk egy 1972-es, Balogh Edgárnak, a *Korunk* akkori főszerkesztő-helyettesének címzett leveléből: „Nem vagyok a sors kegyeltje, tizenkét éve, napi tíz órát azzal foglalkozom, hogy üres üvegeket adok-veszek, milliós tételben, de a fentmaradó energiámat és a még mindig bizonytalanul érzett tehetséggel együtt mellett prófétákba akarom fektetni, akkor is, ha néha sikerül, akkor is, ha néha nem...” Kezdetben színésznak készült, kétszer is felvételizett a marosvásárhelyi színi akadémiára, de elutasítják. Az 1955-ös második próbálkozás után végképp búcsút mond vágyálmainak. A vizsgabizottság indoklásában van valami fátumszerű – testi, fizikai alkalmatlansága okán utasítják el a fiatalembert, mondván, beleroppanna a terhelésbe. A városi közigazgatás, egy állami vállalat, bukaresti, brassói kiszállások után Sigmond csak a hetvenes évektől lesz tagja Lászlóffy Aladár segítségével a Romániai Írók Szövetségének, és részt vesz egy nyugat-európai felolvasóközösségben.

Demeter Zsuzsa magánlevelekből, képeslapokból, jegyzetekből reprodukálja a pálya kronológiáját. Feltérképezi, milyen könyvkiadókkal állt kapcsolatban az író a hetvenes években: szerződések, szerkesztői elvárások, visszautasítások, véleményezések mentén nyerhet pontosabb képet az olvasó Sigmond egy-egy könyvének kiadási körülményeiről. A szerző hangsúlyozza, Sigmond számára az írás ebben az időben már létszükséglet, s a folyóiratok szerkesztőivel való aktív kapcsolat, a sűrű folyóirat-publikációk is jelzik az

íróvá válás útját. Csak a nyolcvanas években fordul jobbra a sorsa, amikor a Kolozs Megyei Kultúrbizottság művészeti szakfelügyelője, cenzora lesz, egészen a rendszerváltásig, 1990-től pedig a Helikon irodalmi folyóirat felelős titkára. E ponton fonódik össze a sorsa Demeter Zsuzsáéval, néhány évig szerkesztőkollégák, és nyilván a személyes ismeretség is közrejátszik, hogy lélektanilag olyan plasztikus a monográfia Sigmond-képe. Például a kommunizmus fojtogató légkörében élő író lelkiismereti vívódásait illetően, melyekről számos levélrészlet, magánfeljegyzés tanúskodik: „Ami cenzori múltamat illeti, nekem semmi közöm nem volt Rácz Győző és Stoica elvtárs lelkületéhez, cenzori múltjukhoz és viszonyulásukhoz a magyar színházhoz vagy operához, én hivatásnak tekintettem ezt a megbízatást, és mindig azon voltam, hogy segítsen őket, ahol tudom, nem hogy cenzorként akadályoztattam volna munkájukban” – idézi Demeter az író szép vallomását, amely tökéletes illusztrációja tépelődéseinek.

A monográfia egyik meghatározó aspektusa a hatástörténet, de kevésbé az áramlatok, izmusok, inkább a személyesség felől közelítve: a szerkesztők és szerzők Sigmondra gyakorolt hatását, véleményük pályafaformáló erejét elemzi. Ennek során kibomlik a szemünk előtt az a fajta kiszolgáltatottság, amelyben Sigmond mindvégig létezett, egész életében mások jóváhagyására, elfogadására várva (ennek volt beszédes előfutára a színművészeti bizottság döntése). A hatások fókuszpontjába Demeter Papp Ferencet, a mentort, Kántor Lajost, a *Korunk* szerkesztőjét, illetve az *Igaz Szó* és a *Kriterion* szerkesztőségét állítja, akik a kezdeti időben játszottak múlthatatlan szerepet Sigmond életében. És fordítva is: a közölt forrásokból megtudhatjuk, miként gondolkozott Sigmond írásról, kritikai fogadtatásról, az abszurd irodalomról, jelezve, melyek voltak azok a mozgatórugók, amelyek írásra készítették.

A hatástörténetről szólva feltétlenül ki kell emelni a kötet azon fejezetét, amely a második Forrás-nemzedék és az abszurd viszonyával foglalkozik, bemutatva, mennyiben hangsúlyos Sigmond prózájának ez a Bodor Ádáméval, Vári Attiláéval, Páskándi Gézáéval és Kocsis Istvánéval rokonítható vonulata. Az Antal Balázstól idézett megállapítás az abszurdokról – „Páskándi és a különböző generációkhoz tar-

tozó, a Forrás-sorozatban indult alkotók prózaírásának ez a nagy, kollektív tapasztalata már előremutat és megelőlegezi a prózafordulat egyes eseményeit” – jól jelzi a Demeter-monográfia egyik súlypontját: a nemzedékét bizonyos szempontból megelőző Sigmond prózájának társtalanságát. Az első novelláskötetek, az *Árnyékot eszik a víz*, a *Valaki csenget* és *A kútbamászó ember* már kiforrott író világgépet sugalló alkotások, melyekre, mint az életmű későbbi darabjaival kapcsolatban is, Sigmond szavaival „homlokegyenest ellentmondó” kritikai értékelések születtek. „Mindenekelőtt ki kell emelnünk a szerzőnek az abszurd iránti, már az első köteteiben is tetten érhető fogékonyságát, illetve a sigmondi figurák – nevezzük jobb híján – »életútjának«, azaz az egyre hangsúlyosabban körvonalazódó szenvedés- és megváltástörténetnek a térhódítását (ami nem lenne elképzelhető az abszurd jegyei nélkül). Mindezt szigorúan sigmondi kontextusban kell értelmeznünk, még akkor is, ha a második Forrás-nemzedék több tagjára is jellemző szövegtípusról beszélünk” – mutat rá Demeter Zsuzsa az életmű fő csapásirányára.

A szövegvilágokat precízen és elfogultságtól mentesen felfejtő elemzések mentén betekintéseket nyerünk a sigmondi próza (mind a regények, mind a novellák) tematikájába és atmoszférájába, a büntől való szabadulás, a sajátos metafizika és a különleges humor egyvelegébe, „az emberbe szorult abszurditás” ábrázolásába. Az abszurd, a groteszk, az ironia Sigmondnál mindig az elborzasztó irányába tolódik, miközben „az egyes emberben rejlő irracionális bemutatására törekszik” – idézi a szerző Papp Ágnes Klárát. És amint benyomásunk a kiszolgáltatottságáról, úgy dereng fel az olvasónak a sötét, ijesztő, olykor rémületesen groteszk témák közepette az elutasítottság egy lehetséges magyarázata. Tegyük hozzá: Demeter Zsuzsa véletlenül sem fogalmaz meg spekulációkon alapuló következtetéseket, csakis a műveket és forrásokat „beszélteti” és elemzi. Amiként találóan ábrázolja az író szinte könyörtelen és megosztó művészi hitvallását koráról és szerepéről a mai irodalomban: „...Sigmond tehát ritkán kecsegtet kiúttal, az egyén választási szabadságáról ugyancsak szkeptikus képet fest, s rendre cáfolja az emberek közötti kommunikáció lehetőségét biztosító világ képét – ennek ábrázolásá-

hoz pedig egyre inkább a széttöredezett narrációhoz, az olvasó tudatos sokkolása, a monomániás monológ eszközeihez nyúl, ahol már nincs helye a mellébeszélésnek.”

Egy ponton végre eljött azonban az áttörés, amelyet még a kilencvenes évek szerkesztőségi munkája és kiforrott írásművészete sem hozott meg, ez pedig a 2008-as *Varjúszerenád* című regény. Demeter a nyolcvanas évek végének novellisztikáját elemezve felfejti a mű előtörténetét is, így jut el az *Irodalmi Jelen* regénypályázatán első helyezést elnyerő alkotáshoz. A *Varjúszerenád* sikere magára a szerzőre és addigi életművére is felhívta a kritika figyelmét, jelentősége tehát túlmutat önmagán – hangsúlyozza Demeter Zsuzsa. Szerteágazóan gazdag elemzését kapjuk a regénynek, s miként az egész monográfiában: a szerző elemzése és a kortárs recepció tanulmányai – a *Varjúszerenád* esetében a mű két kritikus, Bogdán László és Papp Ágnes Klára írásai – egyszerre járják körül vizsgálatuk tárgyát. Az *Irodalmi Jelen* pályázata arra is rávilágít – megint csak ki nem mondott, ám az olvasottakból könnyedén leszűrhető tanulság –, mekkora szerepe van a kritikai „hivatalosságtól” független, teljesen nyitott és szabad megmértetések terepének – adott esetben egy független folyóirat által kiírt pénzdíjas pályázatnak –, amely Sigmund életében bár kései, de még épp időben érkező jóvátétel lehetett.

Demeter Zsuzsa nem tör palcát a – több korszakon is átívelő – irodalmi közízlés, kánonalakító intézményrendszer fölött, a monográfiának sem ez a célja, épp ellenkezőleg. Kifogástalan objektivitással elemzi egy maga körül sokszor konfliktusokat generáló autoriter szerző hibáktól sem mentes, nehezen induló és folytatódó, számos megrázkódtatástól nehezített pályájának fordulatait. Mint megtudjuk, Sigmund István „saját személyes és írói sorsának metaforájaként értékelte” *A molett próféta* című novelláját. Ebben az elbeszélő „a világvégét hirdető molett prófétaasszonnyal szemben, aki az árnyék uralmát, a föld kihülését jósolja, megmenti a világot, azaz fényt hoz a földre egy tükör segítségével”. Demeter Zsuzsa monográfiája olyan prizma, amely ezt a sigmundi fényt láttatja nyalábjaiban és egészében, árnyalataira bontva és végső ragyogásában.

Egyed Emese

Ő, te, én. Szandra Mayt megtalálni

2017-ben a jelentette meg a marosvásárhelyi Lector Kiadó Demeter Zsuzsa *Szandra May a hóhullásban. Kinde Annamária költészet*e című könyvét. A kötetet Demény Péter szerkesztette, terjedelme 157 lap, a *Lector kismonográfiák* sorozatba illeszkedik.

„**Nem osztozhatunk képeinken.**” Kinde Annamária különös érzékenységgel mert lírai verseket írni a 20–21. század fordulóján. Mondhatjuk, olvasói jelen időben: különös érzékenységgel fordul hús-vér vagy képzelet szülte ismerősei felé szigorú, elégikus, ironikus vagy akár jósszavakkal. Kozmoszt érzel, nem nyelvi vagy országhatárokat. Előítéleteket tapasztal, és szellemileg bírja le a közömbös vagy hatalmukkal visszaélő akárkiket.

A poétától elvárjuk, hogy kifejtse lelke szelíd vagy szörnyű titkait. Hogy élete nyitott vagy bármikor nyitható könyv legyen – versformájú vallomásbeszéde által –; s ne teketóriázzék: ha már erre a szerepre adta a fejét.

Mit szerepre! Magatartásra.

Beszédmódra.

Bölcsességre.

A Kinde Annamária nevű költő *Hóbanévad* kötetében (2011) kijelenti eszményei hármasságát: derű–méltóság–szabadság; másrészt mint verskérdések és -válaszok szerzője kivonta magát fizikai közelségünkől, testi valója más dimenzióba ragadta. Az általa is fundált lapok egyike nevét is őrzi (*Várad. Irodalom, művészet kultúra*. „Alapító szerkesztők: Barabás Zoltán, dr. Indig Ottó, Kinde Annamária...”), és rovatai révén alapító szerkesztője elképzelését látvány- és hang(ulat)terek, a gondolkodás érzékelhető, kommunikáló formákká válthatóságáról.

„Ne lásson addig senki sem.” Demeter Zsuzsa könyvnyi kérdésben követi az immár verssé változottat. Módszereket keres, fon össze, vált, vált le: figyeli, hogyan hat (rá) egy-egy kötet, aztán a kötetek összefüggései révén a képek, verssorok, versek. Hogyan alakítja a szerző versbéli és költőemberi identitását csoportokhoz kapcsolódva, azokból kivonulva, a megszólalás szemérmességével, a kimondás mindenkori felelősségével.

Kinde Annamária 2014. január eleji zúzmaráival hagyta magára olvasóját, és készíti azóta is másféle, kényelmetlenebb kérdésfeltevésre, hagyja felnőni (lelkesedni, csalódni, feltápaszkodni) kereső útjain. Nézegetjük az alig több mint másfél évtized szépen tervezett köteteit. Feltűnik mindegyre a rövid pillantás, valami másféle tudás, jószágmosoly (valami többet tudás hallgatag bölcsessége), de hiszen hogy lehetne eltekinteni az emlékkép elevenességétől?

„Talán lelkének tükre voltam.

Talán homályos tükröm ő volt.

Talán nem láttam semmit akkor,

Talán vak voltam és süket.”

(Hóbanévad)

Milyen monográfiát írt Demeter Zsuzsa? Körülvehette magát a Kinde-kötetekkel, s olvasott. Egyre erőteljesebb jelentésgravitációk közegében. A költő 1986-os, *Ablak* antológiabéli indulásakor ő még csak kisiskolás gyermek volt, az első Kinde-kötet megjelenésekor is csak a bölcsészeti stúdiumok küszöbén. Kiinduló tézise (*Neve is van: Nagyvárad. Bevezető helyett*) az értelmező kísérlet beállításakor csaknem önostorozásként hat: „az ő verseiről, költészetéről csak és kizárólag olyasvalaki írhat érdemben, aki maga is nagyváradi” – véli, nemcsak a vállalás komolyságát jelezve, hanem e költészet erősen helyi jelentésvonatkozásait is („Pályája, alkotóévei, újságírói munkássága Váradhoz kötik...”). Továbblép aztán a tágasságában titokzatosabb nagy egész, a versmező vektorai felé. Az úttörés kockázat. A monográfia, az első Kinde-monográfia szerzőjének vállalnia kell egyéni módszereit.

Kitérő a kérdezőről

Demeter Zsuzsának a kolozsvári *Helikon* kritikarovata felelőseként van rálátása a magyar irodalom mai alakulástörténetére, csöndes következetességgel okítja mesterségre a könyvbírálatra vállalkozó (többnyire fiatal) szerzőket. A versértelmezés tradícióiban is otthonos, magyar költészettörténetből (és olvasási szokásokból), Gyöngyösi István verses életműve korai recepciójából doktorált. Felismerése, hogy a marosvásárhelyi filológus, műfordító professzor, Kovásznai Sándor magyarázó jegyzetek írása közben a Gyöngyösi-poézis közelében versre hangolódott – és a 17. századi barokk versstruktúrához, a saját korában archaikusnak számító, didaktikus strófabokrokban fűzött tartalmas fejtegetéseket. Ennek felismerése, értelmezése jelentős kutatói eredmény: a szövegkritika korai formáit azonosította. Az írói világ egyéni jelentésgazdagsága – Gyöngyösi István, Kovásznai Sándor, Kinde Annamária költészetének értelmezésén túl – Sigmund István, legújabban pedig Bálint Tibor prózai életművének tanulmányozásával vált kihívássá a számára.

Közben Kinde Annamária verseinek válogatott gyűjteményét is sajtó alá rendezte; azzal együtt olvasóbarátabbá lesz a két éve megjelent monográfia is, hiszen a verskötetek, amelyeknek a vizsgálatára épül, nincsenek mindenütt kézügyben. Az értelmezést argumentáló versidézet pedig – tudjuk – csak kiragadott jelentés; a teljesség a vers... Vagy mégsem, a vers saját határait átlépi, amikor kötetbe kerül, a kötetek sorozatában akár ritmusteremtővé is válik. És persze a kötetek időnként korábbi verseket, azok variánsait hozzák, mondják is a csillagászok, hogy kell valami „kötőanyag”, ami révén egymás közelében maradnak a kozmosz anyagai...

„Hagyatkozzunk a kohéziós erőt biztosító képekre” – javasolja a monográfia szerzője. A monográfiát létrehozó döntésekben egy vagy inkább a legjelentősebbé váló női alakmások (Szandra May) és a képszerűséget, időbeliséget egyszerre sugalló „*hóhullásban*”-lét kap hangsúlyt, kötet cím-szerepet. Jó válasz ez

egyik verscímre is: *Szandra May hóhullásra vágyik*. Bár a más-
 jus e költészet vágyott szimbóluma, visszatérő időmetaforája.
 Viszonyban alakmásaival, megjelenítve a megfoghatatlant nyújt
 lehetőséget az olvasónak a lélek történéseire. Nem is tudjuk már,
 megszólítottként vagy tanúként, de jelen vagyunk (a versben,
 versciklusban, történetben).

Kitérő a kiadóról

A Kinde-monográfia kiadása egy fiatal marosvásárhelyi kiadóválla-
 lat, a Lector érdeme. A Lector első könyve Magyary Ágnes próza-
 kötete volt 2013-ban (*Az ördög operába készül és más történetek*);
 azóta közreadott kötetei szépirodalmat, kritikát, esszét, pszicholó-
 giai munkát és helytörténeti olvasmányokat tesznek hozzáférhető-
 vé. Kismonográfia-sorozatuk másik darabja Demény Péter 2018-as
 könyve (*A kíméletlen látás. Bánffy Miklós irodalmi portréi*).

A Demeter Zsuzsa által jegyzett Kinde-monográfia érdekes
 párdarabja lehetne e kiadótól Bodó Márta beszélgetőkönyve is
 (*Nőszírom. Beszélgetések keresztény értelmiségi nőkkel*, 2016),
 vagy Darabos Enikő tanulmányokat, kritikákat közreadó kötete:
 (*Testmetaforák a kortárs magyar irodalomban*, 2017); a verses-
 könyvek közül pedig a szövegek vallomásossága okán Balogh At-
 tila (*A lélek infarktusai*, 2016), Demény Péter (*Lélekkabát*, 2017),
 Nagy Attila (*Csillagköz*, 2015, *Égi tócsa, földi sár*, 2018) könyvei.

Tanúi vagyunk, amint a huszadik század második felének tája-
 inkra jellemző, túlzott intézményi centralizációja változik, egyes
 települések, városok kulturális arcéle (újra) karakteresebb: a ma-
 gyar kultúrában is erős saját szín lesz a több könyvkiadóval is
 rendelkező Marosvásárhely, a saját irodalmi-kulturális folyóiratot
 fenntartó, új irodalmi mozgalmaknak teret adó Nagyvárad... (Új
holnaposok jelentkeztek Nagyváradon. Ennek azonban Ady, Emőd
 Tamás, Dutka Ákos, Miklós Jutka után a Várad és a Törzsasztal –
 a mai irodalmi fórum – is előkészítője volt, és Kinde Annamária
 mindenképpen – újságcikkeivel, teremtő lényével, verseivel.)

Visszatérve Demeter Zsuzsa könyvéhez: a lassú olvasást választja, sorra veszi a Marosvásárhelyt (Mentor), Nagyváradon (Ady Társaság, Mákvirág Kiadó, Várad és Riport Kiadó), sőt a Pozsonyban–Nagyváradon (Ab Art Kiadó, Várad Kulturális folyóirat) megjelent Kinde Annamária-köteteket. Ezek példányai többnyire nem találhatók meg a könyvüzletekben, de főleg nincsenek egyszerre jelen – még a nagyobb könyvtárakban is ritkán (kivétel azért akad, a kötelepéldány gyűjtő helyek: az Országos Széchényi Könyvtár, a kolozsvári Egyetemi Könyvtár). Mint említettük, újabban Kinde Annamária versei – a Holnap Kulturális Egyesületnek köszönhetően – gyűjteményes kötetben jelentek meg, impozáns terjedelemben: hatodfélszáz oldalon (*Kinde Annamária összes művei. I. Versek*. Ajánló: Simon Judit, Szűcs László. Szerkesztés, utószó: Demeter Zsuzsa. Nagyvárad, 2019.)

Az értelmezőkönyv a saját pozíció kijelölése után a szerzői életút lezártságát, az írócéhekhez-csoporthoz tartozás problematikusságát tárgyalja, majd az ígéretes kezdetek (Kinde-versek antológiákban 1997 előtt) és a dalszövegírói múlt felől közelít a lírai verslabirintus sajátos rajzolatai felé. (Ami a pálya lezártságát illeti: Andonis Papadopoulos festőművész azt mondta nekem az 1980-as években – rosszkedvében csendélettel bíbelődött –, azért festi a szárazvirág-csokrot, mert annak a virágai már nem változnak...) Bizony, a költő hangja változó, változataiban avatódhatunk be sugallásaiba. A jambus, a sorvégi vagy sorkezdő rímek az irónia vagy az elégikum tudatos (vagy a tudattalanból sarjadozó) létrehozói és közvetítői.

A Kinde Annamária-verset kezdettől a nagy időélmény – a várakozás lélekhullámozása, a pillanat felismerés-villanása, a drámai és kinevetett szorongás – határozza meg. A verstermő, a publikáló idő kevesebb ugyan az életidőnél, de intenzitása, visszaidézhetősége miatt mégsem. Más egységei, vonzatai vannak. A szerző köthet, oldhat. Nevet adhat a világ dolgainak: szavakat teremt, vagy más jelentésben használ meglevőket: *rózsavér, rózsza. Hóbanévad, havazás. Kert, sivatag.*

Demeter Zsuzsa a lírai termés kronologikus, majd képszerkezeti olvasását várja el a versszerző világára igazán kíváncsi olvasótól. A versértés fokozatait pedig, utaltunk már erre, az egyes kötetek ismeretétől teszi függővé: „A *Rózsavér* válogatáskötet, a *Szandra May és Tom Vanguard igaz története* annyira szorosan kötődik az előző kötetek szövegvilágához, kontextusához, hogy azok ismerete nélkül nehéz átfogó képet nyernünk róluk.”

Filológusi vizsgálódása a szerzői olvasmányokhoz is elvezet. József Attila-, Farkas Árpád-, Nagy László-, Király László-olvasmányélményekhez, nem vendégszövegek, hanem a képhasználat és a nyugat-európainak is nevezett jambikus verselés gyakorisága révén. Lewis Carroll Csodaországban kalandozó leánykájának ironikus parafrázisa is megszületik e fantáziavilágban.

Teremtett alteregói megértéséhez a költő ad egyféle kulcsot. A férfialak negatív Gengi, Odüsszeusz, Szindbád: Tom Vanguard tengerész „negatív döntéseinek következtében végül elpusztul, többször is”, „Szandra May (...) nevének jelentése: az embereket megmentő május – élő marad.” A *Szandra May és Tom Vanguard igaz története* fülszövegében olvashatók e megfejtések (*Kik ezek?*), az allegorikus jelentések létrehozásában a monográfia szerzője nem keres más utat: a szerzői szándék kijelentését elfogadja (Mohás Lívia alteregó-értelmezése).

Szandra May tehát élő marad. A költő életerejét ő viszi tovább.

De térjünk vissza a különös induláshoz. A századvégi magyar versantológiák (például a *Kimaradt szó. Fiatal költők antológiája*, 1985) néhány szerzője nem maradt a pályán; Kinde Annamária csíkszentsimoni erdészeti hivatalnokként, lapalapítóként, szerkesztőként, sajtókollégium-felügyelőként erősen és elesetten is költő maradt. Hogy a kindnesség „százszor is, végül is” Ady-féle belső erőt, saját utat jelent, azt a poétai intenciókra utaló interjúkkal illusztrálva bizonyítja a monográfia szerzője; egyiket ő maga készítette a *Helikon* számára 2009-ben, a másikat Varga Melinda (Irodalmi Jelen, 2012).

Boka László, Gyulai Levente, Szokolczay Lajos, Balázs Imre József, Demény Péter, László Noémi egy-egy Kinde-kötetet elemző írását érdemben felhasználva teremt Demeter Zsuzsa a kritikák, ismertetések, interjúk felismerései között összefüggést. A nemzedék- vagy ízléscsoport-elméletek ebben az esetben nem bizonyulnak elég hasznosnak: a képhasználat egyéni voltát követi inkább figyelemmel verscsoportokon, köteteken át. A hangzsvilágot talán kevésbé, de hangzás és vers összefüggésének más aspektusát hangsúllyal veti fel.

A dalszövegek sokasága növeli a szerző személye körüli titokzatosságot, hiszen sem a Csutak Istvánnal (az 1976 és 1981 között működő Garabonciás együttes „frontemberével”) való beszélgetés, sem az, amelyet a szerző Kinde Annamária csíkszeredai időszakának tanújával, Molnár Vilmosmal folytatott, nem a költő emberi hétköznapijainak körvonalazását segítette, hanem – és itt kezdjük a kutatás, a monográfia tételmondatai sorolását: „marad továbbra is rejtőzködő költő...” Hetven dalszöveg (gépiratban), amelyet Csutak István őriz, és még jó néhány Molnár Vilmosnál jelzi Kinde Annamária korai versíró (dalszövegíró) korszakát.

Fontos a zenetörténeti vonatkozású pályaszakasz elemzése, hiszen összetartozó világokról vall: ma a dal és a vers/a dal szövege közti viszony inkább csak intermezzo, hiszen a jogvédő hivatal jobban figyel erre, mint a művészet vizsgálója általában. Vagyis hát van itt egy (költői monográfia szintjén csak felvethető) nagy kérdés kultúrateremtés és -fogyasztás, siker, esztétikum, terjesztés/népszerűsítés, azt is mondhatnók: számontartás, hozzáférhetővé tétel, kanonizáció ügyében... Demeter Zsuzsa a költői pálya lehetséges tanúi között Boros Zoltánt is megszólította, aki a térség kulturális életében ma is tájékozott, és a román televízió magyar adásának zenei szerkesztője volt a hetvenes években (Bukarestben); a beszélgetés eredménye a monográfiában a műfaji pontosítás: vannak dalszövegek, és vannak megzenésített versek (az alkotói folyamat természete szerint). Már újra látható egy-két dalnyi (elveszettnek hitt) filmfölvétel a zenekar éveiből (1979–1981), de a Zeneszöveg internetes oldalon a szövegíró

nevét nem tudják... (<http://www.zeneszoveg.hu/egyuttes/6853/garaboncias-egyuttes-dalszovegei...>)

A monográfia szerzője célszerűen használja a *Korunk* egy tematikus számát (2016. július), amely zene és vers viszonyát vizsgálja, és benne Paulik Hilda írását Kinde Annamária verseinek daltermészetéről. Demeter Zsuzsa maga is a versek és a dalszövegek különmeműségét vallja. Elfogadja Boros Zoltán magyarázatát a kései költői indulásra (a dalszerzői siker küszöbéről a költői mellőzöttségbe visszavonuló-rejtőző emberről): „A kanonizáló irodalmi szerkesztők, bizottságok előtt nem is biztos, hogy előnyt jelentett, ha egy dalszövegíró próbált költőként jelentkezni. Az irodalmi elit egy része akkor és még sokáig alacsonyabb rendű műfajnak tekintette a fiatalok által kedvelt zenei produkciókat.”

Kinde Annamária debütáló kötete tizenöt év verseiből készült. Hozzáadva az első és az utolsó kötete közti tizenöt évet, harminc évnyi poétalétről van szó (és közben mennyi emberi és újságírói, szerkesztői jelenlétről! Valamikor a karomnyi vastag hajfonat is elmaradt a férfias küzdelmekben...)

A költői pálya alakulására visszatekintve mitikus jelentőséget kap a tény, hogy a az első könyv (*A hiúzok természetéről*, 1997) Marosvásárhelyen jelent meg. A Forrás sorozat könyvei bukaresti impresszumúak, 1990-től Marosvásárhely és Kolozsvár osztozott a kötetek megjelenítésén. Az erdélyi városok (magyar) presztízsversenyre a monográfia több helye utal.

A Kinde Annamária költészetére vonatkozó, nem nagy számú kritikai szöveg szembesítését, kommentálását Demeter Zsuzsa szigorú elvek alapján végzi: az egyes köteteket megjelenésük időrendjében – a bővülő, egyre összetettebb jelentéseket hordozó költői összefüggérendszer kibontakozásának folyamatában – vizsgálja. A 2002-es kötet, a *Szandra May kertje* már egyértelmű költői szándékok megtestesítője a kritikus számára. A polifonikus jelleg érték, ez a sokféleség tematikusan és stílárisan lassan, de mutatja a szervesség jegyeit:

„A szerző alakmásai/személyiségrészei más-más módozatát választják a világ nyelvi megfejtésének, a költői beszédet ez a szüntelen keresés és aggodalom alakítja, legyen szó megalkuvásról, ideákról,

párbeszédről, természetről, hóhullásról, magányról és társas létről, anyaságról, szabadságról; s mindez változatos formában és hangnemben: a cinikus és az elégikus, a szkeptikus és az önfeladt, reményteli és ironikus jól megfér egymás mellett ezekben a versekben.”

A felismert stílusjátékok és -kísérletek, az elbeszélő prózával váltakozó versek műfaji és jelentésrétegei, a polemikus közéleti magatartás verses formái, a világirodalmi rokonítás lehetőségei néhol csak jelzésszerűen, de hírül adják, hogy rejtőzködései és „személyességei” az olvasó teljes szellemi jelenlétére tartanak igényt, és joggal. A monográfia az érzelmek versben megjeleníthető formáit is rehabilitálja, amikor (bár fényképsorozattal nem illusztrálja művét) monografikus mélységű értelmezést nyújt egy klasszikus értékű kortárs költészetről, amelynek ugyan erős tematikus eleme az elmúlás, de az a remény is, hogy az érték felismerhető, a kommunikációnak sok csodás formája létezik. „Mégis örökké élő képet vésetek a szívetekbe” – olvashatta Demeter Zsuzsa is (Kinde Annamária: *B. Társaság*).

Kinde Annamária életében megjelent verseskötetei:

A hiúzok természetéről. Versek. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1997

Egy másik arc. Versek. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2000

Szandra May kertje. Versek. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002

Szandra May a sivatagban. Versek. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2004

Mondhatatlan. Versek. Nagyvárad Ady Társaság, Nagyvárad 2006.

Rózsavér. Versek. A pozsonyi AB-ART Kiadó és a Várad kulturális folyóirat közös kiadása. Pozsony–Nagyvárad, 2009

Szandra May és Tom Vanguard igaz története. Versek és próza. Mákvirág Kiadó, Nagyvárad 2010

Hóbanévad. Versek. Riport Kiadó, Nagyvárad, 2011

Húzódhatsz közelebb. Versek. Várad és Riport Kiadó, Nagyvárad, 2013

Hegedűs Imre János

„...lélek fekszik a boncasztalon”

Demeter Zsuzsa kismonográfiája Kinde Annamáriáról

A klasszikus monográfiák általában unalmasak, szálkásak, szakbarbároknak írt tonnás munkák.

Demeter Zsuzsa, anélkül, hogy a szakszerűségből jottányit is engedne, könnyűléptű, jó szöveget alkot. Azt a műfaji formát választja, amelyik mellőzi az életrajzot – alig tudunk meg Kinde Annamária magánéletéről valamit, a szerző csupán annyit közöl, hogy a költői kivirágzás négy szintéren, Marosvásárhelyen, Kolozsvárott, Aradon és Nagyváradon következett be. Kinde Nagyváradot vallotta mindenkor otthonos világának, csak itt volt igazi gyökérszövege, itt oldódott a magánya, itt talált olyan társakra, akikkel ébresztetni tudta Ady szellemét a Sebes-Körös partján.

A monográfiaíró a Versre figyel. Sok változatban kimondja, hogy a vers mindenható ereje teremti meg a valóságos és a virtuális világban a térerőt, a vers a fényingadozás mérőműszere, a vers az amplitúdó.

A vers uralkodik mindeneken, ezt azzal a formai-szerkezeti elemmel, eljárással is jelzi Demeter Zsuzsa, hogy fejezetcímként a kötetek címeit emeli ki, s mindenikhez egy-egy súlyos verssort csatol. (Hasonlóan jár el a Sigmund Istvánról írott monográfiájában is.) A szerző nem mondja el az alany helyett az Igét, engedi beszélni a Költőt.

Demeter Zsuzsa József Attila-i allúzióknak nevezi a „*tenyeredben tartod szívemet*” verssort, és ő, a monográfiaíró sem tesz mást, tenyerébe helyezi a verseket, verssorokat, trópusokat, s felmutatja azokat.

A költői víziók gyökerei Kindénél visszanyúlnak a reformkorig, Vörösmarty ragyog föl egy-egy képben, aztán a nyugatosok,

Babits, Kosztolányi, Radnóti, József Attila, a kortársak közül Kányádi, Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár, Farkas Árpád, Király László.

Demeter Zsuzsa szerint a Kinde-életmű képrendszerének összetartó kohéziója a vízió, metaforáit, allegóriáit, paradoxonjait, allúzióit, hasonlatait, szimbólumait az fogja össze, az világítja meg. Vissza-visszatérő látomása a kert, az utazás ismeretlen térben, a vasútállomás, a sivatag, a hóhullás, a hóvihar, a vadakkal (hiúz, tigris, farkas, sündisznó) belakott imaginárius táj, a tükörben megjelenő démon, amelyek nemcsak díszítőelemek, hanem védvonalat is képeznek – az én, az ego rejtőzködését, ellenállását, tiltakozását segítik a külső világ imperatívuszai ellen.

E rejtőzködése miatt sem tudják Kinde Annamáriát az irodalomtörténészek skatulyába szorítani, és Demeter sem próbálja meg. Bármennyire azonosul is ezzel a költészettel (már a kismonográfia megírása előtt behatóan foglalkozott a témával!), nem lett apologétája, túlzott magasztalója, nem létező erények kitalálója. Rajongó és hűvös távolságtartó egyaránt tud lenni.

A monográfus szerint a képek nem (legalábbis nem csak) díszítőelemek, s főleg nem a természet darabjai, ellenkezőleg: a lélek megnyilvánulásai. Csak egy példa a stílust nagy hozzáértéssel elemző futamokból:

„... a természetből vett képek hovatovább egy belső világ díszítőelemei lesznek, megjelenik a kindei költészet egyik sarkkővét alkotó kép: a hiúz. Ebben a belső tájban a hangulatok »egymást tapossák«, »feltornyosulnak / vihar születik« (Esőhálóban), egy belső világ geneziséét követhetjük nyomon, az önmagára észlelést, az önmaga belső tájaiban eligazodás útvesztőit, önmaga biztatását olvashatjuk, ahol »gyöngéd tévedések között már egészen / jól eligazodom.«”

Demeter egyik szép metaforáját, mely munkamódszeréről árulkodik, kölcsönöztük e recenzió címének: „*lélek fekszik a boncasztagon*”.

Ott látjuk Demeter Zsuzsát a boncaszta mellett, magyarázza, elemzi, értékeli a Kinde-életművet, s közben áttekinti azt a korszak-

kot, amelyben Kinde élt, a kortársak, a költőtársak megnyilatkozásait, újságírók, interjúkészítők, antológiaszerkesztők töprengéseit. Vagy lábjegyzetben, vagy szövegbe szerkesztve mindenki megszólal, aki érdemleges gondolatot leírt erről a „rejtélyes” életműről, így „szerzőtársa” lesz: László Noémi, Balázs Imre József, Elek Tibor, Varga Melinda, Egyed Emese, Markó Béla, Mózes Attila, Boka László, Mohás Livia, Demény Péter, Egyed Péter.

Demeter Zsuzsa mindenekelőtt az életművet vizsgálja, elemzi, a versek fölött töpreng, és ezek titkait fejtí meg.

A vizsgált életmű pulzusán tartja az ujját, s pontosan kitapintja a legfőbb motívumokat, melyek: a kettős vagy hármas én, a magány, a szorongás, a remény, a reménytelenség, a káosz, az átváltozások, a hiányérzet, a félelem, a székspszis, a halál.

Azzal a világirodalmi topossal foglalkozik behatóan, amelyik Ovidius óta fontos eszköze az európai irodalomnak – s ez az átváltozás. Ezt a metamorfózist – írja Demeter Zsuzsa – Kinde Annamária alakmások teremtésével valósítja meg. Nem ismeretlen eljárás, gondoljunk csak Weöres Sándor Psychéjére, Krúdy Szinbádjára, Kosztolányi Esti Kornéljára, Karinthy Frigyes „fiatalemberére”, Csiki László Lisbethjére.

Kinde három híres alteregója: Szandra May, Tom Vanguard és Rózsavér.

Nem könnyű felfedni (ki)létüket, Demeter Zsuzsa is egy interjúban elhangzott Kinde-vallomáshoz folyamodik:

„Nem szerepjátékról van szó, ez inkább távolítással való közelítés. Egymást és önmagukat keresik ezek a figurák, harcolnak vagy megadják magukat a sorskönyvükbe vésett instrukcióknak.”

Az életmű elemzőjeként maga Demeter ezt fűzi hozzá:

„...az írók által sokszor használt alteregók valójában a személyiség hullámmzó, ellentétekkel és polarításokkal teli személyiségrészei, amelyek irodalomba/művészetbe szublimálva épp a belső fejlődés útmutatóivá válnak.”

Mohás Livia tanulmányának nyomvonalán jutott el ehhez a következtetéshez, és elfogadja azt a tézist, melynek értelmében: *„Az írók ... saját leszakadó személyiségrészeit írják.”*

Demeter Zsuzsa tudja, hogy az író, a költő része, alkatrésze a világnak, még a legelvontabb önarckép is kő, tégl a világ falában. Kinde Annamária költészete is a teremtés sziszifuszi munkáját végzi – „*Szereti a világ, ha újraköltik*”, halljuk Szilágyi Domokos hangját.

Sokarcú, többszólamú, polifon ez a költészet, melynek egyik summázatát Demeter Zsuzsa a hiány szerepében látja:

„Ez a hiány viszi el Kinde Annamária verseit egy meghatározhatatlan téridőbe – a bizonytalanság, a semmit sem tudás, töredezettség, a torzóban maradás stiláris magatartásformái lesznek a legfőbb jellemzői...”

Jó összegzés útravalónak, tanulságnak és továbbgondolásnak.

Hiszen a kismonográfia segít továbbgondolni egy fájdalmas, félbe maradt (de mégis befejezett!), életművet, segít újraértelmezni a világot, és segít a „minden titkok” (Ady) rejtélyeinek felfejtésében.

Mert – s ez már Kinde Annamária szava – „Senki sem szökhet meg a saját történetéből”.

Az olvasó sem!

Demeter Zsuzsa: *Szandra May a hóhullásban. Kinde Annamária költészete*. Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2017

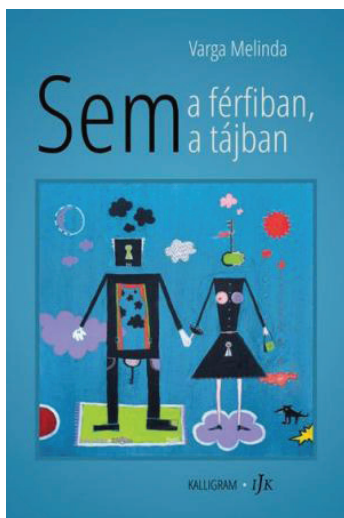
Mandics György

Szeretkezésekből, napmeleg reggelekből

Rég olvastam kortárs verseskötvet, amely úgy felkavart, olyan bizonytalanságba taszított, olyan mélyen megszólított, mint Varga Melinda negyedik verskötete. Ez a kötet az elemi élmények, átélések oly tömény esszenciája, oly modellértékű, hogy nem hagy meg a versélmény eredeti szintjén, hanem magával sodor, és végül meditációra készítet: milyen a mai női líra, milyen a felszín, és mi van a mélyben, melyek azok a kezeletlen társadalmi problémák, amelyek az ábrázolt helyzetekben eszkalálódnak? Varga Melinda kötete azzal több kortársai lírai vallomásainál, hogy nemcsak érzéseket közvetít, hanem drámai helyzetképeket is megrajzol; valahogy úgy, ahogy a matematikában a körbe és a kör köré írt sokszögek oldalszámának növelésével egyre inkább kitöltődik a hiány, egyre pontosabban rajzolódik ki a tökéletesség, amit csak közelíteni lehet: az egész, a kör.

Varga Melinda a hiány költője. Azt írja körül, ami nincs. S úgy írja körül, hogy közben kimondja azt, ami van. Ami adott, ami a mindennapoké. Ami a létezés szférájába tartozik.

A kötet nyitóversében, a *Takaróban* egy hímzett lepedőt látunk, amelyet „szeretkezésekből és napmeleg reggelekből”, hosszú sétákból hímez a költő; továbbá a kedves ujjai mintájából „hátdon, karod ívén és vállaidon”. E bájos középkori tapétautánzat, amelyből csak az unikornis hiányzik, a várakozás idejét jelképezi, amikor az imádott férfi nincs jelen. A következő versek a kék és gyönyör fokozatait és változatait taglalják, szereplői az „eksztázis

rácsain át nézik” (*Életöröm*) az eget, a világot. A szexcentrikus fejezetben azonban a lobogó erotika felszíne alatt mindig ott lapul a hiány, a magány, mint a klasszikus lengyel filmben a „*kés a vízben*”. Túl a fülledt erotikán jelzésszerűen mindig ott a ki nem mondott: a kapcsolat nem állandó, csak pillanatnyi gyönyört nyújt, csak boldog közjáték. Mint a takaróra hímzett ujjakat keretező időben benne-lét. Előbb a szenvedély hangjait halljuk: „*véremen átdübörögtél, véreden átdübörögtem*”, ám a következő sorban már „*lankad a vágyam, mely még az előbb lobogott*”.

A szenvedély és a vágy pillanatnyi volta, rövidsége a teljes élet időfolyamához képest eltölpül, s ennek az antagonisztikus ellentétnek a feloldhatatlansága a versekben tükröződő ontikus szorongás, magányosság eredője. „*Már egy kötetre való ilyen magányversem van*” – írja a költőnő *Augusztusi lázlevél* című versében, s valóban, hosszú tanulmányra elegendő példaanyagot válogathatnánk Varga Melinda magányverseiből. Talán az egyik legfurcsább a „*drapp molylepke*” (az *Azonos* című versben), amelyhez ellenpontoszerűen illik az élükre vasalt éjszakák metaforája (*Élére vasalva*). Végül sem a lemondó nem-cselekvés, sem a kényszerű rendmánia, látszatcselekvés nem old meg semmit.

A kötet kulcs-sorpárja a kötetcímbe is emelt „*sem a férfiban, sem a tájban / nyugalmat immár nem talállok*” sorpár. A táj, az erdélyi vidék nem ad feloldozást: ami megoldás lehet valaki másnak, az ő számára idegesítő. „*A költő a Hargitán tobozokat gyűjtöget, / fenyőszagú ihlettel fújja be magát reggelente, / nem eszik, nem horkol és nem szereti a sört.*” „*Ha szerelmes, csakis a hazába, esetleg fennkölt ideákba, / az állatias kéjt nem ismeri, ha mégis, föltétlen elkerüli azt*” (*költő a hargitán*).

Van-e megoldás? Az *Állatszívben* Varga Melinda megtalálja a választ. Azt, amelyet kétezer éve szeretünk itt Európában a kérdéseinkre kapni: a szeretetet. Finom megfigyelésekkel találkozhatunk ezekben az „állatversekben”; szívszorító például a kutya piros bőrönd iránt táplált gyűlölete (amikor a gazdi elutazik), az állatnak elmesélt könyvek, a neki égve hagyott villany (meg ne ijedjen az átfestett lakástól), az autó alá bújó macska keresése,

vagy amikor a román szóra félrehajtja a fejét; ezek mutatják meg a legtűpontosabban, hogy az a rejtett dimenzió hiányzik a teljes élethez, amit a 'szeretet' szóval tudnánk leginkább jellemezni. A férfi, a táj azért nem boldogít, mert pillanatokra elégít csak ki, nincs benne nagy ívű érzelem, gazdag, sokágú csatlakozási pont egy emberi hálózathoz. A kocsmák, a sörözések, a barátok, barátnők csak átutazók, nem állandó, szoros kötelék egyik sem. Legkitárulkozóbb verseiben, mint pl. a *Szombat délutáni naplóban* hol lány és nőies, hol kemény önvádtól izzó szavakkal mutat rá a hibás döntésekre, amelyek ahhoz a meghasonuláshoz vezettek, hogy az elbeszélő nem képes nyitottság és zár(kózt)tság megfelelő arányú megélésére. Nyitottságra a rokonérzelmek felé, zártságra a felületes kapcsolatok iránti igénnyel szemben.

Ez a könyv nemcsak a szerző, hanem egy egész nemzedék sajnó alapélménye. Varga Melinda érdeme, hogy az életérzést megragadta, és világosan, lélekbemarkolóan tárta elénk. Csak bizakodhatunk, hogy a továbblépéshez is elegendő ereje lesz.

Varga Melinda: *Sem a férfiban, sem a tájban*. Kalligram-IJK, 2017.

Rimóczi László

Krónikus krónikások

„Engem már két hete megfigyelnek, mégsem tudják eldönteni, műtse-nek-e, vagy se” – panaszkodik Szilágyi József egyik kulcskaraktere *Kórházi dekameron* című második kötetében.

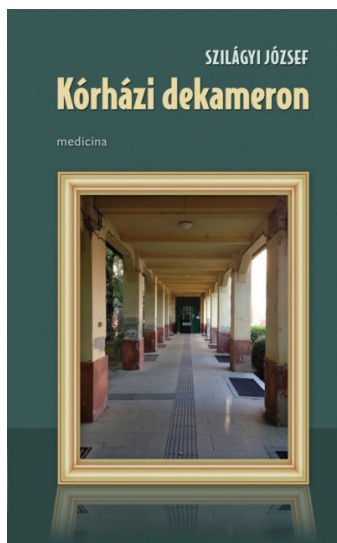
A hazai egészségügyről sok mindent el lehetne mondani, ezért inkább nem mondunk semmit, legfeljebb csak ennyit: onnan sejthető, hogy e kötet-

ben fikcióval állunk szemben, hogy a nővérek kedvesek-lelkesek, a szakorvosok pedig érdeklődők és önfeláldozók.

A kötet annyiban dekameron, hogy egy kerettörténet szereplői mesélnek egymásnak, ám közel sincs 10 x 10 sztori, viszont a kerettörténet sokkal hangsúlyosabb, mint Boccaccio műfajteremtő művében. A négy állandó mesélő, Tűzy, Vízzi, Légvaáry és (Földi) Anikó (ugye, az őselemek) négy különböző karakteralkatot képvisel, hogy négy különböző személyiségtípus vitassa meg az eseményeket, ütköztesse véleményét.

A történet szerint olyan vészhelyzet alakul ki, ami szükségálapotot teremt az országban, lebénul a főváros, infarktust kap az infrastruktúra. Ilyenkor mi mást lehet tenni, ha már egy kórházban rekedtünk, mint mesélni egymásnak? Mindenkinek van egy jó sztorija. Tőlünk, magyaroctól amúgy sem áll távol a panaszirodalom, talán már önálló műfaj is lehetne a „kórházi párbeszéd-ek” aktusa, amikor az összezárt polgárok balsorsokkal próbálják túlllicitálni egymást.

Szatirikus, életközeli helyzetábrázolásai közérthető, kellemes hangulatú művet teremtenek. A csiszolt modorú dialógusoknál

olykor előforduló „túlspilázottságban” mindig helyzetkomikum lapul:

„– Könyvet tettél oda nekem? Tudod, hogy halálra unom magam az ilyen helyeken. Késő este ücsörögni a kihalt kórházi folyosón... Elviszek egy Robin Cookot, hogy kellő hangulatba hozzam magam. Nagyon nem vagyok most a kórházlátogatásra hangolva. Pedig még autogén tréning közben is szuggeráltam magamnak, hogy milyen rendkívüli élményekkel ajándékozhat meg egy ilyen ’ispotály’. Ha kellően nyitott vagyok.

– Ne légy teljesen idióta! Lesz neked élmény nemsokára.

– Rendben, viszem a Műhibát.

– Na, azt kívánok neked én is, műhibát! – válaszolta szárazon Jolán. – Készségesen helybe is szállítalak, de ha mégsem a frizsiderben végeznéd, a saját erődből kell kijönnöd! Valahova. Mert vedd tudomásul... vedd tudomásul, hogy én végeztem veled! Keress másik bejárónőt! Most már látom, hogy egy két lábon járó komputerhez mentem feleségül, egy androidhoz.”

A szerző az egyszerűség eleganciájával tálalja a szemenszedett igazságokat, mint „panaszolt panaszokat”, ahogy azt Shakespeare egyik szonettjében megfogalmazta, így vertikális törekvései egy magyaros tragikomédiát ábrázolnak. Központi motívuma a történetmondás, amibe mentőövként kapaszkodnak a csapdában rekedt szereplők, hogy újra rendet érezhessenek a káoszban. Az elhangzó történetek egymást lökik tovább, így gördülékeny a szöveg.

A stílus és a hangulat, valamint a sok furcsa ember összezárt-sága és egymásrautaltsága olykor a *Száll a kakukk fészke* című klasszikust idézi. A meditáció és a kontempláció ösztönösen jelentkezik az ápolitaknál, hiszen most nincs is más választásuk, rá vannak kényszerítve, csakúgy, mint az emlékezésre. A folyosón téblábolók legalább annyira hajlamosak elmerülni az önsajnálásban, mint a metafizikai bolyongásokban.

Jogunk van a betegségeinkhez, mint ahogy ahhoz is, hogy alternatív gyógy módokban és ezoterikus tanfolyamokban bízva próbáljuk elkerülni a beutalást. Ám sajnos rá kell döbbernünk

arra, hogy ez az esendő fizikai testünk annyira bele van szorulva az anyagba, hogy már csak a kés segíthet, így néha vakon kell belemenni egy-egy vakbélműtétbe:

„– Ezt nem teheti velem, doktor úr! Elaltat?! Soha nem láttam még vakbélműtétet! Mindenki rajtam fog röhögni, hogy részt vettem egy appendectomián, és nem figyeltem meg semmit. Ez egy filozófus számára elviselhetetlen! A saját viviszekciómát is végignézném, ha már egyszer el kell szenvednem. Inkább itassanak ki velem egy bürökpoharat!”

Abban, aki már megjárt pár kórházat, óhatatlanul is felmerül a kérdés: mi van, ha nem mi választjuk kórházainkat, hanem azok választanak minket? Egy ódon kórházi épületet elnézve úgy tűnhet, mintha egy időtlen, misztikus lény volna, aki más és más alakban, de mindig is itt volt. Ahány nyavalya, ahány karakter, annyiféle sors bontakozik ki a betegbeszámolókbán, e lázas embermeséken keresztül. A valóságtól nem is annyira elrugaszkodott kötet bemutatja a kórházak gyógyíthatatlan degeneratív betegségeit, a bekerülés folyamatát és passióját, amikor már muszáj a muszáj, és sem a csalántea, sem az almaecet nem segít. A szereplők háttére komótosan bomlik ki, ők is közben ébrednek rá arra, hogy a mese gyógyít, és időagyonütésre is kiváló. Külön kiemelendő, hogy a karaktereknek határozott testi-lelki vonásaik vannak, élnek és látszanak a szövegben, drámájukat könnyen átérzi az olvasó: *„Hüvelyen keresztül akarják műteni. Hüvelyen át, ahol más, kellemesebb dolgokat remélt az élettől. A műtét helye a hüvely. Csövek, szikék, kamera. Digitális technika. Csatatérré válik az intimitás színtere. Megkímélik a hasfalát. Igen, a hasfala az erős, mindig kemény hasizmai voltak. De úgy látszik, a kemény felszín mögött sérülékenyebb. Hát legyen akkor műtét. A ritkán használt hüvelyen át...”*

Míg odabent mesék szállingóznak, odakint kórházi lidércek, talán egykori elhunytak szellemei. A fák között két pajkos lidérc „él”, akik néha nagyon unatkoznak. Jelenlétük nem feltűnő, mégis kulcsszerepük van, mert ha nekiindulnak, a kórtermekben különös dolgok történnek. Megmagyarázhatatlan tünetek

jelennek meg egészen enyhe állapotú betegeken, s hirtelen meggyógyulnak olyanok, akikre már a legoptimistább betegszállítók is kérésztet vetettek. Leginkább éjszaka mókáznak, a nappalokat kerülik. Ha mégis napfényben merészkednek elő, akkor a diagnosztikai részleg rezgéseivel szeretnek együtt fickándozi.

Az elmesélt történetek bokkrétáiból megtudhatjuk, hogyan bukott le az álmentős, miként lehet piát csempészni a detoxba, mivel üssük el az időt a zárt osztályon, s hogyan működik egy orgazmusautomata. Sok meglepetés fog érni minket, hiszen egy szorongatott helyzet – például bezárva lenni egy olyan helyen, ahonnan mindenki kifelé kíváncsozik – a kemény állásfoglalások platformja:

„Ez egy eltúlzottan feminin világ, férfiakra itt alig van szükség, elenyészett a férfi szerep. A nő, aki a férfit keresné, elmegy a férfi mellett. Nézzék Budapest közlekedési középpontját, az ország centrumát, a Deák teret. Naponta ezer és ezer magányos férfi és nő siet itt el egymás mellett. Az emancipáció mai állása szerint magányossá váltunk, boldogtalan szinglikké. Jóllakott, jól képzett, kiművelt, okos, jó ízlésű, kifinomult, világlátott, sokat próbált – cinikus, csalódott, boldogtalan szinglikké!”

Aki immúnis az anekdotákra, az is könnyedén megfertőződhet most, talán még függővé is válhat e precízen megkomponált sztorifolyamtól. Átfogó, szakszerű és alapos mű, jóval túlmutat önmagán, talán még az is kijelenthető, hogy jelenleg Szilágyi a legtájékozottabb kórházi krónikás. A közléskényszeres ápolitak állandó feszültség alatt tartják az oldalakat, így nem alszunk bele egy-egy esetleges önreflexióba.

Körtörténet? Látlelet? Vagy csak egy kellemes beöntés? Inkább elektrosokk. Egy biztos, ha lázban ég az emberi test, az néha önismerethez vezethet. Felkészítő olvasmány leendő ápolitaknak, miközben jól szórakozunk az elképzelt fertőtlenítőszagban.

Gáspár Ferenc

Miért vagyunk a világon?

Miért van, hogy bevonz minket egy könyv? Nem tudjuk letenni, éjt nap-pallá téve olvassuk, gyűrjük, mant-rázzuk, mintha ez lenne a Bibliánk, álmunk, mindennapi imádságunk? Pedig apró betűkkel van szedve, az öregedő szemet erősen fárasztja, ráadásul kétféle betűtípussal, egyik nehezebben olvasható, mint a másik. És mégiscsak ezt faljuk, nyomjuk egyre, nem akarunk már sem beszélni, sem dolgozni, akár ifjúkorunkban, amikor elkap-tak a nagy klasszikusok, és vetetlen ágyakba hevertünk, s ha már nem bírtuk az olvasást, mosdatlanul szaladgáltunk az őszi mező-kön. Mert még a mosakodásra is sajnáltuk az időt, amit elvesz az olvasástól. Szóval: miért? Talán mert annyira magyar? Mert itt játszódik, az ismerős honi tájakon, Szeged környékén, Makótól Szabadszállásig? Vagy azért, mert égető globális problémákkal foglalkozik? Kiüresedéssel, individualizációval, a nyugati ember magányosságával? Aki már a karosszékből sem akar felállni, de nem is kell, hiszen távirányítóval már nem csupán a tévét, hanem lassan az egész okosházat is működtetni tudja. Közel az a pont, amit az osztrák sci-fi író, Herbert W. Franke vázolt 1961-ben (!) megjelent könyvében, *Az orchideák bolygójában*, amikor az emberek már csupán holografikus hasonmásukat küldik el egy távoli bolygó felderítésére, mert már a számítógép mellől, a szék-ből sem tudnak felállni, ott azonban, az idegen planéta mélyén csak lombikokat találnak, ahol az ottani, nálunk jóval „fejlettebb” emberek szervei tápoldatban ücsörögnek. Agyuknak vidám ké-

peket közvetít a központi számítógép, sosem betegszenek meg, s örökké élnek.

Csak mi végre, ez itt a kérdés! „...az a vég! – Csak azt tudnám feledni!” – mondja Ádám a *Tragédiában*, s az isteni szózat is kevés lenne, ha Éva nem súgná fülébe a varázsszót: „Anyának érzem, ó, Ádám magam.”

A varázsszót a nyugati ember – úgy tűnik – mára elfelejtette. S ha a fenti kérdések nem lennének annyira égetően aktuálisak, ha nem erről beszélne mindenki úton-útfélen, akkor nem is írtam volna ennyire hosszú bevezetőt Bene Zoltán most megjelent regénye elé.

Az *Áramszünet* egyik síkja 2030-ban, a közeli jövőben kezdődik, egy globális áramtalansággal, amire a „szünet” nem is a legtalálhatóbb kifejezés, hiszen hosszú évekig, egészen 2040-ig tart majd. Természetesen az emberiség történetében egy évtized csupán egy pillanat lehetne, ha nem függne a mai civilizáció annyira a villamos energiától. Ráadásul Bene könyvében nemcsak a váltóáram forrásai iktatódnak ki, hanem az elemek, akkumulátorok, egyszerűen az összes kütyü, amit el tudunk képzelni. Laptopok halnak meg, autók állnak le, elektromos árammal vezérelt gázfűtés, és még ki tudja, mi minden. Hisz ma sokszor észre sem vesszük, hogy áramot használunk, annyira részévé vált mindennapi életünknek.

Képzeljük el: egyszerre nincs áram. A múltban – és nem véletlen a párhuzam, mert a regény másik szintje a múltban, vagyis részben a mi jelenünkben és közelmúltunkban játszódik, a jövőbeli agresszív cselekmények pedig egyfelől a legújabb kori, árammal működő fegyverzetek és védekező rendszerek elromlásával, szétesésével magyarázhatók, másfelől meg persze az ember agresszív természetével –, szóval a múltban mondjuk Nagy Imre be szeretné mondani, hogy a kormány a helyén van, de nem működik a rádió. Hangosbeszélő sem szólal meg, hangszóró, semmi. Igaz, az oroszok sem tudnak bejönni, mert az akkumulátor bedöglött, a tank többi elektromos berendezéséről nem is beszélve.

Így 2030-ban is mindenki tanácstalan. „*A városra [Szeged] csönd borult. Ellentétben az életem során végignézett több tucat-*

nyi katasztrófafilmmel, a valóságban nem tört ki azonnal a pánik. Villany nem volt, de mindenki bízott a civilizációban.” Kéthárom nap elteltével „...estefelé már fosztogattak”. Az évszázadok óta megszokott rend pillanatok alatt felbomlik, a főhős egyik szomszédja megveri a másikat. Hamarosan halottak hevernek az utcákon, a nőket megerőszakolják, s feltűnnek az első fegyveres csoportok. El kell menekülni Szegedről. A főszereplő, aki egyes szám első személyben, afféle újkori Robinson Crusoe-ként írja le a történeteket, egy könyvesbolt résztulajdonosa, már nem fiatal ember. Aki ismeri és szereti Bene Zoltánt, tudja, hogy a tehetséges és rendkívül termékeny író 1973-ban született, így könnyen kiszámolhatja, hogy a szerző főszereplőjének megformálásában egy nemzedéktársát képzelte a nem túl távoli jövőbe; az ötvennyolcadik évét taposó, patrióta antikvárius *Czeredi Hunor Gábor* személyébe, ezért az ő karaktere óhatatlanul magában hordja alkotója személyiségét is.

A regény nem csupán swifti utópia, hanem egyfajta énrégény is. Különösen úgy, hogy a 2040-ben íródott prologusból kiderül: sok hajdani blogbejegyzést, naplójegyzetet sikerült később „feltámasztani”, megmenteni az enyészettől, s ezek a szintén egyes szám első személyű részletek az általunk jól ismert jelen társadalmának felbomló és széteső részeit mutatják be eleven képekkel.

Bene nem kíméli saját kortársait, s széles palettán mutatja be világunk romlását. Így filozófiai regény is az *Áramszünet*, jól megragadva a baj gyökerét, a nyugati ember vallástalanságát. Nem tör pálcát a muszlimok felett, helyesen érzékelve a hit adta előnyüket velünk szemben. A talán legérdekesebb részben, a könyvnek szinte pontosan a közepén, az úgynevezett Vitafórum-jelenetben fejtheti ki Hunor nézeteit az elveszített (megrontott) civilizációkról, arról az alkonyról, amiről már Spengler is írt, s amiről egyre reméljük, hogy soha nem fog eljönni. Pedig az alkony már itt van a nyakunkon, s ahogy Hunor mondja, „... *ha nincs Áramszünet, akkor is vége lett volna, efelől nincs kétségem.*” „Az ember alapvetően agresszív lény”, mondja még, s meg lehet egyezni a társadalmi jogokban és kötelezettségekben, de ha

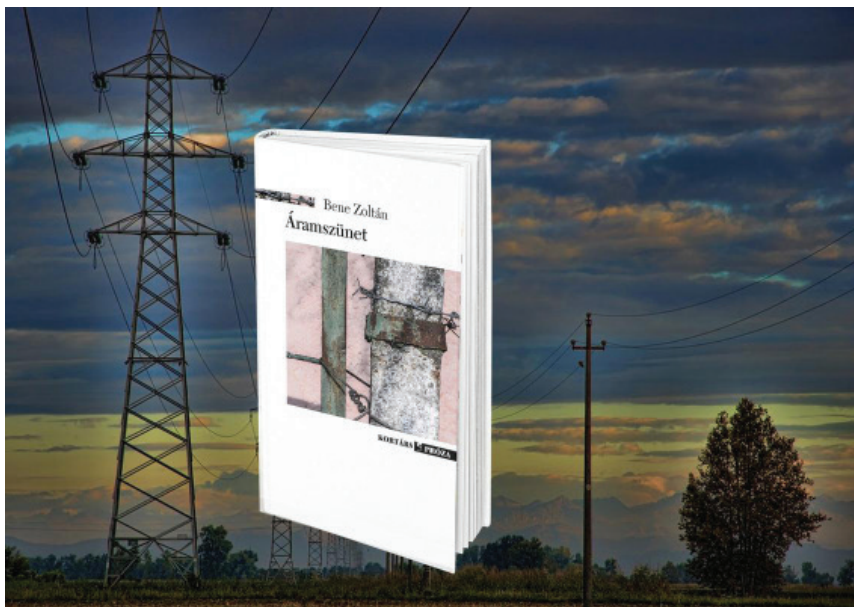
nincs ott az isteni erő, az origó, akkor óhatatlanul elindul a bomlás, feltartóztatathatlan a szétesés. A pénz és a hatalom megszállottjai valóságshow-kon és más népbütítő eszközökön keresztül serkentik fogyasztásra és mind értéktelenebb szórakozásra az embereket, míg ők maguk is bele nem kerülnek az orchideák illuzórikus világába, és el nem söpri őket egy fiatal, még erős kultúra, amit a civilizáltak barbárnak neveznek, hogy aztán majd ez a „barbár” világ maga is egy másik – talán még elpuhultabb, talán életképesebb? – civilizációt hozzon létre. A blogbejegyzések – a mi jelenünk, vagyis a regény múltja – is Hunor gondolatmenetét erősítik. Még magunk is emlékszünk arra az esetre, amikor Szilágyi Áron kardvívó londoni győztes asszóját követően a riporternő elsírta magát, s ezen a természetes és megható érzelmekítőre ugyanazok a rádiósok gúnyolódtak, akik korábban a zenei tehetségkutatók zsűrijének álkönnyein meghatódtak. Az álvilág, Huxley világa nyolcvan százalékban megvalósult, állítja Hunor, Orwellé csak hatvanban, hiszen az angol szerző által ábrázolt kommunizmus majdnem az egész világon megdőlt. És Madáché? Ez még a kérdés. Hiszen a falanszter-jelenet elborzasztó kasztrendszer szintén eszünkbe jut a főhős úgynevezett Új Közösségbe való érkezésekor. Hunor nem egyedül jut el ide, ifjú szerelme, Kíra és annak szülei kísérik a fegyveres csoportok garázdálkodásaitól vértáztatta magyar Alföldön keresztül, hogy átmenetileg otthonra leljen egy fura földalatti pincerendszerben. Első pillantásra békés helynek tűnik a „közösség”, és csak az együttélés fárasztó, de szükségszerű velejárójának a munkák elosztása. Vadászni kell, persze, mert nincs élelem, s ha lehet, eldugott helyeken földet művelni. De mivel nincs vallás – Isten szóba sem kerül itt, csupán egyszer, a már említett Vitafórum-jelenetben –, egy idő után az eleinte nyugodt életet kínáló közösség élehetlen, agresszív helyé válik. A főszereplők újból bolyongani kényszerülnek...

Nincs feloldás a könyvben, mely esszéregények is kitűnő, Thomas Mann jut az ember eszébe, a *Varázshegy* és a *Doktor Faustus*. Az álmok szürrealizmusa ellenére nem avantgárd re-

gény, és sokkal több, mint a francia Houellebecq nemrégiben megjelent, *Behódolás* című regénye. Tehát nincs feloldás... vagy mégis van? Van valami ebben a keserű utópiában, az igazi szerelmek és barátságok nélküli világban (ez a regény múltja és a mi jelenünk), ami előremutató lehet, és nem is egy dolog. A szerző talán akarata ellenére ír le egy tiszta szerelmet és több (!) önzetlen barátot, s emellett Szegednek, a városnak a szeretetét, ahová élete végén visszatér meghalni. Talán mégis érdemes. Talán az élet célja nemcsak a küzdés maga. Mit is mondott Ábel Tamási Áron halhatatlan regényében? Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.

Bene Zoltán: *Áramszünet*. Kortárs Kiadó, 2018.

Frei Gabriella

Örkény megsajnálna?

Tény, hogy ha valamitől, akkor Örkény István abszurdjától egy perc alatt „be lehet sírni”. E kifejezés olyan találóan ragadja meg írásai lehangoló, vidító, nyomasztó és felszabadító erejét, hogy nem lenne meglepő, ha egyszer a magyartanárok szótárába is bekerülne. De vajon mi hatna hasonlóan magára Örkényre? Ahogyan saját korában, úgy ma is csupán a valóság.

NOSZLOPI BOTOND bizonyára erre utalt, amikor az *Örkény besírna* címet adta több szempontból is 21. századi novel-láskötetének. Üzenete világos: az egypercesek születése óta eltelt évtizedek során, bár egyes témák átértékelődtek, másokat újak váltottak fel, közös létezésünk mindvégig „megőrizte abszurd-alapanyag-jellegét”. A költőként már háromkönyves szerző pedig nemcsak a címmel, hanem koncepciójával is tudatosan ébreszti fel a közönségében lappangó hasonlítókedvet.

A folyamatot már a mű – konkrét jeleneteket illusztráló – borítója és egy novellarészletet (*A szótlanok*) szó szerint tükröző hátlapja elindítja, felidézve bennünk Örkény „stílusismertetőjének” (*Arról, hogy mi a groteszk*) fejre állított nézőpontját. Az első rövid Noszlopi-szöveg (*Általános szerzői feltételek*) pedig „használati utasításával” tovább fokozza a párhuzamot.

Itt bukkan fel először az író később is észlelhető „játékos jogász” énje. Az általános szerződési feltételeket kifordító sorok nemcsak a szakmabelieket derítik fel, hiszen nincs az az internetfelhasználó, aki még ne látott és fogadott volna el ilyesmit egyetlen kattintással. Bár Noszlopi is egyoldalúan határozza meg „szabályait”, az olvasás által mi is partnerei leszünk, így e

fricskával analógiát teremt a polgári jog szerint szerződő felek és az író-befogadó egyenrangú viszonya között. Ráadásul a szerzői feltételek tisztességtelensége az irodalom természeténél fogva kizárt, ahogy az is, hogy bárki látatlanban rájuk bólintson.

E kezdeti játékoság a további ötvenkét kurta írásban (a kötet alcíme: ötvenhárom perc) is vissza-visszatér. A zömében hét-köznapos szituációkat érintő mininovellákat szellemes ötletek és szórakoztató nyelvi megoldások jellemzik, és a jogász mellett kihallhatjuk belőlük a filozófus, a hobbifizikus, a szürrealista és az egyszerű krónikás hangját is. A széles körűen tájékozott Noszlopi olykor próbára is teszi az elkalandozásra hajlamos olvasót, akivel olyan szavak jöhetnek szembe hirtelen, mint a *googolplex* vagy a *hasdúclánc-idegrendszer*. A megtévesztő rövidség és a túlnyomórészt könnyed hangvétel ellenére tehát bőven akad feldolgoznivalónk a nyolcvankilenc oldalon.

A legkönnyebb dolgunk azokkal a darabokkal lesz, amelyek alig rugaszkodnak el a realitástól. Egyszerűségük azonban nem feltétlenül előny. A csokorba rendezhető *Viselet*, *Kalandorok* és a *Szerencsefi* ügyeskedő főszereplői (például a biztosítási csalással mellényülő átlagember) ugyan bírnak néhány szórakoztató vonással, botladozásaik azonban nem merészkednek túl a jópofa alapötleten. Az „irodalmi valóságshow” azért tartogat néhány megrendítően életszagú (a *Teleken innen-Teleken túl* páros) szöveget is, mások pedig nyelvezetükkel (*Vidéki anxi*, *Építőipari szakkifejezések*) vagy puritán helyzetábrázolásukkal (*Hasonmások*) gondolkodtatnak viccesen.

A legtisztább humorforrásnak Noszlopi jogásztapasztalatai bizonyultak, legyen szó a segítőkész, kissé balek (*Álomügyfél*), a sztereotip módon dörzsölt (*Álomügyvéd*) vagy a faramuci ügyintézésben semmit nem segítő (*Tájékoztató*) kolléga kalandjairól, esetleg a hivatalos eljárás szintiszta abszurditásáról (*Szigorúan bizalmas adatkérés*). Mindegyiken érezhető, hogy „megtörtént eseményeken alapul”.

A kötet nehezebb, tudományos-filozofikus vonulatának egyik gyöngyszeme az ember és kukac közötti nyugtalanító párhu-

zamra épülő *Idegpályák*, amelyben a féregből kiömlő, visszaszívhatatlan bomlástermékekről könnyen asszociálhatunk a kommentfalakon előforduló mérges szóáradatakra. A 21. szá- zadi kommunikációról egyébként is sokat elmélkedik Noszlopi, rámutatva annak kettősségére. A szótlanokban és a – szmájli- írásjelekkel teletűzdelt – *Emotikonok*ban például arra, hogy a le- egyszerűsödött beszédmód paradox módon hogyan bonyolítja mégis a megértést. A *Mondj fel játék*ban pedig a közelmúlt *Kék bálna*-jelenségére reflektál úgy, hogy a sérült kamaszok helyébe kiszolgáltatott munkavállalók lépnek.

A zavaros világra sajátosan reagáló férfi és nő alakját két szo- rosan összetartozó, groteszk-szomorkás novella, a *Belátás*, vala- mint *A lény* festi elénk. Ahogyan előbbi hőse, Mihaela, elpusz- tult díszhalával együtt az egész férfinemet is „lehúzza le a vécén”, megkapjuk a könyv egyik legmegragadóbb, virtuóz filmes vágá- sokra emlékeztető képét. (*„Ugyanakkor a most keletkezett hiány még az újdonság erejével hatott, és ez az érzés alapjában olyan volt, mint egy kád, melyből kihúzták a dugót, a víz viszont még nem kezdett el örvényleni. Aztán a víz lassan mégis elkezdett ör- vényleni a lefolyón, itt-ott egy-egy uszonydarabot, pikkelyt hagy- va maga után.”*)

Mihaela párja *A lény* nemi és rendszertani identitásában egy- aránt elbizonytalanodó Gyurikája. akinek extrém döntése egy korunk kedvelt szatíráiban (gondoljuk a *South Park* magát del- finné operáltató ügyvédjére) is tárgyalt problémát tár fel. Talán nem véletlen, hogy szintén Gyurikának nevezte el Noszlopi *A varázslat*ban feltűnő, komikusan ezotériamániás személyi asz- szisztenst, akinek alkalmazásával a cég titkárnőjét szabadítják fel bizarr extra feladata (a Főni mangóval etetése) alól. Utóbbi a munkahelyi zaklatással kapcsolatban generál kínos képzettársí- tásokat, a Gyurika vezette állatmeditáció (mely az internet tanú- sága szerint létező dolog) pedig általánosan pesszimista társada- lomfilozófiát közvetít.

A varázslat már a legelvontabb, esetenként többszöri olvasást, továbbgondolást igénylő novellák közé tartozik, akárcsak az örö-

kösök méltatlan marakodását a gyásszal szembeállító *Béke*, a lírai *A csönd*, a Stephen King *Állattemetőjét* csupán alaphelyzetével idéző *Kilábalás* és a valóban horrorisztikus, egyben kafkai *Titkos útmutató a pánikszobához*.

Az örkényi egypercesek sokféleségét sem kérhetjük tehát számon Noszlopi Botond kötetén, de hatása összességében – egy-egy pillanattól eltekintve – nem annyira torokszorító. Ennek oka talán a nehezen megfogható távolságtartás, kiszámítottság, a filozófia abszurdal szembeni dominanciája. Nem enged olyan közel magához, hogy őszintén „besírjunk” tőle, de eléri, hogy egy kicsit azért megsajnáljuk magunkat és az emberiséget. Lehet, hogy valahol távol Örkény is így érez.

Noszlopi Botond: *Örkény besírna*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia–KMTG, 2018.

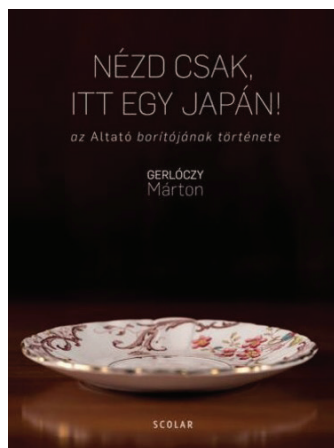
Dominka Ede Harald

Mi rejlik egy könyvborító mögött?

Könnyen belátható, hogy egy hétvényi munkából megszülető könyvnek nem lehet akármilyen a borítója, ezért GERLÓCZY MÁRTON a 2017-ben megjelent, *Altató* című regény fedőlapja alapjául szolgáló fotó elkészítésével egy japán művészt bízott meg. A megfelelő kép megalkotása az író elvárásait is meghaladó célkitűzés lett a fotós számára, melynek teljesítéséhez kalandos út vezetett. Önmagában ez, az alcím szerint „az *Altató* borítójának története” is megérne egy külön sztorit, ám ennél többet, mást is kínál a *Nézd csak, itt egy japán!* című kis méretű könyv.

Mindkét mű igazi csapatmunka. Az *Altató* szerzője részben szerkesztő, hiszen felmenőinek leveleit, emlékiratait dolgozza fel. Ez újabb, a családregény rendhagyó kísérőkiadványa a japán fotós ötlete volt, a címmé lett, meglepődésnek hangót adó kijelentés pedig egy határőr szájából hangzik el a – könyvben Kazuhikónak nevezett – japán láttán. A két férfi épp átlép Erdélybe, ahol a Gerlóczy–Jékely–Áprily családfa női ágai mentén igyekeznek rábukkanni a majdani borítóképre.

A Kolozsvárra tartó vonatút hétórás – hívja fel a fotós figyelmét az elbeszélő. Az információra adott reakció összetett: a fotós szavajárása, „Uramisten” után a gyakori japán vélemény hangzik el, hogy Japán kis ország – hiszen ők elsősorban Kínához és Oroszországhoz viszonyítanak. A viszontválasz pedig magyarsan önironikus: „Nem Kolozsvár van messze, hanem a vonat szar”. És ahogy az órák telnek, tanúi vagyunk a kezdeti lelkesedés ismerős lassú alábbhagyásának, mely végül szenvedésbe torkollik. Az erdélyi fotózkodás aztán alkalmat kínál a közösségi oldalon ki-

alakított hamis képünk kritikus definíciójára is: „a hiúságnak és öntetszelgésnek e színpompás szeméttelpe”. Gerlóczy Márton szokásos iróniája az aktuálpolitikát is megkörnyékezi. A plakát- és migránshadjárat kezdete óta több kortárs írónk is reflektált az idegenséghez való hozzáállás kérdésére, ami a jelenünk hű ábrázolásának igényével szinte megkerülhetetlennek mutatkozik, ám a probléma körül gyűrűző indulattenger alantassága – másoknál is – méltatlanul hat a többnyire magas eszmék árnyékában.

Ahogy halad a történet, portré rajzolódik ki a japán fotósról, melynek háttérében a japán–magyar távlat is felvázolódik. Mikor Kazuhiko lefotóz egy koldus cigányasszonyt, két fontos, számunkra meghökentető kérdést tesz föl: „Mi az a koldus?” és „Mi az, hogy cigány?”

A fényképésszel az író véletlenül ismerkedett meg Okinaván, amiből barátság, munkakapcsolat alakult. A magyar egy idős asszony apró házában szállt meg, aki mintegy folytatása az *Altató* nőalakjainak. A japánokkal olykor akadozik a magyar ember kommunikációja, ami nem csoda. Hasonlóról Kosztolányi Dezső igen szemléletesen számolt be, mikor a magyartanár és szótáríró Imaoka Dzsuisziróval üldögéltek egy kávéházi asztalnál: „Közöttünk csak egy pohár víz van. Néha azonban úgy rémlik, hogy ez a pohár víz akkora, mint a Csöndes-óceán”. Végül azonban talán nem is a japános kötelességtudat, hanem annál személyesebb és jelentőségtelegebb, az Okinaván fontos fogalom, az *ikigai*, vagyis a tevékenységre sarkalló mindenkori motiváló erő vezette el Kazuhikót a megoldásig, melyben jelen van a nőiség, a generációk egymáshoz kapcsolódása, sőt az *Altató* kalauza, Mikecs Anna kétszeresen is, részint a fény és árnyék játékával: „kicsi árnyék” – írta Áprily Lajos *Annának hívták* című versében, részint a porcelán csésze virágmintájával. „Kicsi virágnak hívtalak” – szól ugyanott a költő Gerlóczy Márton nagyanyja, Jékely Márta elsőszülött gyermekéről, aki csupán néhány évet élt. A költemény egyik versszaka a *Nézd csak, itt egy japán!* családi fotókat követő lezárása, ahogy az *Altató*ban is.

Az olvasó számára nem feltétlenül szükséges az *Altató* ismerete, az alapvető információkra a Kazuhikónak szóló magyarázatból is szert tehet, így például, hogy a cím jelentése kettős: altatódal, ugyanakkor a pirula is; illetve kiemeli a történetet bejáró árnyék mozgásának logikáját. Kazuhiko, bár nem olvashatta a regényt, úgy tűnik, mégis jól megértette mondanivalóját, és mint befogadó reflektál rá annyiban,

hogy szerinte, noha a nagymamának kétségtelenül szomorú sorsa volt, mégis ő teremtette a már derűs jelent. Ezért, ha jelen is lesz az árnyék a fényképen, ne az legyen a domináns, hanem a szép.

A számunkra paradicsominak tetsző okinavai szigetvilágon éldeglést a helybeliek a könyv szerint unalmasnak tarthatják, Kazuhiko inkább Magyarországra költözne, tetszik neki Budapest, ahol mindig történik valami. Okinava híres arról, hogy aránylag sokan vannak, akik igen magas kort éltek meg. E hagyományos életmódot folytatókról, az öregség viszonylagosságáról a mindvégig jelen lévő humorral ír: egy kisebb szigetre tart busszal, melyen rajta kívül ketten utaznak, „egy hetven körüli fruska és egy százéves nyugdíjas”. A kultúrák, illemszokások különbözősége egyszerre humor- és konfliktusforrás lehet: az irodalmi konferencián szipogó japánnak zsebkendőt ajánl föl valaki, mire ő udvariasan elutasítja azt. A Távol-Keletről nézve másként látszik Magyarország, mint itthon, részben ezért minduntalan felbukkan a társadalomkritika, hol burkoltabban, hol nyíltabban. „A japánok tudják, hogy az élet túl rövid”, ezért nem lehet annyi mindenhez érteni, mint amennyit a magyar iskola sugall a diákoknak, különösen úgy, hogy az életen át tartó képességfejlesztésnek jóval nagyobb tradíciója van a japánoknál, mint nálunk. „A képességek fejlesztése” fejezetcímet is kap a könyvben. Az okinavai szuperidősek tudják, hogy a hosszú élethez nem csupán életcél és egészséges életmód kell, de megfelelő közösség, közeg is, melyben teljesebb értékű életet lehet élni. Kazuhiko – kiszakadva az eredmények befogadására alkalmas környezetből – egy idő után „elmagyarosodott”, alábbhagyott a precizitása, „szétszórt lett, nemtörődöm”. Ám ezt megelőzően a csészét ábrázoló borítófotója igazi mestermunka, mely nem számtalan kép közül a legjobbként lett kiválasztva, hanem unikum; mindössze egyetlen kép készült, a tökéletes, melynek alapja a gondos előkészület után a megfelelő pillanat megtalálása. A Kazuhiko, valódi nevén Kaz Kameshima fotóival és az *Altató* szereplőinek családi fényképeivel illusztrált könyv olyan, mint a szöveget megelőző rajzon látható bonszai, azaz, bár kicsi, arányaira, jelentőségére nézve csöppet sem marad el nagyobb méretű társaitól.

Gerlóczy Márton: *Nézd csak, itt egy japán! – az Altató borítójának története*. Scolar, 2018.

Krausz Tivadar

Lelkierőművek

A gyász könyve ez, amely az édes-apa halálának élményét dolgozza föl. Akár terjedelmes családregegyre is elegendő szűrős, fájdalmas élményszilánk-zuhata egy karcsú verseskötetben. Az apa–fiú kapcsolatot gyermekkori, paradicsomi emlékei és felnőtt-emlékek zuhognak az olvasóra, csakis felelősségteljesen viselhető terhekkal megrakva. Szemünk előtt kibomlik egy bonyolult családi viszonyrendszer; az anya szerepe a családban; s felbukkan a többi családtag és a rokonság egy része is. Az apának mindenkivel más volt a viszonya, mindenki másként gyászolja. Apa nélkül átrendeződik a családi kapcsolatrendszer. Az immár középkorú fiú megörökli az elhunyt idős apa felelősségeit is.

A gyász könyve kórházi, halálról, temetőről, fájdalomról szól. Gondolhatnánk, hogy nyomasztó mű, de nem az. Erre a halállal megbarátkoztató, a gyászt elviselhetővé tevő, lelket felemelő, a holtak lelkének továbbélése mellett tanúskodó, megkönynyebbülést közvetítő könyvre minden olvasó rászorul. Hiszen mindenkinek volt, van vagy lesz nagy gyásza az életidejében. A nagy tragédiák nagy katarziszok is egyúttal. A nagy szomorúságok nagy megigazulásokhoz vezethetnek. A gyász verseskönyve nem egy csomagnyi halálélmény, hanem a fájdalmas katarzistól gazdagodott élet továbbfolyásának lírai dokumentuma.

A versek beszédmódja ezért alapvetően elbeszélő. Az elbeszélő költészet általában terjedelmes versfolyamokat eredményez, azonban FELLINGER KÁROLYnál ez nem így van: puritán, lényegítő, absztraháló, asszociációk között villódzó, formailag egyszerű, rövid szövegek szabadköltészetébe oltotta elbeszélni-

valóit. Így a történet nem egyetlen kerek mese, hanem apró fragmentumok kaleidoszkópja. A tömény, rövid szövegekkel mégis elegendő család-információt ad át az olvasónak, aki így egyetlen kerek mesében érezheti magát.

A könyv utolsó háromnegyedében kezdi csak elengedni Fellingner az apa–fiú viszony kitárgyalását, a gyász témáját, s egyéb tartalmak is beszüremlenek a versekbe. Akár ösztönösen, akár tervezett koncepció okán, de nagyon jól tette ezt a szerző; hiszen az élet is ilyen: idővel túljutunk a megrázó eseményeken, az egy témára szűkültség oldódik, világunk újra tágul, gondolunk mindenféle másra, s történik is mindenféle más. Örülök, hogy Fellingner Károlynak sikerült ezt ilyen indirekt, finom tartalmi oldással ábrázolnia.

Régóta kedvelem Fellingner puritán, tömény, egyszerre konkrét és absztrakt szövegköltészetét. Olyan erősek ezek a versek, mint az abszint, amiből szintén csak jelképes mennyiség kell, hogy üssön. Még a nyolcvanas években jártunk, még én is fél lábbal a Felvidéken éltem. Generációm legjobbjai, köztük Fellingner Károly, s magam is az eleinte túrt, később tiltott Iródia mozgalom találkozóin barátkoztunk egymással és egymás pályakezdő írásaival. Emlékszem, ő a legelső között volt, akit kritizálni kezdtem. Ha nem érintett volna meg, amit csinál, vak hangot nem szóltam volna róla soha, legfeljebb borozgattunk volna néhányszor. Azért volt az ő költészte első kritikáim tárgya, mert látható volt előre: generációnk egyik legeredetibb tehetsége, aki verseszményét Pilinszkytól és Holantól örökölte. Teltek múltak az évek, évtizedek, és ami előrelátható volt, megtörtént: Fellingner Károly lírája megkerülhetetlen. Stílusa nem irodalmi előképek tükre, hanem személyiségének lenyomata.

Közelítsünk rá a könyvre! Olyan versekre nagyítunk, amelyek az egyik pillanatban fönn járnak a csillagokban, a következőben pedig itt lenn, a földi porban. Az apára emlékező verseskönyv a felejtés szabadságához juttatja a költőt, és lelkiismereti tükröt is tart egyben.

Írtam: egyszerű versek, de csak látszólag. A formai jegyek szerint, ami az asszociációk összegerjesztésén alapuló gondolkodásmódot illeti, a bonyolultság esztétikája jelenik meg előttünk hétköznapi viseletben. Az egyes alapfogalmakhoz fűződő költői

viszony is bonyolult. Ha a felejtést már említettem, akkor hadd példalózzam vele: „*A felejtés sosem végleges, a múlt / liftjében utazgat fel és alá, úgy / látszik, bennrekedt az átmenetben.*”

Az emberlépték–csillaglémentek egysége is vissza-visszatér, ezt be kell tehát mutatnom a *Zsákmány* című versen keresztül. „*Apám szeméből csomókban / hull ki a villanykörte fénye, / a tüsszentésé- től született csillagon / már tudják, hogyan jött létre / a világegye- tem, ki is / ő valójában, hiánya úgy köröz / fölöttem, mint az állat- kertben / nevelt döggese-lyű, meggyűrűzve, / nyomkövetővel ellátva, / apám míg élt, nem bánt meg / semmit, most ott / két méterrel / a föld alatt mi lett, vadonatúj / reményekkel teli postaláda.*” Mint látjuk, nem szentimentális gyász ez. Érzelgős sajnálkozásra, ön-sajnálatra sehol sem bukkanunk. Ellenkezőleg, a költő helyenként kegyetlen, önmagával is. S helyenként az olvasó felé is kegyetlen képeket mutat. Miért ne tenné? A halál talán kegyes?

Az emlékidézés küzdelem a felejtés ellen. Ugyanakkor csak úgy emlékezhetünk békében, ha beletörődünk a feledésbe. Ezt a követ-kező két négysorostól tanultam: „*Igyekszem elsajátítani a felejtést, / a levelét hullajtó fától / tanulni az emlékezést, / a haláltól meg elles- ni az elégedettséget.*”; „*Még elszámol a lélek az anyaggal, / a fájdalom medret készít a szabadulásnak, / az emlékezés múltátültetést végez, / a donor pedig maga a békesség.*” Amikor pedig ezt olvasom: „*a jövő visszafelé folyik, / felejtés egyhangú óceánjába*” – azt gondolom, a versek ebben a viszonylatban felejtés ellenében ható tettek.

Érdekes, ahogyan a *Jel* című vers egyfelől realista dokumen- tum, másfelől a létezés spiritualitásának tanújele. Az ilyen kettős, de tulajdonképpen többes hatású versek – mert ezek a versek egyben a személyest is az általánosba emelik, avagy az általános is megszemélyesül általuk – zsebméretű (a könyv kabátzsebben elfér) lelkieművek. A karcsú verseskönyvekből több lelkiemő meríthető, mint elsőre gondolná az ember, feltéve, ha szerzője olyan hiteles költő, mint Fellingner Károly. Olyan megszenvedett tapasztalatok versei ezek, amelyek lelkiemőt kölcsönözhetnek a hasonló fájdalmat megélő olvasóknak. Bizonyos szempontból pont olyan praktikusak, mint egy szakácskönyv ételreceptjei.

Mutatom is rögtön a *Varjúnyáj* című, kegyetlen receptet. „*Apám a legyet sem volt képes agyon- / ütni, én meg a templomban tartott kö- / zös imádkozáson, szerdán, egy nappal / a temetés előtt, agyon- csaptam / egy szelíd ártatlant, egy imakönyvön / portyázó legyet, pont akkor, amikor / apám üdvösségéért imádkoztunk, / amikor a mellettem ülő anyám / könnyeit megirigyelve bőgni lett / volna kedvem, mert a gyászolók, bizony, / a sírás alapján ítélik meg, hogy / ki sajnálja igazából a holtat, / de egy csepp könny se szökött a szemembe, / lelkiismeret-furdalást érezve / kabátzsebembe tettem áldozatom, majd / beledobtam őt apám sírjába.*”

A halál gyászos, kegyetlen ténye a spiritualitásba nyíló kapu – tanítja nekem ez a realista könyv. Ebben a spiritualításban pedig minden mindennel összefügg, ezért minden többes jelentésű. Egyfelől általános igazságokat hordozó jelentéseket tartalmaz, másrészt személyre szóló jeleket.

A bűnbeesés előtti, paradicsomi gyermekkor ábrázolása a *Szírt seb* című vers. „*Amikor gyermek voltam, / és oly emberi dolognak tűnt / hinni a gólyamesében, / apám elmagyarázta, / hogy egy óriási tóban / lubickoltam, ahol / annyi volt a csecsemő, / mint égen a csillag, / s neki én tetszettem / meg a legjobban. / Mindjárt haza is hozatott / az éppen szabad gólyával, / aki nem beleejtett / a házunkkal szemben / a kacskaringózó Kis-Dunába, / de szerencsére észrevette anyám, / s ruhástul beúszott értem.*” Amennyiben az apa valóban ezt mesélte fiának, világos számomra, kitől örökölte a fiú a fantáziáját.

Költőnk a *Gomb* című versben meséli el magyar nemzeti öntudatra ébredését; hétévesen az ablakon át szökött meg a szlovák tannyelvű iskolába járás elől. Ezt a történetet nagyon sajátomnak érzem, mert magam is a szlovák tannyelvű óvodából szöktem meg valaha ötévesen. Az *Áldozásra* címűből megtudhatjuk, Fellingner Károly gyermeknek pont olyan öntörvényű volt, mint később költőnek: „*amikor arra tanítanak, hogy az ember a majomtól / származik, tiltakozásul elhagyom a tantermet.*”

Az is előfordul időnként, hogy Fellingner abszurd versbeszédet választ, mint a *Vízmosás*, a *Napraforgó* című versekben vagy a *Kilincsben*. „*Apámnak tetszetek a bődületes / gólok s a sziporká-*

zó cselek, mégis / a teljes mérközés érdekelte, ott / derül ki minden, hajtogatta egyre- / másra, az ismétlést kibaszottul ki / nem állta, olyan az, mint az élet, ha / félvállról vesszük, s komolyan nézünk a / kiválasztott labda szemébe, ami / a közönség között köt ki, s amit a / szerencsés szurkoló a szűk sakkmintás / pulóvere alá rejt, és nemes egy- / szerűséggel sohasem ad már vissza.” (Károly! Helyedben a trágár szót, még ha kifutott is a papírra, második ránézésből kihúztam volna. A közönségesség többet vesz el szöveg értékéből, mint amit hangulati színezőként hozzátesz.)

Kiemelem még a *Folytonosság* című költeményt. Ebben nem kap szerepet sem az apa, sem más a családból, sem a gyászérzés; ez tisztán fellingeri spirituális absztrakció. „Hiányzik belőlem a tükkör, / amikor két párhuzamos / helyet cserél egymással / mint-ha tudnák, hogy ez / a végtelenben való találkozásunk ára, / az üres moziban ilyenkor / színt vall a lekapcsolt / égő, a sötétségbe kapaszkodik, / mint a régi konferanszié a függönybe, hogy kitaláljon a fejéből, / ebből az irgalmatlanul nagy / menedékből.”

A költő spiritualitás iránti vonzalma az *Emelkedő* című versben mágikus realizmusként jelenik meg: „Anyai nagynéném előtt / akinek nyúlpaprikását imádtá / apám, mindenki igyekezett titkolni, / hogy legkisebb fia autóbalesetet / szenvedett, s kórházban fekszik. / Harmadnapra aztán álmában / megjelent három éve halott / öccse, aki mindenről beszámolt / töviről hegyire, mivel a / halottakat nem köti a titoktartás. / Még azt is elárulta, / amiről inkább hallgathatott volna, / hogy a fiú egy nyulat akart kikerülni / a csúszós úton, de végül is / nem sikerült neki.”

A kötet drámai csúcspontját a 63. oldalon a *Pohár bor* című vers jelenti számomra. „Apám, amikor combnyaktöréssel be- / került a kórházba, pelenkát kapott / a fiatal nővérkétől, amitől / rettentő ingerült lett, nem mert bele- / pisilni, azt akarta, hogy vezessük / őt az illemhelyre, szégyenében ki- / tépte a tűt a karjából, s amikor az ügyeletes orvos / megtudta, hogy Alzheimer-kórja van, lekötözték / mindkét csuklóját, csak akkor hagyták őt / szabadon, amikor látogatói / voltak, az operáció előtti / estén magamra maradtam, / megpróbáltam lelket önteni belé, / ...

amikor a látogatás végét be- / jelentettem a nővérkének, sírni / kezdtem, újra kikötötték az apám / kezét, a szája azt hajtogatta, hogy / megérti mindezt, de hogy fogja meg- / vakarni a fejét...”

Gyász ide vagy oda, humorra is bukkanhatunk a kötetben: „*Minden várandós / nő tulajdonképpen egy / trójai faló*”. Ez az *Installáció* című vers az európai költészet számára, a szótagszám betartása okán: haiku. A japánoknál a haiku követelménye még ezenkívül a természeti kép és a szatori, amit a haiku kivált belőlünk. (Szatori – villámcsapásszerű zen-megvilágosodás. Ezalatt ne azt értsük, hogy felgyullad fejünkben egy lámpa, hanem azt, hogy a vers témájában valamiféle revelációt élünk át. Van ebben a szatori-követelményben valami a nyugati katarziszból is.) Nos, jelen versben a szótagszám stimmel, de nincs benne természeti kép, hacsak a női várandósság mint természetes állapot nem minősíthető annak. Ugyanakkor van szatori – az utolsó sor erős poén, szatori kiváltására ugyancsak alkalmas. Ezért, bár haiku dolgában szigorú szamuráj vagyok, ezzel a verssel kivételt teszek, elfogadom haikuként.

A kötetet záró versek közül az *Élesebben* címűt ítélem a legerősebbnek. Így kezdődik: „*A pokol mára kiegészített hely, / a mennyországot az igazság / letakarta a valósággal*”. A *Szerkesztőimnek* című versből most végre megtudtam, milyen természetű valójában Fellingner belső drámája. Ezt írja: „*s az ember elszánt a paradicsomból / Bálám szamarával egy ekefejnýt*”, mivel Fellingner Károly ténylegesen elszántott egy ekefejnýt abból a paradicsomból, amelyet kiűzetésünk óta lángpallossal őriznek a kerubok. Most az a helyzet, hogy ezek a lángpallossos kerubok pikkelnek rá. Keveseknek adatik meg, hogy angyali lényekkel küzdhessenek. Fellingner Károlynak megadatott ez a versekben folyó spirituális küzdelem, amely a test elbukásával és a lélek győzelmével jár.

Kopriva Nikolett

Hány kérdőjel?

ESSZÉ

Miért olvasson egy költő antik filozófusokat? Miért olvasson bárki antik filozófiát? A két kérdés azért érdekes, mert antik szerzőket vagy egyáltalán filozófiát olvasni egyre kevésbé divat, mondhatni, már az „általános műveltségnek” sem feltétele néhány név kivételével, melyeket az írni-olvasni tudó ember minimum kétszer hall életében.

Olykor megdöbbenő, hogy a régi emberek milyen aktuális kérdéseket feszegettek több száz évvel ezelőtt. Az ember akkor is ember volt: gondolkodott, tapasztalt, érzett, rákérdezett a környező világra, kutakodott, hogyan kéne helyesen élni. Talán több ideje volt a megélésre, ma válogathatunk a kiskapuk közül, hogy elbújjunk problémáink elől, a szőnyeg alá söpörjük őket. A kérdések sokszor csak motoszkaálnak bennünk, de nem tudjuk feltenni azokat. A régi bölcsek válaszai időtlen, ma is lehetséges válaszok, melyekből jó esetben tanulhatunk. Elég csak Seneca leveleire vagy Marcus Aurelius *Elmélkedéseire* gondolnunk, melyek igazi, „mai” nyelven íródtak, és a legtöbb életünket illető helyzetre, szituációra reflektálnak. Fel sem tűnik, hogy beláthatatlanul hosszú évek távlatából szól hozzánk a sorok írója. Elég az *Erkölcsei levelek* első sorait olvasnunk: *„Védd meg magad önmagad számára: az időt, amelyet eddig elraboltak, vagy elloptak tőled vagy pedig csak úgy tovatűnt, gyűjtsd össze és őrizd meg. Hidd el, hogy úgy van, ahogy írom: időnk egy részét nyíltan elrabolják, más részét ellopják tőlünk, harmadik része észrevétlenül elfolyik: Mégis az a legsúlyosabb idővesztés, amely hanyagságunk eredménye.”*

A két legismertebb, mindig aktuális téma a szerelemé és a halálé, melyek tabukként folyamatosan váltották egymást az idők során. Amíg világ a világ, ezek a kérdések mindig foglalkoztatni fogják az embert. Amikor Szókratész halála előtt annak mibenlétéről elmélkedik, azt mondja, hogy semmiképp sem lehet olyan

rossz, amilyennek tűnik. Két lehetőséget vet fel. Az egyik szerint a halál olyan, mint egy álom, amelyben még csak álomképeket sem látunk. Elmondhatjuk, ilyenkor alszunk legmélyebben, ezek legpihentetőbb éjszakáink. Ha ez a halál, akkor hatalmas nyereség, hisz nem tűnik többnek egyetlen éjszakánál. Másrészt, ha a halál egy másik helyre repít, ahol együtt lehetünk a halottakkal, akkor még annál is jobb, mert rengeteg csodás emberrel beszélgethetünk ott. Még neveket is felsorol, akikkel szívesen töltené idejét! Egy másik dialógusban, a *Phaidón*ban azt mondja, igazi ismeretre csak halálunk után tehetünk szert, mert testünk csupán akadályoz annak megközelítésében. Ezekre reagálva mondta Epiktétosz, hogy nincs a halálban semmi szörnyű, hisz ha volna, Szókratésznek is úgy tűnt volna. Sokkal inkább az a szörnyű, mondja, ahogy az emberek vélekednek róla. Nem mellesleg tanítása magját képezi a lemondás: csak gondolataink, véleményünk, törekvésünk, ellenszenvünk vannak birtokunkban, minden más kölcsönbe kaptunk, így tudnunk kell lemondani róluk. Még testünkről, ha kell, életünkről is. Epiktétosz szerint az individuum boldogsága a lemondásban áll. A lényeg inkább az, hogy általánosságban a két fenti felvetés ma sem egészen meglepetésszerű, talán csak át lett szabva korunkra.

Miért olvasson egy költő antik filozófiát? Ennek „megválaszolása” sokkal inkább elmélkedés lesz, hisz elmondható: egy alkotó jó esetben rendelkezik olyan széles látókörrel, hogy eldöntse, mi fontos ahhoz, hogy gyarapodjon. Elsősorban azonban azért, mert az ókori szerzők nagyon szépen írtak, és olyan képi világgal dolgoztak, melyek inspirálóak lehetnek a költő számára, gazdagíthatják palettáját. Gondoljunk rögtön a legelsőkre, a preszókratikus gondolkodókra, akik elsőként értekeztek a világról, annak eredetét kutatva, akiktől sajnos csak töredékek maradtak fenn. Miből, honnan, miként lettünk? Mi az elsődleges anyag, princípium? Ezek a gondolkodók nagyrészt a négy elem valamelyikére építették sajátos kozmológiájukat. Elmélyülve bennük egészen elképesztő válaszokat találunk. Milétoszi Thalész szerint például a föld a vízen úszik, akárcsak egy fadarab.

Volt, aki a haltól eredeztette az embert, földi és égi térképeket készített, de volt olyan is, aki azt mondta: „*Ugyanazokba a folyamatokba lépünk, és mégsem ugyanazokba lépünk, vagyunk is, meg nem is vagyunk.*” Különösen jellemző volt rájuk az anyag és a természet lélekkel való felruházása: például Thalész lelket tulajdonított a mágnesnek, mert az magához vonz bizonyos dolgokat. Vagy a fának, mert változik: ősszel megsárgulnak levelei, és lehullanak. Mai, túlságosan is racionális világunkban ezek meglepően naivan hangzanak, de innen indultunk, és ezek szép gondolatok.

Egy kárpátaljai festőművész, Erdélyi Béla szerint a művészlélek a tulajdonképpeni emberek, akiket a lét mélyebb kérdései foglalkoztatnak, annak titkára kíváncsiak. Forr bennük valami megragadhatatlan nyugtalanság, részben mert folyamatosan ki akarnak fejeződni, s úgy érzik, egy élet kevés ahhoz, hogy mindent elmondjanak. Másrészt rájuk nehezedik a teremtés súlya, mert minden porcikájukkal megélik annak szépségét. Ezzel az is együtt jár, hogy kíváncsiságukból fakadóan fogékonyak azokra a kérdésekre, melyek túlmutatnak a nyers evilágon, létezésünk magjáig furakodnak. Azt mindenképp fontos megemlítenünk, hogy nagy különbséget tesz művész és művészlélek között: művész lehet közönséges ember is, aki jól tud bánni a tollal vagy ecsettel, míg a művészlélek sosem közönséges. Alapvetően a szeretet a jellemvonása, szeretettel fordul a lét felé. Nyugtalan a teremtés titka miatt, ezt a titkot kutatja egész földi élete során, s egyben önnön rejtélyét is, hisz egy ismeretlen én lakozik benne. Ennek az önismereti útnak pedig, mondja, sosem lesz vége. Talán ez a nyugtalanság állhat részben a mögött a – még ma is fel-felbukkanó – elképzelés mögött, miszerint az alkotó embert folyamatos melankólia lengi körül? Hogy például a költő, aki ráadásul szavakkal dolgozik, „közszemlére teszi a lelkét”, meg van ragadva a bú végtelen tengerében? Søren Kierkegaard azt írja egy művében, hogy a költő szerencsétlen ember, mély kínokat rejt a szívében, de amikor sóhajtozik és kiáltozik, úgy tetszik, mintha szép muzsika hagyná el a száját. A végén hozzáteszi: „...inkább

disznópásztor lennék Amagerbón, kit megértének a disznók, semmint költő, kit félreértének az emberek.” Ez a kérdés is megérne egy misét.

Az az egyszerű tény bizonyosan elmondható, hogy az író, alkotó nem tud elmenni szó nélkül a világ mellett. Valahogy meg akar nyilvánulni. Ezek a kifejeződések bizonyos értelemben kutató-sok, legtöbbször nem is tudatos ön- és világkutatások – Platón szerint például a költő isteni megszállottság alatt áll, tevékenységéből teljességgel hiányzik a tudatosság. Gondoljunk csak arra, amikor Rilke a párizsi állatkertben sétál, s megállva a párduc ketrecénél megszületik benne az, hogy: *„Szeme a rácsok futásába veszve / úgy kimerült, hogy már semmit se lát. / Ugy érzi, mintha rács ezernyi lenne / s ezer rács mögött nem lenne világ..”* Ha végigolvassuk a verset, akkor világossá válik: Rilke a párduc valójának mélyéig ás le. Amikor Kosztolányi a lámpafényhez énekel, amögött valami sokkal sötétebb bontakozik ki, mint ameddig a fény eljuthat: *„Nem látok. Éjpalástba jó a vég. / Kihúnyt szemekkel nézek majd az űrbe, / ajkam, szemem kinyíl... S a lámpa ég.”* Ám rátalálhatunk tiszta nyersségükben súlyos következtetésekre is, amikor például Pilinszkynek ezen sorait olvassuk: *„E világ nem az én világom, / csupán a testem kényszere, / hogy egyre beljebb, mint a féreg / furakodom beleibe.”*

A filozófiai munka és a költészeti tevékenység valamilyen szinten eltérő folyamatok, noha ezt könnyen meghazudtolhatja Hölderlin vagy Nietzsche zsenije. Az bizonyos, hogy mindkettő egyfajta alámerülés. A filozófusok nyersen kérdeznek rá a dolgokra, a költő megéli kérdéseit a mindenségben, minden porcikájával. A filozófust a ráció vezérli, a költő fejjel rohan a falnak kérdőjelei zuhatagában, és Platónnak igaza lehet, amikor egyfajta megszállottsággal jellemzi őket. Mindkettő hasonló berkekben jár, valahol mindkettő az embert vizsgálja, az Istent vizsgálja és azt az ismeretlen ént, aki benne lakozik, és meg lehet, sosem fogja egészen megismerni. Létezni igyekszik a világban, fel akarja dolgozni azt, és egyben a terhet is, melyet önmaga ismeretlensége jelent. Mind a költőnek, mind a filozófusnak szüksége lehet egy-

másra. *„Kik voltunk? Mi lett belőlünk? Hol voltunk? Hová száműztek bennünket? Merre megyünk? Ki szabadít meg minket?”* – kérdegeti Plótinosz, aki *„szégyellte, hogy teste van”*. Szerinte az általunk érzékelt világ mögött van egy másik, szellemi. Valahol itt keresendő legbenső énünk, akik igazából vagyunk, akik voltunk, csak valamiért, valahogy testet kaptunk, s így beszennyeződünk. Van, aki sosem szembesül az igazi énnel. Aki pedig igen, az csak kitüntetett pillanatokban, a tudat segítségével. Ez egyben az istenivel való szembesülés is, aki bennünk lakozik, de kívülünk is: *„Az is igaz azonban, hogy most ehhez az emberhez egy másik ember adódott hozzá: világra akart jönni, és mivel ránk talált... ezért hozzánk illesztette önmagát, hozzáadódott ahhoz az emberhez, aki mi eredetileg voltunk... így lettünk ezzé a kettővé, és már nem vagyunk többé az, aki azelőtt voltunk, mert az vagyunk, aki később hozzánk adódott: az az ember, aki voltunk, már nem tevékenykedik és bizonyos értelemben már nincs jelen.”* Feltehetjük a kérdést: vajon melyik én után kutakodunk?

Esszénk válaszát valahol Erdélyi fogalmazta meg, amikor a lét titkának kereséséről beszélt. A *„teremtés súlyáról”*. Az élet bizonyos túlcsoordulásáról, bizsergéséről, ami nyugtalanító, de egyben szép is. Emlékezzünk azonban Blaise Pascal híres gondolatára is: *„Nem keresnél, ha nem találtál volna meg.”*

Kántor Zsolt

Nyers, érces akcentus

E S S Z É

Még javában tartott a kommunizmus, amikor Tandori Dezső jelentkezett első kötetével (*Töredék Hamletnek, 1968*). Magyarországon épp az új gazdasági mechanizmust készülték bevezetni. Martin Luther King és Robert Kennedy merénylet áldozata lett. Kitörtek a párizsi diáklázadások. A Varsói Szerződés csapatai megszállták Csehszlovákiát. Albánia kilépett a Varsói Szerződésből. Mendénél egy gyorsvonat frontálisan ütközött egy tehervonattal. Csíkszeredán tüntettek a lakosok, hogy Hargita megye központjává válhassanak. Az Apolló űrhajó Hold körüli pályára állt. 1973-ban, a második kötet (*Egy talált tárgy megtisztítása*) megjelenése idején véget ért az USA háborúja Vietnam ellen. Kirobbant a Watergate-ügy. A Varsói Szerződés haderőcsökkentéséről tárgyalt a NATO vezetőivel. Willy Brandt Izraelbe látogatott.

Izgalmas évek voltak, sok későbbi történelmi fordulat alapzatát, gyökérzetét jelentették ezek az események. Látszott az alagút vége. Költőnk debütálásában azonban mintha nem játszottak volna szerepet. Ha csak a cikluscímeket nézzük az első kötetben, csupa harmónia, zene. *Egy part kövei; Kert; Macabre a mesterekért; Vissza az égbe; Koan bel canto; Nyers*.

Deperszonalizáció. Lírai fenomenológia. Telítettség. Ezeket a jelzőket kapta az első két kötet. A létezés lényegének hozzáférhetetlenségét s annak kitűnő érzékeltetését hangsúlyozták a költőnél, a hidegséget, ugyanakkor a szinte matematikai terminológiával megszólaló modalitást, amely pontosan járja körül a lelki terepnumot. Egy új paradigmát láttak benne, az eszköztelen, szerep nélküli beszédet. Amit hiányoltak belőle, az a társadalmi elkötelezettség volt, ami a későbbiekben legkidomborodóbb erényévé vált. Elődeiként többnyire Rimbaud, Apollinaire, Celan, Mallarmé és Benn, Kassák és Tamkó Sirató Károly neve merült fel.

Margócsy István írta róla a *Petri és/vagy Tandori* című tanulmányában: „Tandori ugyanis, mint ahogy ismeretes, tökéletesen hideg távolfartással figyelte (vagy talán nem is figyelte) a világ és az ország politikai helyzetét és állapotát, s a politikai cselekvésnek vagy beavatkozásnak, amit pedig a szamizdatkötet már magával a létezésével is képviselt, még a halvány kísértése is messze távol állt tőle.”¹

Mindez nem jelentette a transzcendencia eltűnését a költészetéből, sűrített, tömörített mondatai mögött mindig érezhető egy ki nem mondott Isten-kép. „Szavakba önteném a kétkedést, amelyhez nyilvánvalóan jogom van, amennyiben hordozom” (*Egy vers vágóasztala*). A dolgok állása, az elképzelések, az artikuláció mind a szólamok és hangnemek egymásba csúszásában fellelhető nála. S a láthatatlan az illúziók feladásában kezdett megmutatkozni. Íme, egy példa, a sakk és a történetteológia összefonódására. (Persze áttételesen sem jelentés-telítetlen.) *A bethlehemi istállóból egy kis jószág kinéz* című vers ennyiből áll: „Hc3”. Meg ott van még *A Sátán körbemutogatja Jézusnak a világot* című opus. Az „abbahagy, abbamarad” lendület. Elképesztő jelentés-teliség. Vagy: *A lélek és a test* című, függőleges sorvers. „Az első betű az első sorban van, a második betű a második sorban van stb.” Intarzia-textus. (Érdemes fellapozni az *Egy talált tárgy megtisztítását*, olyan evidencializmusra bukkanhatunk, amely 2019-ben is időtlen – nem idétlen – tanulságokat rejt.)

A világ dolgai mégsem hagyják hidegen. A versek atmoszférájában benne van a Zeitgeist. Csak a nyelvezete más, mint az akkori költőké. Teljesen különbözik az Utassy József-féle forradalmiságtól. Távol áll tőle a Csoóri Sándor fémjelezte személyesség, a Juhász Ferenc-féle eposzi lendület, a Nagy Gáspár-féle politikai hevület. A Petri György-típusú, cinikus, ironikus és extravagáns hangnem is elüt ettől a nyugodt, leíró, ugyanakkor rendkívül motívumgazdag beszédmódtól, amit a *Töredék Hamletnek* szerzője képvisel.

*Minden hogy kitágult, mióta
elmozdulhatok nézésem mögül.
Nem fedi el többé képeivel
azt, aminek már nevet sem adok,
amibe már csak hanyattbukhatok.
Áthullok eszméletemen.
Állandóan következem.*

(Minden hogy kitágult...)

Ludwig Wittgenstein hatása elemi módon érvényesül szövegeiben. Tandori szerint a világ tényekből áll és azok konfigurációiból, a tényállásokból (*Sachverhalt*). A dolgok képezik a világ szubsztanciáját, melyek mint olyanok egyszerűek, változatlanok és a tényállásoktól függetlenek.

A dolgok létezésére azonban csak a priori következtethetünk: ha nem lennének tárgyak, nem beszélhetnénk igazságértékekről sem. Számunkra sohasem jelennek meg, csupán a tényállásokból ismerhetjük őket. A tényállásban a dolgokat valamely reláció kapcsolja össze. Ezek a relációk képezik a világ logikai vázát (logikai forma), a nyelv és a világ közösségét (a logikai forma minden képben esszenciáját képezi a valóságnak).

Az emberi kapcsolatokról is sajátos véleménye van. Radikális. (A radix gyökeret jelent.) A jelenségeket a gyökerüknél ragadja meg. Az önátadás másként történik nála, mint általában a szerelmeseknél. Ugyanazt a totalitást várja vissza, amit a megfogalmazás precizitásától. Szinte a lélegzetévé, a bensőt átjáró lényeggé válik benne, amit megért, földolgoz.

*Te már fuldoklasz bennem, aki még
tér voltam nélküled, tér, önmagányi.
Most már csak a tiéd: a te
fuldoklásod lélegzete.*

(Te már fuldoklasz)

A racionális indíttatású világlátásba rejtett, alulretorizált távolságtartás, azaz a distancia olyan mértéket ért el Tandorinál, amely kiverte a biztosítékot az irodalmi közvélemény korifeusai között. Mégsem a tiltott kategóriába sorolták, hanem a tűrtbe. Nem veszélyezteti a politikai struktúrát, gondolták. Pedig tévedtek. Az autentikus gondolkodás – mélysége és szerteágazó érdeklődése révén – a leginkább támadta a monolit szemléletet.

Az első két kötet a magyar irodalomtörténet egy új szakaszát jelentette. S Esterházy Péter, Nádas, Mészöly Miklós felbukkanásával együtt felemelte a honi literatúrát. Hova is? Talán egy filozofikusabb régióba, ami a rendszerváltozás előtti évek szellemi megújulását hozta el.

Az esztéticista szecesszió megérkezett és színesebbé tette a magyar kultúrát. A nyelvet és a gondolkodást.

---

¹ 2000. 2014. 3. szám

Mátyus Melinda

Elmentem a Frida Kahlóra

ESSZÉ

Kislánykori szerelem volt. Nem a színek, a szépség vagy az égető szempár. Nem is a furcsa nő, aki rózsaszínű, zöld vagy bíbor ruhában ült, mindig fájdalomban. Csak úgy megérkezett hozzám. Levettem a polcról.

Egy német albumban lapult, felnéztem, harmadik polc, harmadik sor, azt, ott. Hogy hogy kerülhetett hozzánk, abban az időben? Minden este levettem, és egyetlen képet kiválasztottam. A szemközi oldalt eltakartam egy füzettel, kockással vagy vonalással, két kép sok lett volna, ezt éreztem. Utána mesét olvastam.

Nem értettem németül. A címek rövidebbek és hosszabbak voltak. Édesanyám aggódott, miért éppen *ez*, mellette van *Az érett reneszánsz*, miért nem inkább az?

Mert *ez*. Egyik este egy nő, nem egész alak, csak egy arc, másnap ugyanő, de ketten, fogják egymás kezét, ülnek a felhők között, fodrosak, véresek, a következő este megint ő, egyedül, és újra ő, egy asztalnál, mások mellett, hosszú asztalnál, mégis egyedül, pénteken ugyanő, ágyban, kitekeredett testrészekkel, megint véres.

Jóval később a nő Frida Kahlo lett, a képek címeiket kaptak, és bosszantott, de már nem tudtam leválasztani az életéről. Úgy kínlódtnam, mint egy befőttesüveggel, amelyre jó erős ragasztóval ráragasztották a címkét, késsel kell vakarni, vacog a fogad, ha mosogatógépbe teszed, a papír eldugaszolja a szűrőt.

Az ágyról tudtam, hogy *az* az ágy, a férfiről, hogy igen, *az* a férfi, Diego Rivera, aki számtalanszor számos nővel csalta, a kórházról, hogy gerinc, magzat és medence. És újra, előlről.

A képek megváltoztak, értelmező szótárt biggyesztettek maguk elé, fátylat, melyet lebontani nem tudtam.

Ha egy (képző)művész élete önálló életre kel, mert hagyta/akarta, az érdekes, gyönyörűséges vagy otromba részletek szép lassan felfalják, de mindenképpen értelmezik a műveket, és ez

majdnem ugyanaz. Miként egy kémiai, alattomos kísérlet: átalakul, és csak az eredményt látjuk.

Hát így álltam a Nemzeti Galéria előtt: vágyódtam a képekre, mint a levegőre, mint forráságban egy pohár félbarna sörre, ennél sokkal jobban. Mint egy gyermekkori barátnőre, akivel iskolai köténykénk zsebében titkokat tartottunk a zsebkendő alatt, és ezekről csak mi ketten tudtunk.

Csakhogy a kiállítás világosan hirdette magát: a Frida-jelenséget és az örökséget is megmutatja. Ez is a mű része.

Beszélggettünk barátnői társaságban erről. Többen elhatározták, hogy közösen megnézik, és nem, egyáltalán nem zavaró a kiállítás alapállása, a teljes embert kell megmutatni, vélekedtek, a nőt, aki öltözködött, szerető volt, csalódott feleség, vetélések között kórházakban lábadozott, és a függetlenséget legnagyobb szerelménél is jobban szerette. Aki feltűnő és híres jelenséggé vált, névjeggyé, és nem a mozivászon vagy a színpad röpítette a sztárságba, igen, korának sztárja volt. De ahogy kimondták, azonnal visszakoznak, nem, a szó nem illik hozzá.

Egyedül kellett mennem, levezetnem a 350 km-t, az ingyenes parkolót megkeresnem, kigyalognom a lépcsőkön, hazavezetnem, ugyanannyi km-t, és egy hét múlva kifizetnem a harmincezer forint büntetést. Gyorshajtásért. Kislánykoromban, egyedül, a szobámban, félfekvő pozícióban ismerkedtem vele, és a tenyeremmel, az arcommal is szerettem, beszippantottam az illatot, és késleltettem a visszaillesztését *Az érett reneszánsz* mellé. Ilyesmire készülődtem.

Nem is tudom, hogy jutottam be az ajtón, odaadtam-e a jegyet, úgy rémlik, sorba is álltam, bizonyára, a ruhatárnál is megfordultam, mert ott volt a kabátom és táskám alján a fogasszám.

Öt képről beszélek. Ezeknél álldogáltam, hosszú ideig.

Egy: A busz

Nem mozog. Nem zötyög. Úgy vannak a buszban, hatan, hogy a világ közepén, pontosan a helyükön. Szívesen utaznak, pedig

tudják, mi következik. Polgár, paraszt és munkás, a pillanatban. A pillanat nem mozog, nem mozdul el, nem kívánja összekötni magát más pillanatokkal, miközben nagyon is, láthatólag, maga az élet. Nincs szó, érintés: egyetlen rés a középben ülő madonna arcán látható.

A gyermek, aki lehet, hogy beszélne, ebben a pillanatban is – nem fordul meg.

A selyemsál a levegőben marad. Kint zöld fű, öt gyár és mértani pontossággal ültetett fák.

Ajtó nincs, az ablakok óriásiak, akár baleset is történhet. A gyárfüst nem indul befelé, bent csak testszag nélküli emberek vannak. Buszszag sincs. Négy szemrehányó tekintet.

Megpróbáltam hátralepni.

Onnan milyen a busz?

Nagyon sokan vannak a teremben. Hangosak. Onnan kell mindent nézni, ahol helyet találsz.

Ez a kép még nem Frida Kahló-s. De már nagyon jó.

Kettő: Csak néhány apró késszúrás

Érzelmek, zsúfolásig, a kép visszanyúl az előzményeibe, történetet, történetek tömkelegét, ezek alternatíváit hívja elő, és mindez olyan sok, nehéz, hogy a szobába semmi más nem fért bele. A két főszereplő és a veszteség, majdnem a halál.

A szerelembe bele lehet halni.

Itt már hangok is vannak, elfojtottak, a férfi szenvtelen, amikor mindenki rohanna, vízzel, kendővel, valamivel, a férfi csak áll. Nem ezek segítenek.

A cím az alkotás része, Kahlo nem tart távolságot a témától. Női kiszolgáltatottság, egyik lábán cipővel, csupaszon, kócosan, csúnyán fekszik. Édesmindegy, hogy halott, vagy sem.

A férfi a sarokban áll, úgy érezzük, rossz helyen, a szoba sarokéle a vállát éri, a kép néhány négyzetcentiméteren, pont a közepén, nagyon bezsúfolódik.

Az ágyhoz képest nagyon magas, csupa meleg szín, forróság.

Mellettem, a kép előtt, szintén nők tolongnak, ezúttal nincs beszélgetés. Két távolkeleti, egy nyugat-európai és egy magyar anya áll itt, kenguruval, a babát olykor nyugtatni kell. Mind az öten fiatalok, huszonévesek és mozdulatlanok. A baba egy idő után belealszik.

A vásznon csak az történik, ami mindannyiunkkal – olykor mi szeretünk jobban, olykor a másik. És ehhez hozzáadódik, hogy a művész környezetében mindez egy szusszanásnyira van/lehet a tettelegességtől.

Úgy megyek tovább, hogy biztos vagyok benne, női kiszolgáltatottságot ilyen szuggesztívan csak nő festhet meg.

Három: A két Frida

Ha ketten vagyunk, az szinte elég. Addig nincs teljes hasadás.

A szív, száj, tüdő – is jobban működik. Cserélgetünk, kinek melyikre van nagyobb szüksége, figyelünk, beszélni sem kell. Kinek hol fáj jobban, mikor mozduljunk, merre – és mikor ne. Így bírjuk ki addig, amíg újra ránk talál a szerelem.

Nem szeretném, ha megszólalna egy pszichológus.

Négy: A törött oszlop

Röntgenfelvétel.

Az érzelmeket pontosan fényképezi. Minden testrész, szépséges részlet, töredék – a fájdalom ellenére létezik. A szegek, szíjak és a testbe ékelt oszlop utolérik és beszorítják a hajlat, a találkozó szemöldököt, az arcot és a mellet, a mellbimbót, a csípő ívét, minden hajlatot. Megsemmisíteni mégsem tudják. A test minden részlete külön és együtt küzd.

A sebek hiányoznak, ez a női test folyamatos küzdelemben él, mégis képes távolságot tartani a fájdalomtól. A fájdalomnak

nincs lábnyoma. Szegek, mindenhol, a bőrön és a testről éppen leváló anyagon, nyomtalanul.

A törött gerincoszlop csakazértis ógörög oszloppá válik, és ezt ironikus gesztusnak szánta, úgy érzem, nyelvnyújtásnak. Igen, itt mégis egy seb, az egyetlen, amely a testen/testben látható, az oszlopot a testtől elválasztó/összekötő alvadtt vérláva.

A háttér visszahúzódik, darabokból áll, tépett és hullámozik, de üres. Minden a nőről szól, aki nem beszél és nem panaszkodik. A szemét kell nézni. Visszanéz. Szemrehányásnak nyomát sem látom.

Itt is sokan állnak, itt is nők. Az első meglepetést a kép mérete okozta. Olvasható persze, ha éppen érdekel valakit, és olvastam is, sokszor, számomra mindig fontos egy alkotás mérete, így lehet esélye függetlenedni a katalógustól, így ismerkedhetsz vele, így tudod meg, hol érzi jól magát. Hogyan lélegzik, és mekkora térre van szüksége. Ezúttal a képzeletem csődöt mondott, az alkotás picit, kiszolgáltatót, a vásznon és a kereten évtizedek nyoma.

Nem tudom, miért, a kép előtt Simone Weilre gondolok, kortársára. Két évvel volt fiatalabb Kahlónál.

A két életműre gondolva és összehasonlítva nem tudom kiverni a fejemből: az ember létezik, mindenekelőtt, a maga erőtaralékaival és érzékenységgel, és csak utána, nagyon lemaradva, a fájdalom: a fájdalom alakítható anyag az ember kezében. Több dolgról hasonlóképpen gondolkoztak, Weil és Kahlo, például a baloldaliságról, különböző, európai és latin habitussal. De a fájdalommal egész másra jutottak. Frida Kahlo folyamatosan küzdött és felülkerekedett, a képeire kell nézni, Weilbe beleköltözött a balsejtelem: a fájdalom testének és lelkének része, és nem lehet távolodni tőle, kicsit sem, összenőtt a szenvedéssel, egy testet alkottak. Az állandó fájdalmat szerencsétlenségnek nevezi, a szerencsétlenséget pedig artikulálatlannak. A szerencsétlenségnek a környezet adhat nyelvet, kódot az életben maradáshoz.

A teremben mindvégig bántó a sok mondat. Mutogatások, széles gesztusok. Valaki a könyökével picit megtol. Nem tudom, létezik-e manapság valamiféle múzeumi viselkedési kódex. A

kulturális intézmények identitásukat és mai lehetséges szerepüket keresik, fogalmazgatják – és a tömegek felé indulnak el. Tudom, hogy jó, ha a kultúra minden sarka egyre többfelé, mindenfelé elér. Tudom, hogy léteznek elementáris találkozások, amelyek egy életnek akár az irányát is megváltoztathatják, előzmények nélkül.

De itt fáj az érintés. A zaj.

Egyedül szeretnék lenni a képpel.

Öt: A dadám és én

Maga a paradicsom. Nem a stilizált, merthogy a paradicsom – *eleve az.*

Ebben az archetípusos közegben Frida Kahlo eszközei természetesek, magyarázatra nem szorulnak, magától értetődő számkra, akik a kép előtt állunk, hogy Frida ilyen végérvényesen elhelyezkedik és berendezkedik a vásznon.

A biztonságba, a hatalmas anya ölébe kíváncozunk, vele együtt. Tejet, virágot, hatalmas levél-árnyékot kérünk. És elfeledett gyermektestünket, amelyben tudhatjuk, hogy a világ milyen.

Hát ilyen. A képkeretig tart, bejárható egy nap alatt, és ennél megnyugtatóbb tapasztalat nem is kell egy viharvert felnőtteknek.

*

Itt kell abba hagyni.

A Frida-mániát már korábban átfutottam, óriási magazin-kollázs, egy falnyi. Otthon, a laptopon, bárki böngészheti, legföljebb nem ilyen megkomponált formában talál rá minderre.

A kiállítás informálni akart. Valamiért azt gondolták, hogy a művészet mellé életrajz és magyarázat szükséges.

Banális szövegekkel találkoztam: a képcímek alatt elolvashattam, hogy a Henry Ford kórházban Frida elvetélt, a köldökzsinóron lebegő „dolgok”, mint a magzat, a terhességet szemléltető anatómiai bábú, a Diegótól ajándékba kapott orchidea és a csiga

– mind, mind a történetekre utalnak. Miként azt is, hogy a törött medencecsont pedig jelzi, hogy Fridának nem lehet gyermeke. De megmagyarázták Lucha Mariát, a törött oszlopot, mindent, amihez van történet (mítosz?) vagy (vélt) szótár.

Ez az alapállás az első vizuális elemnél világos volt, így a második teremttől már a képek fülét, meghosszabbítását kicsíptem a látókörömből. Nem mindig sikerült, mégis odacsusszszan a tekinteted, mégis elolvasod, és megint bosszankodsz. Nem hiszem, hogy egy ilyen kiállításnak feladata volna az oktatás, illetve semmi más, minthogy „csupán” teret adjon a műveknek. Elhozní, kiállítani, a közönség elé tárni, ennyi a feladat. Ha az alkotások hatnak, ütnek – úgysem engednek el. Utána minden egyéb pótolható, elolvasható. És variálhatsz, feminista volt, vagy sem, tudatosan építette a róla alkotott képet, vagy sem, rokonszenves-e a személyisége, vagy kevésbé.

Miközben mindez mellékes, az életmű a képekből áll.

Bemenjek a másik kiállításra, a *Bacon, Freud és a Londoni iskolára* is? Kombinált jegyet vásároltam, így terveztem. Ösztönösen döntök, most nem, és kifelé menet tovább variálok; ha kis-koromban már tudtam, hogy egy estére két kép sok lenne, most miért volna jó nekem a kultúrazabálás?

Felveszem a kabátomat, és a szabadban alábbhagy bennem a feszültség. Ha már a Vár udvarán vagyok, elmegyek a kőkerítésig, és nézem Budapestet, kicsit még kótyagosan. Főleg a Dunát.

Hazafelé, útközben telefonálok édesanyámnak, nézze meg, ott van-e az a német nyelvű album, a harmadik polcon, a harmadik sorban.

Tartom a vonalat, nézze csak. Nem. Az ablaktól számítva a harmadik.

Ekkor vezethettem 110-zel. Nincs más tippem.

Piroska Katalin

„Kinek egyszer meleg lett a vére Aletta van der Maet meleg nevére”

Apáczai Csere János (1625-1659)*

Esszé

„*A tavasz jött a parttalan időben...*” – ilyenkor a jó idő közeledtével Áprily közismert sorai jutnak eszünkbe. A természet ébredését és az elmúlást egyaránt elménkbe idéző költemény mostanság talán azért is aktuálisabb, mint más tavaszokon, mert idén lesz 360 éve, hogy a vers „hőse”, az újkori magyar oktatási rendszer elméleti megalapozója alig 34 évesen távozott az élők sorából....

A hollandiai Utrecht megismerkedésük, szerelmük színhelye Alettával, aki egy ottani jó módú, neves polgárcsalád gyermeke. (Lőrinczi László író, aki valamikor a 20. század második felében járt a városban, még akkor is az ottani telefonkönyvben féloldalnyi Maet családnevet talált.) Náluk lakik az ottani egyetemen tanuló, erdélyi származású, nagy tudású fiatalember, aki már teológiai doktorként is visszatér ide – tanítani. Egyébként ő volt az első az akkoriban itt tanuló magyarok közül, aki a doktori címet megszerezte.

Csere János a Brassóhoz közel fekvő Apácán született egyszerű, nem túl jó módú székely családban (szülőházát emléktábla jelöli), és itt is járt elemibe. (Szinte hihetetlennek tűnik, hogy a 17. század elején itt iskola volt, sőt Apáczai egyik életrajzírója szerint Barcaság szinte minden falujában volt elemi akkoriban!!)

Az éles eszű kisdíák Kolozsváron, majd a Gyulafehérvári Academicum Collegium-ban tanul tovább, ez akkoriban a hazai reformáció szellemi központja. Innen jut el egyházi ösztöndíjával és a tudós hírében álló gyulafehérvári kálvinista püspök, Geleji Katona István támogatásával az akkor Európában talán legtekintélyesebbnek számító kálvinista „továbbképzési központokba”, többek között a leydeni, az utrechti, a harderwijki egyetemekre. A teológiai ismeretek mellett itt találkozik az akkoriban leghaladóbbnak számító

eszmei áramlatokkal (kartezianizmus, puritanizmus). Itt döbben rá az otthoni viszonyok elmaradottságára, itt tudatosul benne, hogy neki OTTHON van elsősorban kötelezettsége, feladata.

Már itt elkezd írni főművét, a *Kis magyar enciklopédiát*, amelyben igyekezett összefoglalni jövendő diákjai számára az akkori tudományos élet általa elsajátított ismereteit: „*Oly könyvet adnék a magyar iffúságnak kezébe, melyben anyai nyelvén többire minden szép és hasznos tudományokat olvashatna. (...) Ezért erősen föltetem magamban, hogy ha a jóságos és hatalmas Isten néhány esztendő elteltéig megnyújtja és meghosszabbítja életem fonalát, nem halok meg addig, míg magyar nyelven nem közlöm a magyarokkal az összes tudományokat*” – írja könyve előszavában.

A mű elkészítése emberfeletti munka, hiszen nemcsak rendszerezni kellett az ismereteket, de meg is kellett találni hozzá a magyar kifejezéseket, hiszen eddig ezeket latinul tanulták-tanították, így egyike lesz az első nyelvújítóinknak, olyan tudományos műszavakat köszönhetünk neki többek között, mint a *kiterjedtség*, *súrlódás*, *középpont*, *számláló*. A kész munka 1655-ben jelent meg nyomtatásban.

1653-ban püspöke hívására hazaindul, Aletta pedig nemrég született kisgyermekükkel a karján követi őt az akkor – Utrechtből nézve – világvégének számító Erdélybe, Gyulafehérvárra. Az oktatást gyökereiben megváltoztató, nagy ívű pedagógiai programmal érkezik haza, ezeket fejleszti tovább későbbi magyar vagy latin nyelven írt vagy mondott értekezéseiben, iskolai székfoglalóiban. Munkái többek között: *Az iskolák fölöttébb szükséges voltáról és a magyaroknál való barbár állapotuk okairól*; *Magyar Logikácska*, amelyet kisdedeknek írt; *Vita az emberi értelemről*. Elképzelései közül sok még ma, több mint 300 év után is érvényes, ezekből idéznék néhányat: a Descartes elvein alapuló kartézianus szellemében hirdeti a gondolkodáson alapuló oktatás fontosságát, amelyet kiegészít azzal, hogy ennek az anyanyelven kell történnie, mert gondolkodni legjobban saját nyelven lehet. Ennek megteremtése, elterjesztése érdekében feltétlenül szükségesnek látja az alapfokú iskolahálózat kiépítését az egész ország területén, mert a műveltség nem kiváltság, mindenkinek joga van hozzá. Úgy gondolja, hogy a vallásos ismeretek mellett a világiakra is szükség van, a képzés alapja a kartézianus szemléleten alapuló tudományfilozó-

fia. Olyan oktatást képzél, amely figyelembe veszi a tanulók egyéni képességeit. Vallja, hogy az iskola feladata nemcsak az ismeretek átadása, hanem a nevelés is. Ezek forradalmi nézeteknek számítottak a maguk idejében. Ugyanakkor megmarad a karteziánus szemléleten alapuló tudományfilozófia hívének, s hirdeti is ezeket.

Itthon azonban a távollétében nagyot fordult a világ, régi barátai, hívei nincsenek már itt, Erdély fejedelme pedig a kálvinizmus maradibb eszméit valló II. Rákóczi György, aki már eleve rossz szemmel tekint a haladó „nyugati világból” érkezőre, többször kap megrovó figyelmeztetést, de ő nem alkuszik. Az akkoriban modernnek számító vallási elveit „disputákban” (hitvitákban) is kifejti. A nagy hallgatóság előtt élőszóban folytatott „harcai” közül a leghíresebb, mikor Apáczai egymaga szállt szembe az angliai származású, vele igen ellenséges Basire-ral, kiállva presbiterianizmus, a világi műveltség és tudás haladó eszméi mellett.

Ezzel aztán a fejedelmet végképp magára haragítja. Fennmaradt korabeli kézirat töredékek szerint Rákóczi György első dühében a Marosba vetéssel vagy a gyulafehérvári templomtoronyról való letaszítással fenyegeti, amennyiben nem hagyja abba a lázító eszmék terjesztését. A legenda szerint erre válaszolta Apáczai, hogy akkor „tornyot választok.” (Ez lett a címe Páskándi Géza Apáczairól szóló, 1975-ben írt drámájának, a mondás pedig a meg nem alkuvás szálóigéjeként terjedt Erdélyben.)

Az iskolában ezután nem taníthatott, anyagi juttatást nem kap, máshova helyezését a fejedelem nem írja alá.... Felesége, a gyámoltalannak mondott asszony azonban mindenben mellette áll, *„ha jött a harcok lázadó sötétje, fénnel dalolt a név, hogy féltve védje”* (ahogy Áprily írja a már többször idézett versben.)

Végül a fejedelem – anyja, Loránffy Zsuzsanna és mások közbenjárására – valamennyire kiengesztelődik, és kinevezi hajdani „scolájába” Kolozsvárra iskolaigazgatónak. Közben az elvek, politikai viszonyok is változnak, már megbecsülés övezné, ám most az anyagi feltételek hiányoznak, az előző évben leégett iskolát nincs miből újjáépíteni, a kincses város nehéz helyzetben van a betörő oszmán csapatok, a krími tatárok pusztításai miatt.

De ő még mindig bizakodik, újabb tervezetet készít egy „academia” (tudományegyetem) létrehozására, mert az ország fejlődésének fel-

tételét a tudásban látja: „*honnan van annyi nagyon rosszul intézett közügy? Onnan, hogy nincs nekünk, magyaroknak egyetlenegy akadémiánk sem, s így nincs hely, ahol tanítsuk és egyben sürgetőleg hangoztassuk az erkölcsant, mely megfélekez a bűnöket: az ökonómiát, mely igazgatja a családok életét; az orvostudományt, mely megőrzi az egészséget; a matematikát, mely városokat, utcákat, templomokat, palotákat és tornyokat emel; végül a filozófiát, mely gyökere minden tudománynak és mesterségnek*” – vallja az *Egy akadémia felállításának módja és formája* című munkájában.

A folytonos küzdés azonban gyenge szervezetét (már évek óta tüdőbajos), fizikai erejét felmorzsolja, élete delelőjén sincs még, mikor 1659-ben meghal, egyedül hagyva asszonyát: „(...) *mikor a hálátlan világ temette, / Aletta búja jajgatott felette / Míg dörgő fenséggel búgott le rája / A kálvinista templom orgonája.*”

Aztán az idegenben társtalanul maradt asszony, aki közben a még kiskorú gyermekeit is elvesztette, „*belenémult a hervadásba, télbe (...) s urát keresve, sírba ment utána...*” Közös sírban, mindketten a Házsongárdi temetőben nyugszanak.

Eddig tart kettőjük története. Apáczai aztán post mortem minden elismerést megkapott (ahogy ez már lenni szokott). Alakját, életét, tanításait már az egyik híressé vált egykori kolozsvári tanítványa, a politikus-író Bethlen Miklós megörökítette emlékirataiban. Munkáit többször kiadták, tanításait felhasználták. Személye fogalomná vált, iskolák, művelődési intézmények sora őrzik a nevét, pedagógus-kitüntetést neveztek el róla határon innen és túl.

S hogy – itt Erdélyben – ma mit jelent nekünk Apáczai Csere János? Kányádi Sándor erre így válaszol: „*Megyünk hát mögötte, amerre előljárói tekintetének fénykévei mutatják az irányt s az ösvényt lábunk előtt, követjük, mint diákjai annak idején Gyulafehérvárról Kolozsvárra jövet, egyetlen batyunk, botunk, fegyverünk az anyanyelv.*”

---

*A könnyebb megértés érdekében az Apáczai-szövegeket, a művek címeit a mai helyesírással, értelmezéssel közlöm.

DEBÜT

Fancsali Kinga

Esőtánc

*Beléd tudnék szeretni, mondd, miközben
valakinek a fürdőjében éppen hánytatsz.
Fejemet a vizes csempének támasztom,
a válladra száradt, olajos napfényre
gondolok és a lányos, áttetsző testedre,
mikor egész nap az esőt vártuk porban
ülve, és meztelenre vetkőztünk az istenek előtt.*

*Lila és zöld horpadásokból vagyunk összegyúrva,
meg ismeretlen fürdőszobák vizes csempéiből.
Beléd tudnék szeretni, ismételjük egymás
után, beléd tudnék szeretni, és lehull az
első csepp utálat, ránk tapos az eső,
le mos minden fölösleges zöldet*

*és lilát a bőrünkről, és lemossa a hányásomat
a csempéről. A porból sár lesz, ami
rátapad meztelenségünkre, lehúzd a vécét.
Lelküncet szárítókötélre akasztja két
poros bőrhüvely, az istenek betakarják.
Beléd tudnék szeretni.*

Fürdőző nők

*nincs magányosabb egy kád forró víznél,
mikor mindenki alszik,
olyan, mintha este lenne tőle, pedig még
csak reggel tíz,*

*nézem aránytalan meztelen testem a kagyló
fölötti fogkrémes tükrőben,
az egyik mellem nagyobb, mint a másik, a
hasam vastag csíkban szőrös,
az a dús bajusz jut eszembe, mintha a
köldököm alá lenne ragasztva,
végigsimítok a szűk ösvényen, minden
megérintett szál szőröm elátkozza apámat,
hogy annyira fiút szeretett volna, hogy minden
spermája szőrös volt, és az egyik melle
nagyobb, mint a másik,*

*nézem apám szőrét a testemen, amíg kifolyik
a kádból a víz, aztán csobbanok,
kádunk igazából nincs, csak egy zuhanyzó,
aminek az alja magasított annyira, hogy
bele lehet ülni,
felhúrom a lábam, hogy a mellkasomat
elérje az este szagú víz,
a combom közepétől a térdem alattig száraz
maradok és vidám,
megfogom a borotvát, de a sok szőr helyett
csuklómhoz nyomom,
nem tudja elvágni, mert túl puha és csupasz
ott a bőr – pont, mint anyámé.*

FANCSALI KINGA 2000-ben született Marosvásárhelyen, a Marosvásárhelyi Bolyai Farkas Elméleti Líceum diákja. Szereti a szürrealistákat és Toulouse-Lautrec-et. Verset és drámát ír. A Műútban jelentek meg eddig versei.

2019. április

- 3 **Böszörményi Zoltán** versei: Játék a tűzzel, A sorsom olvasom
 4 **Nagy-Laczkó Balázs:** Testvér (próza)
 8 **Falusi Márton:** Őrség (vers)
 13 **Csikós Attila:** Panelhavaj (próza)
 20 **Vörös István:** bővített villanella (vers)
 21 **Sárfi N. Adrienn:** Búzagyerek (próza)
 26 **Csornij Dávid** versei: A jelzőlámpák diktatúrája, Április FM, Előtte
 27 **Vidéki Bianka:** Szintemelés (próza)
 30 **Király Farkas** versei: szeptember 1.; szeptember 2.; október 8.
 33 **Veress Emőd:** Farkaskvint (próza)
 51 **Lactantius:** A fönixmadár – Fordította: **Domokos Gyöngyi**
 56 **Alfonsina Storni:** „A fiatalok bolond szíve Tell Vilmos almájává
 változik...” – **Izsó Zita** fordításai
 59 A hónap alkotója: **Demeter Zsuzsa**
 59 Életműbőség és kutatóhiány – **Laik Eszter** beszélgetése
Demeter Zsuzsával
 70 **Laik Eszter:** Életmű a méltó helyén
 75 **Egyed Emese:** Ő, te, én. Szandra Mayt megtalálni
 84 **Hegedűs Imre János:** „...lélek fekszik a boncasztalon”
 88 **Mandics György:** Szeretkezésekből, napmeleg reggelekből
 (Varga Melinda: Sem a férfiban, sem a tájban)
 91 **Rimóczi László:** Krónikus krónikások (Szilágyi József: Kórházi
 dekameron)
 95 **Gáspár Ferenc:** Miért vagyunk a világon? (Bene Zoltán: Áramszünet)
 100 **Frei Gabriella:** Örkeny megsajnálna? (Noszlopi Botond:
 Örkeny besírna)
 104 **Dominka Ede Harald:** Mi rejlik egy könyvborító mögött?
 (Gerlóczy Márton: Nézd csak, itt egy japán! – az Altató borítójának
 története)
 107 **Krausz Tivadar:** Lelkierőművek (Fellinger Károly: Köti a sötétséget)
 113 **Kopriva Nikolett:** Hány kérdőjel? (esszé)
 118 **Kántor Zsolt:** Nyers, érces akcentus (esszé)
 122 **Mátyus Melinda:** Elmentem a Frida Kahlóra (esszé)
 129 **Piroska Katalin:** „Kinek egyszer meleg lett a vére Aletta van der Maet
 meleg nevére” – Apáczai Csere János (1625–1659)
 133 **Fancsali Kinga** debütversei

LAPSZÁMUNKBÓL

- Böszörményi Zoltán
Játék a tűzzel
  - Vörös István
bővített villanella
  - Veress Emőd
Farkaskvint
  - Csikós Attila
Panelhavaj
  - Falusi Márton
Őrség
  - Nagy-Laczkó Balázs
Testvér
  - Csornyij Dávid
Április FM
  - Sárfi N. Adrienn
Búzagyerek
- Király Farkas versei

A hónap alkotója: **Demeter Zsuzsa**

Életműbőség és kutatóhiány –
Laik Eszter beszélgetése Demeter Zsuzsával

- Laik Eszter: Életmű a méltó helyén
- Egyed Emese: Ő, te, én. Szandra Mayt megtalálni
- Hegedűs Imre János: „...lélek fekszik a boncasztalon”

E
S
S
Z
É

- **Kopriva Nikolett:** Hány kérdőjel?
- **Kántor Zsolt:** Nyers, érces akcentus
- **Mátyus Melinda:** Elmentem a Frida Kahlóra
- **Piroska Katalin:** „Kinek egyszer meleg lett a vére Aletta van der Maet meleg nevére”
Apáczai Csere János (1625–1659)

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap